

ארבעה ראשי שנים הם בכל דוכתא דנחית למנינא קתני הם כי הכא.
והיינו דבפ' בתרא דשבועות קתני ארבעה שומרין הן. ובפרק אין מעמידין קתני שלשה
יינות הן.

ובפ' כל הצלמים קתני ג' אבנים הן וקתני נמי שלש אשרות הן. ובראש ב"ק דקתני ארבע
אבות נזיקין ולא קתני הן היינו טעמא משום דאמאי דלבתריה קאי כלו' ארבעה אבות
נזיקין הללו לא ראי זה כראי זה.

והיינו דהתם בגמ' באבות דר' חייא ודר' הושיעא משום דאינהו נחתי למנינא קתני הן:
למלכים פירש"י ז"ל שרגילין היו למנות שטרותיהן לשנות המלך משנה שעמד בה
כדאמרינן במסכתא גיטין משום שלום מלכות וקבעו חכמי' אחד בניסן להתחלת שנתן.
ואיכא למידק דהא מתני' במלכי ישראל מוקמי' וכדאיתא בגמ' ובמלכי ישראל מאי שלום
מלכות איכא לפיכך נ"ל שרגילין היו למנות למלכי ישראל מפני חשיבותם וגדולתם
ודאמרי' התם בפרק הזורק משום שלום מלכות הכי קאמרינן שמתוך שמלכי האומות
היו יודעין שרגילין היו ישראל למנות למלכיה' אי לא מנו נמי למלכותא דידהו מיקפד
קפדי דסברי דמשום דלא חשיבא לן מלכותיהו לא מנינן להו: גמ' למלכים למאי הלכתא
אמר רב חסדא לשטרות פירש"י ז"ל למאי הלכת' הוקבע יום למנין המלכי' ולמה לא
יתחיל כל מלך ומלך מיום שעמד בו.

ומשנינן לשטר' שאם לא קבעו זמן ידוע אלא כל מלך ומלך לפי מה שעמד פעמים שאין
להבחין אם השטר מוקדם או מאוחר כגון אם כתוב בו בכסליו בשנה שלישית ובאו
העדים ואמרו כשחתמנו בו לא ראינו שהלוהו אלא הלוה אמר לנו חתמו כאותה ששנינו
כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו ואין אנו יודעין אם הלוהו קודם לכן או לאח
מכן אבל ראינו שהלוהו בתמוז בשנה שלישית למלך.

ואם אין הדיינין יודעין באיזה חדש עמד המלך אין להבחין אם תמוז קודם לכסליו או
כסליו קודם לתמוז לפי שאם שנתו מתחלת בין תמוז לכסליו נמצא כסליו קודם לתמוז
בכל שנותיו ואם עמד בין כסליו לתמוז נמצא תמוז קודם לכסליו בכל שנותיו ועכשיו
שקבעו ניסן ראש השנה נמצא תמוז קודם לכסליו וכשר כך פירש"י ז"ל.

ולפי פי' זה על כרחין בדקים לן שלא היתה אלא מלוה אחת ביניהם עסקינן כגון שהמלוה
והלוה מודים שלא הלוהו אלא פעם אחת דאי לא תימא הכי אפי' תימא דכסליו קודם
לתמוז מאי הוי נימא הלוואה אחרת היתה אלא ודאי כדאמרן ואיכא למידק דלפי פירש"י
ז"ל משמ' דכל היכא דאיכא לספוקי בשטרא אי מוקדם הוא ופסול אי מאוחר הוא וכשר
פסלי' ליה משום דמספקא לא טרפי לקוחות וזה הוא שכתב רש"י ז"ל שעכשיו שקבעוהו
ניסן ראש השנה לעולם תמוז קודם לכסליו משמע דהא לאו הכי חיישינן דילמא כסליו
קודם לתמוז ופסלי' ליה.

וליתא דכל היכ' דאיכ' דשטר מאוחר הוא מכשרי' לי' ואפי' היכא דאיכא ריעותא. וראיה
לדבר מדאמרינן בפ' אחד דיני ממונות שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה ובאו
עדים ואמרו היאך אתם מעידים והלא עמנו הייתם במקום פלוני שטר כשר ועדיו כשרי'
חיישינן שמא אחרוהו וכתבוהו ובפרק גט פשוט נמי אמרינן שטר שזמנו כתוב בשבת

או בעשרה בתשרי כשר שאני אומר אחרוהו וכתבוהו אלמא כל היכא דאיכא למתלי במאוחר תלינן ביה ומכשרינן ליה.

ובודאי דאי מהך קו' בלחוד כל היכא דמפכינן ליה להווא גוונא שכתב רש"י ז"ל אתי שפיר כגון שכתוב בו בתמוז ואמרו העד' שהלוהו בכסליו שהיינו מכשירין אותו מן הספק ועכשיו שקבעו חכמי' זמן בניסן נודע שהוא מוקד' ופסול אלא אי קשיא הא קשיא דהא בכי האי גוונא ליכא למפסל שטרא כלל משום דבפ"ק דב"מ אפליגו רב אסי ואביי בהא דתנן כותבין שטר ללוה אעפ"י שאין המלוה עמו דרב אסי מוקי לה דוקא בשטרי אקנייתא ובהנהו ליכא למיחש לשטר מוקדם דהא אפי' לא ילוה לעולם משעת קנין שעבד נפשיה ולא משכחת לה דאיכא למיחש לשטר מוקדם אלא בעדים שעשו שלא כדין שכתבו שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו בשטרי דלאו אקנייתא דבהנהו איכא למיחש לשטר מוקדם ולא משמע שעיקר תקנתן של חכמי' היתה מפני חשש עדים שיעשו שלא כהוגן.

ועוד שאפילו תדחוק ותאמר כן תינח לרב אסי אבל לאביי דאמ' התם דכלהו שטרי נמי כותבין ללוה אעפ"י שאין מלוה עמו משום דסבירי ליה דעדיו בחתומיו זכין לו ומשעת כתיב' זכה ליכא למיחש לשום שטר שכתבו בו העדים אותו זמן שהיו עומדין בו שיהא מוקדם ולמה הוצרכו חכמי' לקבוע שנה למלכים לפי פירש"י ז"ל הא אין לך לומר אלא משום חשש שמא יאמרו העדים שבכסליו היו עומדים וכתבו זמנו בתמוז ואפילו תמצא לומר שיהיו נאמנין על כך כמו שנשא ונתן על זה בסמוך בס"ד או שתאמר שעד' אחר' הוא שאמרו כן מ"מ קשה הדבר לומר שמפני חשש עדים שיעשו שלא כהוגן תקנו חכמים ראש השנה למלכים וראיתי בפסקי הרב ר' ישעיה הזקן מטראני ז"ל שפי' דכי אמרי לשטרות הכי פירושא להבחין בין שטר מלוה לשטר מקח אי זה מהן קודם שאלו היו מונין למלך מיום שעמד בו פעמים שילוה בניסן של שנה שניה וימכור בתשרי של שנה שניה ואפשר שישכח באיזה חדש עמד המלך ומספקא לא טרפי' לקוחות אבל עכשיו שקבעו ראש השנה שלהם ניסן ליכא לספוקי דשטר מלוה קדום וטרפי'.

ודמייטנין הכא הא דתנן שטרי חוב המוקדמין פסולין לאו דוקא מחמת פסול מוקדמין והכשר מאוחרין אלא מחמת דין מוקדמין ומאוחרין קאמרי' כלומר משום טרפת לקוחות מחמת שטר מוקדם להן או מאוחר מהן דבין מוקדמין ומאוחרין אינו אלא מחמת טרפת הלקוחו' וזה כענין מה שאמרו בירושלמי בין כמאן דאמר מניסן מנינן בין כמאן דאמר מתשרי מנינן מה נפיק מן ביניהון א"ר יונה שטרות יוצאות ביניהון לוח בה מלוה באדר וכתב בה שניה למלכותו ומכר מכירה במרחשון וכתב בה שניה למלכות מאן דאמר מניסן מנינן מלוה קדמה ומאן דאמר מתשרי מנינן מכירה קדמה.

ואף הרשב"א ז"ל פי' כן. ועדיין אין כל זה נוח לי דאי הכי מאי שייכא דמוקדמין הכא. וענין הירוש' דרך אחרת היא ולא שייך בהדיה הא דשמעתין כלל. לפיכך נראין לי דברים כפשטן דהכא למאי הלכתא קאמרי ולא בעי' טעמא אלא כי היכי דאמרינן לקמן גבי ראש השנה לרגלים דנפקא מינה לנודר למיקם עלי' בבל תאחר דנפקות' הוא דאמרינן וטעמא לא שיילינן הכי נמי אמרי' הכא בהאי ראש השנה למלכים למאי הלכתא ולמאי נפקי לן מינה.

ומהדרי דנפקא מינה לשטרות דתנן שטרי חוב המוקדמין פסולין הלכך מלך שעמד באדר וכתב לו ספר בניסן שלאחר י"ג חדש ניסן של שנה שניה כיון דניסן ראש השנה למלכים הוי ליה הך שטר מוקדם ופסול משום דהוה ליה האי ניסן ניסן של שנה שלישית האי הוא דנפק' מינה בהאי ראש השנה למלכים ובהכי עסקינן השתא בגמרא.

וכי תימא מפני מה קבעו להם ניסן ולא מנו מיום שעמד בה היינו מאי דאמר ר' יוחנן לקמן בסמוך מניין למלכי שאין מונין להם אלא מניסן ומהדרינן דמקיש מלכות שלמה ליציאת מצרים כלומר דכיון דיציאת מצרים היתה תחילת מלכותן של ישראל שאם לא כן משועבדין היינו בדין הוא שכל מלך ממלכי ישראל יעשה במלכותו זכר ליציאת מצרים.

והיינו דהוה סבירא ליה לרב יוסף דבמלכי אומות העולם דליכא למימר הכי מיום שעמד בה מנינן וכמו שאכתוב עלה דההיא בס"ד ואלו היה טעמו של דבר כדי להבחין בין שטר מוקדם לשטר מאוחר כדברי הראשונים ז"ל כל כך היה ראוי לחוש במלכי אומות העולם כמלכי ישראל אלא ודאי כדאמרן כנ"ל: שטרי חוב המוקדמין.

גרסי' בירושלמי מי מודיע ר' שמעון בר בא בשם ר' יוחנן הן הן עדיו והא אמר ריש לקיש עדים החתומין על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד תמן בשאמרו לא חתמנו ברם הכא יכלון למימר על זה חתמנו ועל זה לא חתמנו וכ' עליו הר"א הלוי ז"ל ומכאן אנו למדים שכל טעות שהעדי' מצויין לטעות בה נאמני' הם בעצמם ואין בזה משום חוזר ומגיד וצריך בזה ב"ד גדול ולהחמיץ הדין ובגמרא דילן מצינו כיוצא בדבר זה בההוא תברא דהוה חתים עליה רב ירמיה בר אבא וכו' כדאיתא בפ' גט פשוט ע"כ נר' מדבריו שהעדים נאמנים בכך אפי' בשכתב ידן יוצא ממקום אחר.

אבל הר"ם במז"ל כ' בפ' איזהו נשך דהאי ירוש' בשאין כתב ידן יוצא ממקום אחר קאי ומשום הכי נאמנין ואין כאן מקום להאריך בזה אבל ודאי כל טעותא דעבידי עדים למטעי ביה לית ביה משום חוזר ומגיד דהכי מוכחא ההיא דבפ' גט פשוט: פסולין. פירש"י ז"ל דלא גבי ממשעבדי אבל מבני חרי גבי והכי נמי מוכח בפ' איזהו נשך וא"ת היכי גבי אפילו מבני חרי והרי העדים פסולין הם כיון שהקדימו הזמן.

איכא למימר כגון דהוי שטר מוקד' במידי דעבידי אינשי למטעי ביה וכגון שכתבו שטר ללו' אעפ"י שאין מלוה עמו בשטרי דלאו אקנייתא שאעפ"י שאין כותבין אלא בשטרי אקנייתא וכדרב אסי כל מאן דלא גמר לה לדרב אסי לאו רשע הוא וכבר כתבתי זה בפ' איזהו נשך: ע"ב מונין שנה לזה ולזה.

פירש"י ז"ל הבא לכתובשטר באדר לאחר שעמד זה אם רצה לכתוב בשטר בשנת פלו' למלך פלו' שמת כותב ואם רצה כותב בשנה ראשונה לפלוני. ובתוס' מוסיפין עוד שכשם שבכל השנה יכולין לכתוב למנין אותו מלך שמת ואפילו במה שנעשה אחר מותו כך יכולין לכתוב בכל השנה שנה ראשונה למלך פלוני אפי' במה שנעשה קודם שעמד אם יכתבו השטר עכשיו כגון בשטרי אקנייתא וכיוצא בהם ולישנא דמונין לזה ולזה ודאמרי' נמי מהו דתימא שתא לבתרי לא מנינן הכי משמע: ומלך בן מלך הוא.

פירש"י ז"ל דאי אמנו עליה מאדר בלחוד מרישא בלחוד שמעי' ליה. פי' לפירושו: דאע"ג דתרי ברייתות ניהו כיון דגבי הדדי מתניין על כרחין בתרייתא אשמועינן מאי דלא שמעי מקמייתא: מקיש מלכות שלמה ליציאת מצרים.

נ"ל דקושטא דמלתא וטעמא דמלתא ילפינן מהאי קרא דמקיש מלכות שלמה ליציאת מצרים דכי היכי דביציאת מצרים מנינן מניסן הכי נמי למלכי ישראל מנינן מניסן. ומיהא נמי ילפי' טעמא דמלתא דמשום הכי מונינן מלכי ישראל למלכותן מניסן כדי שיעשו זכר ליציאת מצרים שביצאו מעבדות לחירות התחילה ממשלתן.

והיינו טעמא דבמסקנא דסוגיין אע"ג דאיגלי מילתא דקראי דר' יוחנן לא מוכחי דלימני מניסן כדמקשי' ואימ' תמוז ואימא אב ואימא אדר ואמר' אלא א"ר אלעזר מהכא ויחל לבנותו וכו' אפי"ה מסקי' ואמר' תניא כותי' דר' יוחנן והיינו לומר דנהי דקראי דר' יוחנן לא מוכחי דמניסן מנינן כיון דמקראי דר' אלעזר נפיק לן הרי אכתי נקטי' קראי דר' יוחנן למיקם אטעמא דמלת' דמשום הכי מנינן להו מניסן כדי להזכיר יציאת מצרים: דף ג' ע"ב ואם איתא בחדש השלישי בשנ' השני' מבעי ליה.

וא"ת אכתי דלמא ראש השנה באמצע סיון והאי קרא בראש החדש קאי כדאיתא בפ' כל כתבי ואכתי אימא דראש השנה סיון י"ל דפשיטא לן בכולה שמעתין שאין חדש א' נחלק לשתי שנים ואעפ"י שעשו אמצע ניסן ר"ה לרגלים היינו משום דעל כרחין בל תאחר ברגלים תליה רחמנא וט"ו בשבט נמי שעשוהו ראש השנה לאילן היינו נמי משום דעל כרחין באילן בתר חנטה אזלינן וחנטה תליה ברוב גשמי שנה אבל לשנים פשיטא לן שאין אמצע חדש נקבע ראש השנה ואפילו ניסן וסיון ותשרי שיש רגלי' באמצעם: ואימא תמוז ואימא אב ואימא אדר.

לא קאימנא שפיר אטעמייהו דהכי פרכי דבשלמ' פרכא קמיית' דפרכי' ממאי דמניסן מנינן דלמא מתשרי מנינן תליא בטעמא דדילמא אע"ג דבניסן נגאלו קבעו ראש השנה שלהם תשרי לפי שהוא ראש השנה לשנים אבל היאך יקבעו ראש השנה אחד מחדשים הללו שאינו ראשון ליציאתן ולא למנין שני העולם אלא ודאי הני פרכי קלישי ניהו אלא משום דאשכחן קרא דמייתי ר' אלעזר דאפילו הני פרכי ליכא למפרך ביה פרכי' להו לקראי דר' יוחנן אע"ג דלאו פרכי אלימי ניהו.

והיינו נמי דאע"ג דמשמ' דשבקינן ממריה דר' ואמרינן אלא א"ר אלעזר אפי' הכי אמרינן תניא כוותיה דר' יוחנן משום דאכתי סמכי' אקרא דיד' ומן הטעם האחר שפרשתי למעלה: מאי שני לירח שמונין בו למלכותו. וא"ת דילמא היינו משום דדלמא דשלמה עמד בניסן אבל מלכים שלא עמדו בה מנלן דמניסן מנינן להו י"ל אם כן האי בשני מאי אתא לאשמועינן אי לאשמועינן באי זה חדש היה לכתו' בחדש השני בשנת הארבע למלכותו וסגי בהכי בשני למה לי אלא ודאי לאשמועינן דלכולהו מלכי ישראל מניסן מנינן להו: שני בשבת לא אשכחן.

בירושלמי פריך מויהי ערב ויהי בקר יום שני. ופריק דאין למדין מברייתו של עולם כלומר דשני לבריאת עולם קאמר: מכלל דראש השנה לאו ניסן הוא.

פ"ו ומדאפיק תנא מניסן שהוא ראש השנה למלכי ישראל אוקמיה אתשרי שהוא ראש השנה לשמיטין וליובלות ולמילי טובא והיינו דלא פרכי' הכא ואימא תמוז ואימא אב כדלעיל משום דלעיל דעקרינן ראש השנה מתשרי שהוא ראש השנה לשנים ובעי' לאוקמיה אניסן פרכי' אימא תמוז לפי שאין ניסן ראש השנה לשום דבר שאף לרגלים אין ראש אלא ט"ו שבו אבל הכא נקטי' בפשיטות' דכיון דעקרינן ליה מניסן מוקמינן ליה אתשרי: ע"כ חדא דאם כן קשו קראי אהדדי דכתיב ושיצי ביתא דנא.

כך נראה שגורס רש"י ז"ל וכן בתוספות ואינם גורסים ועוד דאע"ג דהוא כורש הוא דריוש הוא ארתחששתא ליכא למפרך מקרא דלעיל דכתיב ויהי בחודש ניסן שנת עשרים לארתחששתא המלך יין לפניו משום דהאי ארתחששתא ליכא לפרושי דהיינו דריוש בן אסתר שהרי בשנת שש שלונשלם הבית כדכתיב ושיצי ביתא דנא וכו' וכיון שכן היאך הוי מבקש נחמיה ממנו בשנת עשרים למלכותו שיבנה אותו אלא ודאי האי קרא ליכא לפרושי כפשטיה והא ארתחששתא היינו כורש הראשון של פקידת הבית שהיתה בשנה ראשונה למלכותו כמו שכתוב בסוף דברי הימים ובראש עזרא והמלך יין לפניו מלתא אחרית' היא כלומר המלך דריוש הפרסי בן אסתר יין לפניו וזה היה בשנת שלש למלכותו וחשיב ג' דכורש וי"ד דאחשורוש וג' דדריוש כדאיתא בפרק קמא דמגלה והרי כאן עשרי' דכורש וטעם הטפחא מוכיח כן ומשום הכי לא פריך רב יוסף מקרא דלעיל.

אבל הרב בעל המאור ז"ל גורס חדא דאם כן קשו קראי אהדדי ועוד דכתיב ושיצי ביתא דנא וכו' ותניא באותו זמן לשנה הבאה כו'. מי דמי התם כורש הכא דריוש הכא ארתחששתא זו היא גרסתו ז"ל.

והכי פירושא דרב יוסף מפשט הוה פשיטא ליה דדריוש וכורש וארתחששת' חד מלך הוא וכדתני' בבריית' ומשום דכתיב ושבי יהודאי בנין ומצלחין בנבואת חגי נביאה וזכריה בר עדו ובנו ושכלולו מן טעם אלה ישראל ומטעם כורש ודריוש וארתחששתא מלך פרס. מדכתיב מלך ולא כתיב מלכי משמע שמלך אחד היה והיה לו כל השמות הללו ומשום הכי פריך רב יוסף א"כ דכורש משו' דמלך כשר היה מנו לו כמלכי ישראל קשו קראו אהדדי דהא קראי דלעיל דלגבי ארתחששתא משמע דלאו מניסן מנינן והכא משמע דמניסן מנינן.

ועוד דהא כתי' ושיצי ביתא דנא וגו' ותניא באותו זמן לשנה הבאה עלה עזרא מבבל וגלותו עמו שנאמר ויבא ירושלם בחדש החמישי היא השנה השביעית למלך וכת' בתרי' כי באחד לחדש הראשון הוא יסוד המעלה מבבל ומכאן למדנו שבאותו זמן לשנה הבאה עלה עזרא מבבל שאי אתה יכול לומר שבאותו שנה עצמה היה משום דבהדיא כתיבי קראי שלאחר שעשו חנוכת הבית ולאחר שעשו פסח עלה עזרא כדכתיב ואחר הדברים האלה במלכות ארתחששתא מלך פרס וכו' וכיון שעלה עזרא באחד בניסן על כרחין באותו זמן לשנה הבאה היה כי זמן סוף אדר עם תחלת ניסן אחד הוא ואם איתא דמניסן מנינן שנה שמינית מבעי ליה ופרכינן מי דמי התם כורש הכא דריוש הכא ארתחששתא והאי פירכא קימ' אדרב חסדא ורב יוסף דמייתו ראיא מקראי דדריוש וארתחששתא ואדר' אבהו דקאמר עלה כורש מלך כשר היה ומפרקי' דחד מלך הוא וכדתניא וכו'.

וא"ת ולרב יוסף גופיה מי ניחא הא כיון שהכל אחד קשו קראי אהדדי. י"ל דרב יוסף
הוי סביר' ליה דלמלכי אומות העולם לא קבעו זמן כלל אלא לכל אחד ואחד מיום שעמד
בו מנינן ליה והלכך קראי שפיר כתיבן דדלמא יום שעמד בו מלך זה מרחשון הי' והלכך
משכחת כסליו ואחריו ניסן בשנת עשרים למלכותו וכן החדש הששי והשביעי בשנה
אחת וכן אדר ואב.

ולפי זה מכאן אתה למד שאי אפשר לומר שזמן שקבעו חכמי' למלכים מפני חשש שלא
יהא ניכר בין מוקדמין למאוחרין תקנוהו שאם לא כן למה לא הי' ראוי לחוש כזה למלכי
אומות העולם כמו שחששו למלכי ישראל אלא ודאי עיקר הדבר כמו שכתבתי במשנתינו
שלמלכי ישראל תקנוהו זכר ליציאת מצרים ומשום הכי הוי סבירא ליה לרב יוסף
דבמלכי אומות העול' דלא שייך האי טעמא מיום שעמד בו מנינן ואפי' הכי מסקי' שכיון
שקבעו זמן למלכי ישראל אף למלכי אומ"ה משום לתא דידהו קבעו תשרי שהוא ראש
השנה לשמיטין וליובלות ולא רצו לקבוע יום שעמד בו לפי שאפשר שיעמוד איזה מלך
ממלכי האומות בניסן וכשיראו שימנו לו מניסן יחשבו שראש השנה שלהם ניסן כמלכי
ישראל.

ועוד דיום שעמד בו אינו ידוע לכל וזימנין דמימנו עליה ולא אימלכוהו ולפיכך קבעו
לכם תשרי כנ"ל. והדרינן לפרוקי קושיא דרב יוסף ואמרי' מ"מ קשי' כלו' כיון ששלשה
שמות הללו על מלך אחד נאמרו וכדתניא בברייתא ומפרקי' לא קשיא כאן קודם
שהחמיץ כאן לאחר שהחמיץ ולפי פי' זה אין צריכין לומר שאע"פ שנשלם הבית בשנת
שש חומת העיר לא נבנתה עד שנת עשרים: דף ד' מנא לן דאחמיץ מהכא נדבכין די אבן
גלל תלתא.

פי' אע"פ שכורש זה לא צוה כן אלא דכרן פתגמי הוא דאשכחן דכורש קדמאה כתב כן
וכדכתיב באדין דריוש מלכא שם טעם ובקרו בבית ספריא די גינזיה מהחתינ תמה בבבל
והשתכח באחמתא בבירתא די במדי מדינתא מגלה חזא וכן כתיב בגוה דכרונה. בשנת
חזא לכורש מלכא כורש מלכא שם טעם וכו' נדבכין די אבן גלל תלתא וגו'.

אפי' הכי מכיון שסמך הוא על אותה מגלה ולא נתן להם רשות שיבנו כמו שירצו ש"מ
דאחמיץ. וא"ת ומתי היה כשר שהרי זה היה כתבא הראשון כשנתן להם רשות לבנות
ומתי מנו לו כמלכי ישראל י"ל שמתחלה לא דקדקו בענין אלא מכיון ששמעו שנתן
רשות לבנות חשבו שיהא כשר ומנו לו מניסן כמלכי ישראל והיינו מנינא דבשביעי
בעשרים ואחד לחדש וכשחזרו וראו שלא נתן להם רשות לבנות אלא נדבכין די אבן
גלל תלתא ונדבך די אע חזת חשבוהו שהחמיץ ומנו לו מתשרי: צדקות פרשו בתוספות
דהא דאמרי' הכא דצדקה לא עבר עליה בכל תאחר עד שיעברו עליו שלשה רגלים הני
מילי בדליכא עניינים הכא דלא מחייב לאהדורי בתרייהו ולא עבר עד ג' רגלים הא קיימי
הכא עניינים עובר עלה לאלתר והיינו דרבא דאמר לקמן וצדק' מחייב עלה לאלתר דהא
קיימי עניינים.

והרשב"א ז"ל הקשה דא"כ כי קאמר רחמנא דלא עבר בקרבנות עד שיעברו עליו ג'
רגלים היינו משום דלא קיימי מקדש וכהנים קמיה ואם איתא הנודר בירושלם דקיימי
גביה מקדש וכהנים יעבור לאלתר כי היכי דעבר בצדקה. ועוד דאי משום טרחא יהב

ליה רחמנ' זמנא מאי טעמא דר' שמעון דבעי כסדרן הא איכא רוחא בשלא כסדרן ומאי טעמא עבר חד בשלשה ואידך לא עבר אלא עד חמשה אלא ודאי גזרת הכתוב היא בלאו דלא תאחר וכיון שכן מה לי קרבנות מה לי צדקה.

ועוד דאם אית' דצדק' לאלתר קא עבר עליה בבל תאחר קרא דצדקה בדליכא עניים מיירי וכיון שכן לא הוה ליה לרבא למימר סתמא וצדקה מחייב עליה דהא קיימי עניים אלא הכי הוי ליה למימר וצדקה אי קיימי עניים מחייב עליה לאלתר. ועוד דאקשי עלי' דרבא פשיטא ומאי פשיטתא אדרבה צריכה רבה דמסתמ' כיון שלא חייבה תורה אלא בג' רגלי' כסדרן אי לאו רבא הוי אמינא דגזרת הכתוב היא ואפי' היכא דקיימי עניים.

לפיכך פ' הרשב"א ז"ל דלעולם ג' לבל תאחר גזרת הכתוב היא ואפילו היכי דקיימי עניים אינו עובר עד ג' רגלים ודרבא לחייבו בעשה דמוצ' שפתיך וכדדרשינן מוצא שפתיך זו מצות עשה. וא"ת והא אמרי' עליה דרבא מהו דתימא כיון דבענינא דקרבנות כתיבי עד דעבר עליה שלשה רגלים כקרבנות לא מחייב דאלמא רבא דאמר מחייב בבל תאחר קאמר דאי לחיובי' בעשה קאמר הו"ל למימר עד דעבר עליה רגל אחד דהא בקרבנו' כיון שעבר עליו רגל אחד עובר בעשה וכדאמרי' לקמן י"ל דכיון דהתם לאו דוכתא הוא למידק בקרבנות אי בשלשה רגלים לבל תאחר או ברגל אחד לעשה נקט פשיטתא דמילתא ולא דוקא.

וכן כתב הר"ר ישעיה מטרני ז"ל ונ"ל דלאו בחיוב לאו קאמר רבא אלא בחיוב עשה דלא תאחר בג' רגלים הוי אפי' לצדקה דמשו' עניים לא מצינן למעקר קרא אבל עשה דקרא דלא מפרש אימת מצינן למימר דקאי בעשה, אלו דברי הראשונים ז"ל: ואני אומר לא כדברי זה ולא כדברי זה משום דקשיא לי אכל חד טובא שלפי שיטת התוספות ז"ל קשיין הני פרכי דכתיבנ' לעיל.

ולפי שיטת הרב ר' ישעי' ז"ל לא הו"ל למימר עד דעברי עלי' ג' רגלים ומה דאמר' דלאו דוקא לא דייק לי כלל. ולפיכך אני אומר דמידי דתלי במקדש דחייבי הקדשות וקרבנות תלי גבי רגלים ומידי דלא תלי במקדש כצדקה לא תלי ברגלים כלל וליכא פלוגתא בין קיימי עניים ללא קיימי ובין היכא דקאי גבי מקדש וכהננים להיכא דלא קאי שהתורה לא נתנה דברים לשעורין.

וברייתא הכי קתני דחייבי הדמין וכו' וצדקות וכו' וכל אותן השנויין בברייתא כיון שעברו עליהן ג' רגלים עובר בבל תאחר ותרתי קמ"ל חדא דבכל הני קאי עלייהו בבל תאחר וכדמפקי' לקמן בסמוך מדרש' דאכולהו אזהר רחמנא ואשמועינן תו דליכא חד מנייהו שלא יעבור עליו בבל תאחר כיון שעברו עליהן ג' רגלים אבל איפכא לא קאמר לומר שלא יעבור על שום אחד מהן בבל תאחר עד ג' רגלים.

ומיהו ודאי אפשר למטעי בהכי ולפיכך בא רבא ופירש דצדק מחייב עליה לאלתר לומר דמאי דתני צדקה בהדי הנך היינו לומר דבצדקה נמי קאי בבל תאחר ומשום דרוביהו דמתנו בברייתא תלו במקדש ובעי' לבל תאחר דידיהו ג' רגלים קאמר בכלהו כיון שעברו ג' רגלים דבצדקה נמי קושטא דמלתא היא דכיון שעברו ג' רגלים עובר עליה בבל תאחר אבל אין הכי נמי דלאלתר מחייב ועבר עליה דהא קיימי עניים ולא תליא במקדש כלל.

וסעד יש לי בסברא זו מדברי הר"מ במז"ל שכתב (בפ"ח) מהלכות מתנות עניים האומר הרי עלי סלע לצדקה או הרי הסל' הזו צדקה חייב ליתנה לעניים מיד ואם איחר חייב בבל תאחר לשלמו שהרי יש בידו ליתן מיד והעניים מצוין הם אם אין שם עניים מפריש ומניח עד שיבואו עניים ע"כ ובהכי אתיין כולהו שמעתתא שפיר דמידי דלא תלי במקד' לא תלי ברגלים כלל ומידי דתלי במקדש תלי ברגלים.

וכי תימא אכתי אמאי איכא לר' שמעון בין כסדרן לשלא כסדרן. איכא למימר דגזרת הכתוב היא.

ועוד דאפשר שקבעה תורה רגל אחד ידוע דהיינו חג הסוכות שכל העוברין בבל תאחר לא יהיו עוברין אלא בו כדי שבאותו רגל יפשפשו הכל בנדריהם ונדבותיהם כנ"ל: וכתבו בתוספות שנשאל ר"ת ז"ל על הצדקות שאנו רגילין לידור בבית הכנסת או בביתו אם עבר מיד כי קיימי עניים. והשיב שכיון שאנו נודרין לדעתנו ואלו היינו משלימין אותה לגזבר היה הנודר נפטר בכך ומה יש לו עוד לעשות והגזבר אם ממתין עד שיבואו עניים הגונים או מחלקה מעט מעט אינו עובר גם אנו מטעם זה אין לחוש אם הנודר משהא אותה בידו מפני שאנו נודרין לדעת שיהא הנודר עצמו כגזבר לחלקה כפי ראות עיניו.

ונראה שסובר ר"ת ז"ל דכי קאמר רבא צדקה מחייב עליה לאלתר הכי קאמר דמחייב לתת לב לאלתר לחלקה כפי העניים למראית עיניו ואם גמר בדעתו לקפץ ידו מלתתה עכשיו מיד עובר בבל תאחר: ע"כ לקט שכחה ופאה. הקשו בתוספות היכי שייך בהו בל תאחר תעזוב אותם אמר רחמנ' וליתו עניים ולשקלו לנפשיהו.

י"ל משכחת לה כגון שעבר ולקטה דאפילו לאביי דאמר בפ"ק דתמורה דכל מאי דאמר רחמנ' לא תעביד אי עבד מהני בהא מודה משום דכתיב ביה תעזוב יתירה כדאית' התם וכדנתי' התם לא הפריש פאה מן הקמה מפריש מן העמרים לא הפריש מן העמרים מפריש מן הכרי. והקשו עוד אכתי היכי דמי אי דאיכא עניים בהיא שעתא לאלתר קא עבר בבל תאחר כדאמרין לקמן בצדקה ואי דליכא עניים מצי זכי לנפשי' כדאמר' בפ' הזרוע לוי זרע בכישור לא הוה עניים למשקל לקט אתא לקמי' דרב ששת אמר ליה לעני ולגר תעזוב אותם אמר רחמנ' לעורבים ולעטלפים והתם משמע שהיא שלו.

והם נדחקו בתירוץ קושיא זו. ולדידי לא קשיא מידי שכבר פירשתי למעלה דמידי דלא תלי במקדש לא תלי ברגלי' ורבא דקא' וצדקה מחייב עלי' לאלתר הוא הדין ללקט שכחה ופאה אלא משום דבל תאחר דלקט שכחה ופאה לא משכחת להו אלא בשעבר ולקטם דתעזוב אמר רחמנא נקט רבא בצדקה ולא נקט בלקט שכחה ופאה דבאיסור' לא קמיירי הלכך משכחת לה בדאיכא עניים ואין ה"נ דלאלתר קא עבר עליה בבל תאחר: ומעשרות פי' אחד מעשר ראשון וא' מעשר שני ואחד מעשר עני.

וא"ת והיכי קתני בהו דכיון שעברו ג' רגלים עובר בבל תאחר שהרי קבעה תורה להן זמן ביעור כדכתיב מקץ שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך. י"ל דאין הכי נמי דמקמי הכי עבר בבל תאחר אלא דכי מטו ג' שנים קאי בעשה יתירא אי נמי דבל תאחר איתהי היכא דאפרשינהו ולא יהבינהו אבל היכא דלא אפרשינהו לא קאי בבל תאחר

דהא לקמן מצרכינן תרי קראי חד לאמ' ולא אפרשיה וחד לאפרשיה ולא אקרביה ומעשר דלית לן אלא חד קרא לית לן ביה בל תאחר אלא היכ' דאפרשיה ולא יהביה ולהכי אתא קרא דמקץ ג' שנים לחיוביה לאפרושינהו וקשי' לי דהא לקמן כי עבדינן צריכותא בין אמר ולא אפרשיה לאפרשיה ולא אקרביה משמע דלית אכרעות' בהי מנייהו מחייב טפי וכיון שכן במעשר דלית לן אלא חד קרא אית לן לחיובי בתרווייהו לאו דבל תאחר או לית לן לחיובי בחד מנייהו ואי לא מחייבינן בחד מנייהו קרא דבל תאחר במעשר למה לי.

וכי תימא קרא דמקץ ג' שנים גלי לן דקרא דבל תאחר למעשר קאי היכא דאפרשי' ולא יהביה ג"כ היכי מספקא לן לקמן ואמרינן דאיכא למימר דטפי שייך בל תאחר היכא דאמר ולא אפרשיה מהיכא דאפרשיה ולא אקרביה נפשוט ממעשר דטפי שייך באפרשיה ולא אקרביה. וניחא לי דכי מספקא לן לקמן הכי הני מילי בקרבנות שהן לגבוה ושייך למימר בהו דכיון דאפרשינהו בי גזא דרחמנא איתנהו אבל מעשרות הניתנין להדיוט כי אפרשינהו אכתי בי גזא דידי' נינהו הלכך פשיטא לן דחד לאו דבל תאחר דכתיב בהו מתוקם בדאפרשינהו ולא יהבינהו ועשה דמקץ ג' שנים היכא דלא אפרשינהו: ור' מאיר ור' אליעזר בן יעקב האי בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות מאי דרוש ביה.

וא"ת אמאי לא אבעיא לן נמי לר' אליעזר בר שמעון בחג המצות ובחג השבועות מאי דרשי ביה וכי תימא איידי דבעי למכתב חג הסוכות כתבינהו נמי לחג המצות ולחג השבועות אי הכי כי תרצי' לר' מאיר ור' אליעזר בן יעקב דחג המצות וחג השבועות מצטרכי להקישא דתשלומין מאי מקשי' תו למאי הלכת' כתביה רחמנ' לחג הסוכות לימ' ליה אגב גררא דחג המצות וחג השבועות דטפי איכא למימר דמיגרר חד לגבי תרי לדידהו ממאי דניחא לן לר' אלעזר בר' שמעון דמגררי תרי לגבי חד דהא לא פרכינן לדידיה מידי.

וי"ל דאין הכי נמי דאיכ' למפרך לר"א בר"ש אלא מיהו כיון דלר"מ ולר"א בן יעקב קשו כלהו ולר"א בר"ש לא קשו אלא תרווייהו פרכי' לדידהו ומאי דמתרצינן אליבייהו דהני הקישא דתשלומין סליק פירוקא למאי דאיכ' למפרך לר' אלעזר בר"ש. עוד נ"ל דלר"א בר"ש לא קשי' לן מידי דאיכ' למימר דמשום גררא דחג המצות נקטינהו לתרווייהו ודאקשי' לר"מ ולר"א בן יעקב למאי הלכתא כתביה רחמנ' לחג המצות הכי קא קשי' לן דבשלמ' לר' אלעזר בר"ש לא כתבינהו רחמנ' לאקשינהו אלא חג הסוכ' אצטריך לגופיה ומשום לתא דידיה כתבינהו לחג המצות ולחג השבועות אבל לר"מ ולר"א בן יעקב דאמרי דלדמינהו כתבינהו לא הוה ליה למכתב בהדייהו חג המצות דלא דמי להו: רגל בפני עצמו.

פירש"י ז"ל שמזכירין בברכה ותפלה שמיני חג העצרת. וברכה בפני עצמה.

שהיו מברכין בו את המלך זכר לחנוכה הבית דכתיב ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך. והכי תניא בתוספת' דסוכה.

אבל ר"ת ז"ל פירש ברכה שמזכירין שמיני חג העצרת בתפלה ובברכת המזון וכאותה ששנינו בבריית' בפרק לולב וערבה כשם ששבעת ימי החג טעונין קרבן שיר ברכה

ולינה כך שמיני טעון קרבן שיר ברכה ולינה. ואוקימנא התם מאי ברכה ברכת המזון ותפלה ופי' רגל.

לומר שטעון לינה. ור"ח ז"ל פירש רגל לענין אבלות משום דאמרינן בפרק ואלו מגלחין דהקובר את מתו שבעת ימים קודם לרגל בטלה ממנו גזרת שלשים וזמנין דליכ' שבעה קודם לחג ואפילו הכי בטלה ממנו גזרת שלשים מחמת שמיני חג העצרת שהוא רגל בפני עצמו ומיהו לא מבטל להו לגמרי אלא שבעה וכדאמרינן התם יום אחד לפני החג וחג ושמיני שלו הרי כאן עשרי' ואחד יום: מה חג המצות טעון לינה אף חג הסוכות טעון לינה וא"ת הקישא למה לי דהא בספרי מרבינן מקרא דופנית בבקר לכל הקרבנות שטעונין לינה דתניא התם אין לי אלא אלו כלומר זבחים דומיא דפסח מניין לרבנות המנחות ויין ולבונה והעצים ת"ל ופנית בבקר כל פינות לא יהו אלא בבקר והכי נמי מוכח בפרק לולב וערבה וכיון שכן הקישא ללינה דחג הסוכות למה לי תיפוק לי דטעון לינה מפני קרבנות שהבי'.

תרצו בתוספות דאי מופנית בבקר הוה אמינ' לינת לילה אחת דקרבנות אתאי הקיש' לחייבה בלינה כל החג דומי' דחג המצות דמשמ' שטעון לינה כל שבעה דכולה חג כבקר אחד דמי והכי מוכח בפרק דם חטאת דתנן התם ר' טרפון אומר אם בשל בו מתחלת הרגל ישל בו כל הרגל ואמרי' בגמ' מאי טעמ' דר' טרפון אמר ר' יצחק דאמר קרא ופנית בבקר והלכת לאהליך הכתוב עשאן לכולן בקר א' ואע"ג דפרכינן עליה וכי אין פגול ברגל ואין נותר ברגל אפילו הכי לענין לינה משמע דעשאן בקר אחד כפשטיה דקרא שלאחר כל הרגל ישוב לביתו.

והכי נמי משמע לכאורה בפרק לולב וערבה דתניא התם כשם ששבעת ימי החג טעונין קרבן שיר ברכה ולינה כך שמיני עצרת ואמרינן מאי ברכה זמן ופריך זמן כל שבעה מי איכא ומדלא פריך הכי גבי לינה משמע לכאורה דפשיטא לן דכל ז' טעונין לינה: דף ה' ע"א אטו עצרת יומי מנינן שבועי לא מנינן.

וא"ת אכתי נימא תפסת מועט תפסת תפסת מרובה לא תפסת כדאמרינן לעיל בסמוך, וי"ל דהיינו דקאמר ועוד חג השבועות כתיב. ול"נ כי אמרינן דתפסת מרובה לא תפסת היכא דאי מדמית ליה למרובה ליכא לדמויי למעט כלל אבל הכא לתרוויהו נמי דעיקר עצרת חד יומא ותשלומין דידיה ז': ע"ב עולות ושלמים.

פירש"י ז"ל עולת ראי' ושלמי חגיגה שהן חובה עליו. והזקיקו לומר כן דאי עולה ושלמים שהן באין בנדר ונדבה קאמר מכי תדור נדר נפקי אי נמי מדכתיב דרוש ידרשנו דמשמע שהוא מחויב בהן ונדרשין מעמו.

וא"ת דעולת ראי' ושלמי חגיגה זימנא קביע להו דאלו עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו והלכך אי אקרביה אקרביה ואי לא אידחי ליה כדאקשי' לעיל גבי פסח. י"ל דמשכחת ליה בדאפרשי' אקרביה דקא עבר עלי' ודמרבינן להו לקמן ממוצא שפתיך ואמרי' דחד לאמר ולא אפרשי' וחד לאפרשי' ולא אקרביה דקא עבר עליה בעול' נדבה ושלמי חגיגה איירינן.

וא"ת אמאי דרשינן אלו חטאות ואשמות ועולו' ושלמים מכי דרוש ידרשנו ולא מפקינן להו מלה' אלהיך כדמפקינן להו מיניה בברייתא דלקמן דאמרינן לה' אלהיך אלו חטאות ואשמות ועולות ושלמים. י"ל דודאי מקרא דלה' אלהיך טפי משמע מניה חטאות ואשמות עולות ושלמים שהן קרבין לגבוה מדמין וערכין וחרמין והקדשו' שאינן קרבין ומשום הכי אלו מפקינן מלה' אלקיך דכתיב בהאי קרא חטאות ואשמות תו לית לן דמין וערכין ואינך וכיון דחזינן דמכי דרוש ידרשנו נפקי חטאות ואשמות פש לן לה' אלקיך לדמין וערכין.

ודאמרי' בהאי ברייתא מה להלן נדבה עמו אף כאן נדבה עמו אע"ג דבאידיך קרא כתיבה נדבה בהדיא כדאמרינן לקמן נדבה כמשמע' תרוויהו צריכי חד לאמר ולא אפרשיה וחד לאפרשיה ולא אקרביה: כגון שהומם בתוך הרגל מיהא שמעינן דכוליה רגל בעי' וחצי רגל בין בתחילתו בין בסופו אינו כרגל לעבור עליו אפילו לדידן מדר"מ נשמע לרבנן.

ומיהו לרבנן גם הקדישו בתוך חג המצות בחציו לכשיגיע חג המצות אחר בחציו עובר עליו דחצאין מצטרפין וראיה לדבר מדאמרינן לקמן גבי הא דתניא רגלים בלא שנה שנה בלא רגלים ואמרינן דשנה בלא רגלים לא משכחת לה אלא למאן דאמר דבעינן רגלים כסדרן ואם איתא דחצאין אינן מצטרפין אפילו לתנא קמא דלא בעי כסדרן ואפילו לר"א בר"ש דלא בעי אלא חג הסוכות משכחת לה וכגון דאקדשיה באמצע חג הסוכות דכי מטי חצי חג הסוכות שנה איכא רגלים ליכא אלא ש"מ דחצאין מצטרפין: יכול יהא בכור שעברה שנתו כפסולי המוקדשין ויפסול.

פירש"י ז"ל שהרי אין שנה בלא רגלים ברוב שנים. ולא היה רש"י ז"ל צריך לומר כן דכיון דאחרים היינו ר"מ ואיהו רגל אחד קאמר לא היה רש"י ז"ל צ"ל דאין שנה בלא רגלים ברוב שנים דבכל שנים נמי אי אפשר בלא חד רגל אלא לרוחא דמלתא אליבא דאידיך תנאי פ"י הכי: מה מעשר אינו נפסל משנה לחברתה.

פ"י דכתי' מקץ שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך. ואף ע"ג דפירש"י לעיל דההוא בדלא אפרשיה מ"מ אע"ג דקרא דביעור לא אצטריך אלא לדלא אפרשיה אפ"י הכי אפרשיה לא נפיק מכללא דקרא בכלהו קאמר אלא דלא אצטריך עקריה אלא משום דלא אפרשיה: דף ו ע"א תשמור זו מצות לא תעשה.

פ"י כדר' אבין דאמר כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה. וא"ת דבפ' בתרא דיומא אמרינן דאי הוי כתיב השמר במצות ענוי כיון דעל עשה הוה כתיב עשה הוי משום דהשמר דעשה עשה והשמר דלאו לאו והאי השמר נמי דקאי אעשה דמוצא שפתיך עשה הוא.

י"ל דהכא השמר דלאו הוא דאלא תאחר דלעיל מניה קאי: בפ"ך זו צדקה כדכתיב יצא מפי צדקה. דברת אלו קדשי בדק הבית כדכתיב בעזרא וישמחו העם על פי הדבר.

ריב"ן ז"ל. וקשיא לי אמאי לא מנינן בהך ברייתא מעשרות ובכור ומעשר ופסח ולקט שכחה ופאה כדמנינן להו בברייתא דלעיל בשלמא דמין וערכין וחרמין והקדשות בכלל קדשי בדק הבית נינהו אלא אינך צריכי טעמא ונ"ל דהיינו טעמא משום דהני כולהו לא שייך בהו אמר ולא אפרשיה דבכור ומעשר ופסח מופרשין הן ולקט שכחה ופאה לא

משכחת להו אלא בשלקטן לעצמו וכמו שכתבתי למעלה ומעשרות נמי אע"ג דמשכחינן בהו דלא אפרשינהו כבר כתבתי למעלה דלהכי אתא מקץ שלש שנים הלכך כיון דהני תרי קראי אצטרכי לאמר ולא אפרשיה ולאפרשיה ולא אקרביה ובהני לא משכחי בהו אלא חד גוונא לא מני להו בהך ברייתא: יקריב אותו מלמד שכופין אותו.

הוא הדין לכל מצות עשה כדאיתא בפרק הכותב בכתובות אלא דהכא אצטריך רבויא משום דכתיב לרצונו דסד"א דלא כייפינן ליה: ועשית אזהרה לב"ד שיעשוך. וא"ת הא דתנן בערכין פרק האומר משקלי עלי חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן חייבי עולות ושלמים ממשכנין אותן.

היכי דמי אי בשעבר על כל תאחר אפי' חטאות ואשמות נמי דהא חטאות ואשמות מהאי קרא נפקי ואכולהו כתיב ועשית. ואי קודם שיעבור על כל תאחר אפילו עולות ושלמים נמי לא.

ותרצו בתוס' בשלא עבר עדיין אלא שאנו רואין אותו מתעצל בהבאתו: ע"ב אחד בכור ואחד כל הקדשים משום דעקר קרא דשנה שנה כתיב בבכור פריט ליה באפי נפשיה ושאר קדשים מפיק להו בספרי מרבויה דכל הבכו' כיון שעברה עליהן שנה בלא רגלים רגלים בלא שנה עובר בכל תאחר. קשיא לי דרבנן דפליגי עליה דר' מאיר סבירא להו דקרא דובאת שמה והבאתם שמה עשה הוא דאתי ולא אמרי דכיון דאמר רחמנא איתי ולא איתי ממילא קם ליה בכל תאחר כדסבירא ליה לר"מ וכיון שכן מנא להו דכיון שעברה עליהם שנה בלא רגלים עובר בכל תאחר אי משום קרא דכתיב לפני ה' אלקיך תאכלנו שנה בשנה נימא לעשה אחרינא הוא דאתי דכיון שעברה עליושנה מתוסף ביה דקא עבר האי עשה לפני ה' אלקיך תאכלנו שנה בשנה ואכתי למיקם עליה בכל תאחר מנ"ל וניחא לי דודאי רבנן מודו דסברא הוא דכיון דכל תאחר סתמא כתיב כל היכא דאמר רחמנא אייתי ולא אייתי קם ליה בכל תאחר אלא דבעשה דובאת שמה והבאתם שמה לא מצו למימר הכי משום דמייתר להו קרא דבחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות דכיון דמינייהו סליק למ"ל למהדר ולמכתב וכדאמר לעיל ואם איתא דכיון דאזהר רחמנא בעשה דובאת שמה והבאתם שמה ממילא קם לי' בכל תאחר תו לא מצינן לאוקמי קרא דובחג המצות וכו' לבל תאחר דרגלים בלא רגל לא משכחת לה ומייתר לן קרא אבל אי אמרי' בעשה דשנה בשנה דממילא קם לי' בכל תאחר לא מיתר ליה קרא דבחג המצות וכו' דאיכ' למימר דתרי זמני קבע לן קרא לבל תאחר שנה בלא רגלים דמפקי' מעשה דלפני ה' אלקיך תאכלנו ורגלי' בלא שנה דמפקינן מקרא דבחג המצות וגו': אלא שנה בלא רגלים היכי משכחת לה.

בדין הוא דהוה מצי לתרוצי כגון שהיה חולה ברגלי' דעל כרחין לר"מ דסגי ליה ברגל אחד ולר' אליעזר בן יעקב דבשני רגלים מיהת סגי ליה לית ליה אוקמת' אלא בהכין אלא דאי מוקי לה בחולה לרבנן משמע דלא משכחת לה בבריא ולית' דבריא נמי איכא לאוקמה וכדמסקינן: הניחא למאן דאמר כסדרן משכחת לה.

וא"ת והיכי מצינן לאוקמ' אליביה מאן דאמר כסדרן מני ר' שמעון והא איהו קתני פעמים שהן ארבעה פעמים שהן חמשה ואי בשנה בלא רגלים עובר בכל תאחר אפי' ארבעה נמי לא אשכחן כבר נשמר מזה רש"י ז"ל שפי' דסבר לה כר"ש בכסדרן ופליג עליה

בשנה בלא רגלים. ואחרים פרשו דכר"ש אתיא לגמרי דהא דקתני בברייתא עובר בב"ת דוקא ברגלים בלא שנה דסמיך לי' אבל בשנ' בלא רגלים עובר משום לפני ה' אלקיך תאכלנו שנה בשנה ואין שם בל תאחר ומ"מ כיון דבין הכא ובין הכא עובר לא חיש תנא לפרושי ואע"ג דאמרינן לעיל מכדי תנא אלאוי קא מהדר אלאוי לאו דוקא אלא כמאן דאמר אאיסורי קא מהדר.

והרשב"א ז"ל הקש' אי בעשה קאמ' שנה למ"ל דהא ברגל א' סגי וכדאמרינן לעיל. ולדידי לא קשיא דתנא אתא לאשמועינן דקרא דשנה בשנה קאי נמי אשאר קדשים כי היכא דקאי בבכור וקרא נמי דשלוש רגלים קאי אבכור כי היכי דקאי אשאר קדשים שלא תאמר זמנו של זה לא כזמנו של זה דכיון דקבע רחמנ' שנה לבכור ממילא בסוף שנה עבר עליה בב"ת דידהו ברגלים כדמוכח קרא דבחג המצות משום הכי אשמועינן תנא דלית אלא קרא דשנה בשנה אכולהו קדשים קאי מרבויה דכל וכיון שכן קרא דמפקינן מניה ג' רגלי' לבל תאחר נמי אבכור קאי ומשום הכי קתני דאחד בכור וא' כל הקדשים כיון שעברה עליהם שנה בלא רגלים רגלים בלא שנה עובר בב"ת: משכחת לה כגון דאקדשה בתר חג המצות.

בתר לאו דוקא אלא בתר דאיכלע קאמ' כגון בי"ו בניסן או בי"ז וכי מטי שלהי אדר בתרא שנה מלאי דבי"ז דאדר שני הוי ליה שנה טפי עלייהו י"א יום כדי להשלים שס"ה של שנות החמה קם ליה בכ"ח דאדר שני ואכתי רגלים לא מלו דפסח שנדר בו אינו מן המנין דחצי רגל לאו ככולי דאי בתר דוקא קאמר לאחר פסח הוי לי' בכ"ב בניסן וכי מטי כ"ב באדר וי"א יום דאית לן לטפוי כמנין ימות החמה קם ליה בחמשה בניסן וכיון שכן היכי אמרינן דכיון דמטא ליה שלהי אדר בתרא שנה מלאי הא אכתי לא מלאי עד חמשה בניסן אלא ודאי כדאמרן.

אי נמי דבתר חג המצות דוקא וכי מטי שלהי אדר לאו דוקא אלא שלהי אדר וקצת יומי מניסן דסמיך ליה קאמר: אשה בעלה משמחה. פירש"י ז"ל בבבל בבגדי צבעונין בארץ ישראל בבגדי פשתן המגוהצין.

וקשיא ליה לר"ת ז"ל דהני מילי בזמן שאין בית המקדש קיים אבל בזמן בית המקדש קיי"ל דאין שמחה אלא בבשר שלמים כדכתיב וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת וכדאית' בפ' ערבי פסחים. ובפ"ק דחגיגה נמי אמרינן אמתני' דאיזהו קטן כל שאינו יכול לעלות מירושלם להר הבית.

ובעי' בגמ' עד הכא מאן אתייה ואהדר אביי דעד הכא דהות אמיה מחייבה בשמחה אייתיתיה אלמא אביי גופא מודה דאשה זקוקה לעלות משום שלמי שמח' לפיכך פי' ר"ת ז"ל דבעלה משמחה היינו לומר שאין החיוב עלי' אלא על בעלה שהוא חייב להעלות אותה כדי שישמח עמה כדכתיב ושמחת אתה וביתך.

ודאמרי' בחגיגה דמחייבה בשמחה לאו משום חיוב עצמה קאמרי' אלא שהיא נגררת אחר בעלה: דקים ליה בגווה שכלו חדשיו. קשיא לי מדאמרינן בפ' ר' אליעזר דמילה כל ששהה ח' ימים בבהמה אינו נפל הא לא שהה ספיקא היא ומפקי' ליה מקראדמיום השמיני והלאה ירצה כלו' דמקמי הכי לא דאיכא למיחש דלמא נפל הוא וכיון דסוגיין

דהכא מוכחא דאפי' קים ליה בגווייה שכלו לו חדשיו לאכילה הוא דחזי אבל להרצאה לא היכי ילפי' מההוא קרא דבתוך שמנה איכא לספוקי דילמא נפל הוא והא קרא דמיום השמיני והלאה גזירת הכתוב הוא ולא משום ס' נפל דהא אפי' היכא דקים ליה דכלו לו חדשיו מסקי' הכא דלא חזי להרצאה וכבר כתבתי בפ' ר' דמילה בס"ד: דף ז ע"ב באחד בניסן ראש השנה לחדשי' פי' נפקא מינה למיקם אפירושא דקראי כגון פסח דכתיב ביה בראשון ור"ה ויוה"כ דכתיב בהו בחדש השביעי וכן לשאר ספורין הכתובים שכתוב בהם בחדש השני בחדש השלישי ודכוותיהו: בעינא רוב אביב וליכא מידי רוב אביב כתי' אלא אמר רב חסדא ומסקי' בעינן רוב אסיף וליכ' ומקשי' מידי רוב אסיף כתיב נ"ל דהכי פירוש בעינן רוב אביב וליכא דסתם אביב רוביה משמע ולא מיעוטא ומקשינן מידי רוב אביב כתיב כלומר דאדרבא הכא מיעוטא משמע מדכתיב שמור ומשו"ה נדינן מהאי קרא וקיימי' אקרא דבאספכם דכיון דלית ביה שמור מסתמא רוב אסיף משמע ואפי"ה מקשי' מידי רוב אסיף כתיב דבאספכם תחילת אסיפה נמי משמע: ותנא דידן ותנא דברייתא בניסן נמי משכח שכיחי קטרי והלכך משמע דלתנא דידן ולת"ק דבריית' לא שנא אמ' שנה ולא שנא אמר שנה זו לעולם מונה שנים עשר חדש וקיימ"ל כוותיהו כך ראיתי בחדושי הרשב"א ז"ל.

ותמהני למה דכיון דתנא דידן ותנא דברייתא לית להו דלהוי ניסן ר"ה לשכירות בתים משום דשכיחי קטרי הדרינן ללשון בלי אדם דר"ה שלהן תשרי: והרי רגלים דלא חיילי מאורתא. נראה לי דמקשה הכי ס"ל דכיון שתלתה תורה בל תאחר ברגלים אלמא לא מחייב לאתויי מקמי הכי אלא ברגל קמא חייל חיובא דידיה ובתר הכי חייל ברגל שני ובתר הכי חייל ברגל שלישי וכל היכא דלא אשלמיה לחיוביה בג' רגלים הללו קא עבר בב"ת ומשו"ה מקשי' והרי רגלי' דהך חיוב' דמתחיל בהו לא חייל מאורתא עד שיקריב תמיד של שחר שהוא זמן הראוי לנדרים ונדבות ולמאן דס"ל דנדרים ונדבות אין קרבינ ביו"ט אינו יכול להקריב עד חש"מ ומשו"ה משנינן דאי חיובא מתחיל האידינא ה"נ דלא חיילי מאורתא והא ליתא דלא תוי מעיקרא מחייב וקאי כדי שישלים נדרו אלא דגזירת הכתוב הוא דכיון שעברו עליו ג' רגלים כסדרן עובר בבל תאחר וכיון שחג המצות תחלה מאורתא חייל ר"ה דידיה.

והקש' הרשב"א ז"ל אפי' נימא דלקרבנות לא חייל מאורתא מאי הוי אכתי חייל מאורתא לענין דמי' וערכין. ולדידי לא קשי' דלדמין וערכין נמי לא חייל מאורתא עד חש"מ דליפרע בי"ט אי אפשר דכמקח וממכר הוי ואסור מדברי קבלה דכתיב ממצוא הפציך: והרי יובלות אע"ג דמקשה גופא ידע דמתני' כר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אתיא דהא קתני דבאחד בתשרי ראש השנה ליובלות אפ"ה הוי ס"ל למקשה דעיקר יובל בתר תקיעת שופר הוא ותלי במעש' ואיהו משני ליה דכיון דר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא הוא מר"ה הוא דחייל עיקר יובל ולא תלי במעש': דף ח ע"א לבשו כרים הצאן פירש"י ז"ל מתלבשות כבשים שמתעברות ובבראשית רבה אמרינן לבשו דוכריא ולשון נקיה היא לומר שמתלבשות מהזכרים העולין עליהן: ויולדות באב דזמן עיבור בהמה דקה ה' חדשים.

וכי תימא תינח בהמה דקה בהמה גסה מאי איכא למימר דהא ימי עיבורה של בהמה גסה ט' חדשים כדאיתא התם. י"ל דקרא אקשינהו כדכתי' כל מעשר בקר וצאן.

ואכתי לא ניחא לי דמאי חזית דמקשת בקר לצאן ניקש צאן לבקר. ואפשר משום דרובה ננהו: איזהו חג שהחדש מתכסה בה הוי אומר זה ר"ה פי' רש"י ז"ל שהחדש מתכסה בה שהלבנה אינה נראית לרחוקים כגון שחרית לבני מעריב וערבית לבני מזרח לפי שקטנה היא סמוך לחידושה.

ואחרים פירשו שהחדש מתכסה בה שאין שעיר חטאת הקרב בראש חדש קרב בחדש זה כדכתיב מלבד עולת החדש ומנחתה ולא כתיב מלבד חטאת ועולה. וליתא דשעיר של ראש חדש אף בר"ה היה קרב וכדאית' בתוספתא דריש פ"ק דשבועו' שלשים ושנים שעירים לצבור כל ימות השנה וקא חשיב י"ב בי"ב ראשי חדשים ואם איתא י"א הויין וכי תימא דמשלמינן להו בשעיר הקרב מחמת ר"ה ליתא דההו' מצד אחר מנינן ליה התם: ע"ב יובלות בא' בתשרי הוא בעשרה בתשרי הו': קשיא לי מאי קושיא אפילו תמצא לומר שאין חירות מתחיל לעבדים עד י' בתשרי אכתי מר"ה מתחיל יובל לענין איסור מלאכה שבשדה דודאי כי אמרי' במתני' דתשרי ר"ה ליובלות לענין עבודת קרקע הוא דאמרינן שהוא דבר שאיסורו נוהג שנה אחת וקמ"ל שאותה שנה מתחלת מתשרי דאי לענין שלוח עבדים קאמרינן היכי שייך למתני ביה ר"ה הרי בין שתאמר דמר"ה מתחיל או ביוה"כ מ"מ אין לו המשך מיוה"כ ואילך וכל כי האי גונא לא מקרי ר"ה דא"כ נימא דיום ראשון של סוכות ר"ה לנטילת לולב ושל פסח לאכילת מצה ומ"מ עבודת קרקע לא נפקא מכללא ומאי קשיא לן.

וניחא לי דאפילו הכי לא הו"ל למפסק ולמתני דא' בתשרי ר"ה ליובלות כיון שאין מתחילין עד י' בתשרי למקצת דיני יובלות עד י' בתשרי ודקאמר בי' הוא דמשמע מקמי הכי לא לפי שעיקר שמו של יובל על שם שלוח עבדים הוא אי משום שופר דמקרי יובל או מפני שהעבד רשאי לצאת ולבא כענין שנאמר יובליוה רגליה מרחוק לגור וכדאמרינן בסמוך ומוביל סחורה לכל מדינה.

ומשנינן דהא מני ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה היא וכיון דאית ליה דמר"ה הוא דחייל יובל שפיר מצי למתני דבא' בתשרי ר"ה ליובלות כיון שכל דיני יובל מתחילין בו ומיהו עיקר ר"ה משום עבודת קרקע שהוא דבר שיש לו המשך שנה אחת. אי נמי אפשר דאפילו לשלוח עבדים נמי יש לו המשך שעבד הינמכר בשנת היובל בל עצמה אינו מכור וכדשמואל דאמ' הכי גבי המוכר שדהו בשנת היובל עצמ' כדאיתא בפ' בתרא דערכין: מכאן א"ר ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה קשיא לי והיכי יליף לה מהכא דלמא קרא לאיסור עבודת קרקע מר"ה הוא דאצטריך ולא לענין שלוח עבדים.

וניחא לי דלהא לא אצטריך דנהי דכתי' ביום הכפורים תעבירו שופר אמאי נימא שלא תהא אסורה בעבודת קרקע מתחלתה הא קרא דתעבירו שופר לצורך שלוח עבדים הוא דכתיב ומשו"ה משמע לן דקרא דוקדשתם את שנת החמישים לענין שלוח עבדים הוא דאצטריך. אי נמי דמדכתיב יובל היא שנת החמישים שנה ודרשי' לה באיך ברייתא בסמוך לומר שאינה מתקדשת בסופה אעפ"י שמתקדשת בתחילתה שמשמע לן דלגבי שלוח עבדים כתיב שאותו פטור שעבוד שיש להם מר"ה ועד יוה"כ הוי כעין תוספ'

שהרי עיקר חירות שלהם ביוה"כ הוא ומשו"ה איצטריך מיעוטא דיובל היא שנת החמשים שנה לומר שאע"פ שמוסיפין לה בתחלתה אין מוסיפין לה בסופה אבל אי נימא דקרא דוקדשתם את שנת החמשים שנה לאוסרה בעבודת קרקע מתחלתה הוא בא א"כ אין כאן תוספת בתחלתה כלל דליצטרך מיעוטא לומר שאין עושין לה תוספת בסופה.

ומ"מ לא מסתפקא לן כלל ממאי דתשרי ר"ה ליובלות דלמא ניסן ר"ה ועבדי' אוכלין ושותין ושמחין מניסן עד יוה"כ דכיון דפשטי' מקראי דתשרי ר"ה לשמיטין ממילא פשיטא לן דבתר שבעה שמיטין מקדשין יובל: דף מ' לאפוקי מדר' יהודה דאמר שנת החמשי' עילה לכאן ולכאן. לענין הלכה כתב ר"ת ז"ל דקיימ"ל משום דסתם מתני' דהכא כר' ישמעאל דפליג אדרבנן דאמרי דפליגי עליה דר' יהוד' וקיימ"ל בכלו תלמודא שמקדשין חדשים ודלא כרבנן דפליגי עליה דר' ישמעאל.

ור' יוסי דנמוקו עמו קאי כר' ישמעאל בפ"ק דקידושין דאית ליה התם דיובל מתחלתו משמט. ובערכין בסוף פ' אין מקדשין מוכח דמאן דאית ליה מתחלתו משמט סבר לה כר' ישמעאל דאמר מר"ה חייל יובל.

והיינו נמי דאמרי' בפ"ק דע"ז ונשקל מכל מאה תרתי וכמ"ש שם בס"ד: ר' עקיבא אמר אצ"ל חרש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור. וא"ת והא איפלגו בפ"ק דמשקין חורש בשביעית אי קאי בלאו או בעשה ולמאן דאמר בעשה מפיק ליה מהאי קרא דכתיב בחרש ובקציר תשבוחת.

י"ל דעיקר דרשה מבקציר נפקא דבקציר לא אצטריך דהא בהדיא כתיב לא תקצור ומדקציר לתוספת חריש נמי לתוספת וממילא ילפינן אסורה בשביעית גופה דכיון דתוספת שלה מתסר בחרישה כש"כ שביעית עצמה: וקציר של שביעית שיוצא ונכנס למוצאי שביעית. פירש"י ז"ל שהביא שלישי בשביעית ולא נהירא דא"ה מאי איריא משום תוספת שביעי' מדינא נמי אסוכה דכל תבואה בתר שנה שהביאה שלישי שדינן לה כדדרשינן מועשת את התבואה לשלש השנים אל תקרי לשלש אלא לשלש.

וי"ל דהכי קאמר רחמנא בקציר היוצא משביעית לשמינית שבות בה שלא תעדר ולא תנכש בשדה מחמתו והיינו תוספת שביעית בסופו: ור' ישמעאל דמוסיפין מחול על הקדש מנא לי' ומסקינן מדכתיב שבתכם כל מקום שנאמר שבות מוסיפין מחול על הקדש. וא"ת מאי קא מבע"ל הא אמרינן בריש מסכת משקין דקראי לר' עקיבא והלכתא לר' ישמעאל דעשר נטיעות ערבה ונסוך המים הלכה למשה מסיני כלומר שעשר נטיעות חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה ומדאצטרך למשרי ילדה ממילא זקינה אסירא.

תירץ ר"ת ז"ל דהכא לתוספת שלאחריו דשבתכם אמערב עד ערב קאי דמניה מרבין לאחריו והלכתא לתוספת שלפני שביעית. ואינו מחוור אצלי דאי הכי בשבתות וימים טובים נמי לית לן תוספת לפני' דתשבוחת ושבתכם דמפקי' נמי שבתות ויו"ט אמערב עד ערב קאי.

לפיכך נ"ל דכי בעי' ור' ישמעאל דמוסיפין מחול על הקדש מנ"ל לאו בשביעית בעינן אלא שבתות ויו"ט אי נמי אפילו בשביעית ולענין תוספת שלאחריה והכי קאמר בשלמא לר' עקיבא דמפיק תוס' שביעית מקרא יליף נמי תוספת בשבתות ויו"ט מק"ו דאי

בשביעי' דקיל' מוסיפין מחול על הקדש בהני דחמירי לא כ"ש אבל לר' ישמעאל דמוסיפין מחול על הקדש בשבתות ויו"ט מנ"ל תינח בשביעית דיליף לה מהלכתא אבל בהני מאי איכא למימר וכי תימא אתי נמי בק"ו משביעית ליתא דהא תניא ומייתי לה בפ' ר' אליעזר דמילה שאין דנין ק"ו מהלכה.

ומהדרינן דנפקא ליה מדתניא ועניתם את נפשותיכם כלומר דמיניה ילפינן תוספת לשבתות ויו"ט ואי לאו הלכתא דשביעית לא הוי משתמעא מיני' שביעית כלל משום דלא דמיא לשבתות אבל כיון דגליא לן הלכתא בשביעית בכלל תוספות היא לפנייה נהי דלית לן הלכתא לאחריה מפקינן לה מדכתיב שבתכם והיינו דכיילינן ואמרינן כל מקום שנאמר שבת מוסיפין מחול על הקדש ושביעית בכלל אי נמי דכיון דבכלהו ימי קדשה איכא תוספת לפנייהם ולאחרייהם ואתאי הלכתא דלשביעית נמי איכא תוספת מדאצטרך למשרא ילדה ממילא אית לה תוספות לשביעית לפנייה ולאחריה אי נמי תוספת לאחריה לר' ישמעאל לית ליה ובשבתות ויו"ט בלחוד הוא דבעי' כנ"ל.

כאלו התענה תשיעי ועשירי פי' כאלו נצטוה בה והתענה אבל ודאי אסור להתענות בה כדאמרי' בפסחים בפ' ואלו דברים דמר בריה דרבינא כולו שתא הוי יתיב בתעניתא בר מפוריא ועצרת' ומעלי יומי דכפורי ע"ב לפי שאפשר לעולם בלא שילוח עבדים הקשה הרשב"א ז"ל תינח שלא שלחו שלא שמטו מאי איכא למימר דהא אי אפשר לר' יוחנן דאמר האחין שחלקו מחזירין זה לזה ביובל דאי אפשר דהווי כולי עלמ' חד בר חד וי"ל דמשום הא נמי הוא דקאמר וזו מסורה לב"ד וחדא מנייהו נקט: אחד הנוטע וא' המבריך וא' המרכיב וכו' אם לערלה ערלה אם לרבעי רבעי.

וא"ת ומי נהגו ערלה בהברכה והרכבה והא תניא בספרא ונטעתם כל עץ מאכל פרט למבריך ומרכיב. י"ל דהברכה אהברכה ל"ק דההיא דספרי בשלא נפסקה מן האב והיא יונקת ממנו והא דהכא בשנפסק' אי נמי לא נפסקה אלא שאינה יונקת ממנו וכל כי האי גוונא נוהגת בה ערלה ומונין לה משעה שיונקת מעצמה ולא מן האב והכי מוכח בירושלמי ואמרינן התם מאן מוכח ומהדרינן מאן דאכל דלאו דיליה בהיל לאסתכולי ביה כלו' שכשהיא יונקת מן האב היא הופכת העלה שלא יעמדו כנגד העלין של האב.

ומרכיב אמרכיב נמי ל"ק דההיא במרכיב באילן הנטועה למאכל ומשו"ה לא נהגה ערלה בהרכבה דקיי"ל דילדה שסבכה בזקנה בטלה כדאיתא בפ' משוח מלחמ' ואפילו ילדה בילדה נמי לכי מטו שלש לילדה ראשונה שניה נמי שריא והכי מוכח התם. והא דהכא בשנטעה לראשונה לסייג ולקירות לפי שאין בראשונה משום ערלה כלל ומשו"ה אין זו בטלה לגבה ומשכחת לה נמי בשהרכי' בתוך אילן סרק ואעפ"י שאינו רשאי משום כלאים והכי איתא בירושלמי דתני גוי שהרכיב אילן מאכל ע"ג אילן סרק אעפ"י שאין ישראל רשאי לעשותן יש בו משום ערלה מאימתי מונין לה משעת נטיעתה: ואנן השתא לא נהגינן ערלה בהברכה ובהרכבה וכ' הר"מ במז"ל דטעמא דמלתא מדאמרינן בפ' משוח מלחמה גבי הא דאמרינן התם ולא חללו פרט למבריך ומרכיב כלומר שאינו חוזר מעורכי המלחמ' דאמרינן התם לאו מי א"ר אליעזר ב"י כרם כמשמעו ה"נ נטע כמשמעו נטוע אין מבריך ומרכיב לא הלכך ה"נ ונטעתם כמשמעו ולא מבריך ומרכיב ומשו"ה

נמי הוא שאינו חוזר עליה מעורכי המלחמה לר' אליעזר בן יעקב משום דלא נהגה בהו ערלה.

והכי ודאי מסתברא דאי ס"ל לר"א בן יעקב דונטעתם לאו דוקא דאפי' מברין ומרכיב נמי אמאי תו לימא גבי עורכי המלחמה נטע דוקא אלא ודאי כדכתיבנ' וכיון דקיי"ל כל המקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ לא נהגה ערלה בחו"ל בהרכבה ובהרכבה כלל זהו דעת הרמב"ן ז"ל. ואפשר שמפני כך נהגו להבריך בגפני' ואין חוששין עליה: ולענין רבעי אינו נוהג בחוצה לארץ אלא בכרם אבל בשאר אילנות לא דהא איכא דתני נטע רבעי ואיכא דתני כרם וקיי"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל וכן כתבו התוס' וכן דעת הר"א הלוי ז"ל.

וכתב הרב הגאון רב אחא משבחה ז"ל דלמאן דתני כרם רבעי ומייתי לה בג"ש דתבואת הכרם כדאיתא התם אין רבעי נוהג אלא בכרם שלם אבל בגפן יחידית לא. והר"ם ב"ן ז"ל הקשה עליו דהא גבי כלאים נמי לא בעי' נמי כרם שלם דכל שזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד חייב אלא ודאי לא בא הכתוב אלא להוציא שאר אילנות אבל במין דכרם אפי' גפן יחידית בכלל דהא מאן דמייתי כרם רבעי מהלולים ודאי אפילו בגפן יחידית נוהג רבעי דהא לא כתיב ביה כרם וא"כ הוא הדין נמי למאן דנפק' ליה מגז"ש דתבואת הכרם דהא לא אשכחן דפליגי במידי ותררויהו כרם רבעי תנו.

אבל הר"ם במז"ל כתב בפ"י מהלכות מאכלות אסורות שאין רבעי נוהג בחו"ל כלל ואפילו בכרם אלא אוכל פירות שנה רביעית בלא פדיון ולמד הרב ז"ל דבר זה בק"ו מסוריא שאעפ"י שמעשר ושביעי' נוהגין בה מדבריהן אין רבעי נוהג בה וכ"ש בחו"ל וסוגית הירושלמי בפ"ה ממעשר שני מוכחת כדבריו: דף י ע"א ופירות נטיעה זו אסורין עד ט"ו בשבט איכא מאן דאמר דדוקא נטיעה זו שהקלנו עליה בתחלתה שעלו לה ל' יום לשנה שלימה ולפיכך מחמירין עליה בסופה להמשיך שנתה עד ט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילן.

והיינו דאמר' פירות נטיע' זו דוקא והיינו נמי דאמר' פעמים שבשביעית ועדיין אסורין משום ערלה דאלמא לא בכולן אמרו שהיא אסורה עד ט"ו בשבט אלא פעמים כלומר בנטיעה שהקלנו עליה מתחלתה וכן דעת הרמב"ם בפ"ט מהלכות מע"ש ונטע רבעי אבל הר"א הלוי ז"ל כתב שכך הדין בכל נטיע' ואפי' באותה שלא הקלנו עליה מתחלתה ודקאמר ופירות נטיע' היינו לומר שהנטיעה שגורמת לה איסור ערלה היא מושכת עד ט"ו בשבט.

ודקאמר פעמים היינו משום דאילנות שחונטין קודם ט"ו בשבט מיעוטא נינהו ופלוגתא היא בירושלמי דגרסי' התם ר' בא בר ממל קומי ר' זעירא נראין הדברים בשנטען ל' יום לפני ר"ה כלו' דהא דקתני אסורין עד ט"ו בשבט דוקא בנטיעה שהקלת עליה בתחילתה והיינו בשנטענה ל' יום לפני ר"ה שעלו לה שלשים יום בשנה שלמה אבל נטען פחות משלשים יום לפני ר"ה את חמי שנה שלימה לא עלתה לו ותימר הכין כלומר שיהא נוהג איסורו עד ט"ו בשבט.

אמר ליה כן היא אפילו נטען פחות מל' יום לפני ר"ה אסור מאי רבנן אמר ר' מונא מכיון שעומד בתוך שנתו של אילן הוא משלים שנתו. והכי נמי מסתברא משום דהא מלתא בטעמא תליא ולא משום חומרא בעלמא והיינו טעמא דמלתא דכיון דאילן גדל על רוב מים של שנה שעברה וכל שהוא חונט בין תשרי לט"ו בשבט היינו מחמ' יניקת מים שלפני ר"ה ומאותה יניקה חנטו פירות הללו ולפיכך הרי הם כאלו חנטו קודם תשרי דחנטה זו משרף שלפני תשרי הוא וכיון דהיינו טעמא דמלתא ליכא לאפלוגי בין נטעה ל' יום לפני ר"ה או שנטעה פחות מכן.

וכ"ת אי הכי דכולהו נטיעות אסורות עד ט"ו בשבט למאי תו אמרינן דר"ה של נטיעה תשרי. י"ל דנפקא מינ' שאם עשו לה ט"ו בשבט ר"ה היינו אומרים שאלו נטעה ל' יום קודם ט"ו בשבט עלתה לה שנה: לימא דלא כר' מאיר דאי ר"מ הא אמר יום א' בשנה חשוב שנה נ"ל דהכי פ"י דקס"ד השתא שכל נטיעה שסופה לחיות לאלתר היא נקלטה ול' יום דקתני בברייתא משום חשיבו' שנה נינהו ולא לקליטה והוה ס"ל הכי משום דקס"ד השתא דקליטה בתוספת שביעית אסירה וכיון שכן ע"כ אנו צריכין לומר שכל אילן שסופו לחיות לאלתר הוא נקלט דאי לא היכי קתני דל' יום לפני ר"ה מותר לקיימו בשביעי' והרי זמן קליטתו בתוספת שביעית אלא ודאי לאלתר הו' נקלט וכיון שכן ל' דקתני לענין חשיבות שנה הוא דקתני להו ולא לענין קליטה ותמה לה ברייתא דלא כר"מ וכו' אליעזר ובמסקנה הדרינן מהך סברא וסבירא לן דקליט' בתוספת שביעית שריא ול' דקתני לקליטה ומשו"ה לענין ערלה עלתה לו שנה דיום ל' עולה לכאן ולכאן כדמסקי' ומותר לקיימו בשביעית משום דלא קפדינן אקליט' דתוס' שביעית אלא כל שאינו נקלט בשביעית שרי ובהכי אתיא שפיר שמעתא כנ"ל.

ודאמרינן הכא דיום אחד בשנה חשוב שנה לר"מ או ל' יום לר' אליעזר הני מילי בכל שנה שנאמרה בתורה אבל בשטרות לא אמרינן הכי: ק"ו ומה נדה וכו' הקשו בתוס' זבה תוכיח שאין סוף היום עולה לה בתחלתה ותחלת היום עולה להבסופה דמדאורייתא יכולה לטבול בשביעי ביום אלא שחכמים אסרו לעשות כן שמא תבא לידי הספק כלו' שמא תראה ותסתור ויתבאר תירוץ קושיא זו במס' נדה בס"ד: ע"ב לדברי האומר ל' יום צריך ל' ול' פירש"י ז"ל ל' לקליטה ול' לתוספת דס"ל ז"ל דבעי' שלא יהא נקלט בתוך ל' של תוספת דתוספ' כשביעית והקשה עליו ר"ת ז"ל דא"כ מאי ק"ל נימא נמי דברייתא דלעיל ל' ול' קאמר אי נמי יום א' ושלישים דלא חשיב בברייתא אלא ל' דקליטה כדלא חשיב בהא בריית' ולעולם ההיא בריית' או ר' אלעזר או ר' מאיר.

ותו קשי' לי טובא דלפי דברי רש"י ז"ל במסקנא נמי כי מוקמי' לה כר' מאיר ואמרינן דכי קאמר ל' לקלוטה על כרחין לענין שביעית ברייתא ל' ול' קתני דאי לא היכי קתני דל' לפני ר"ה מותר לקיימה בשביעית והא הויא קליטה בתוספת שביעית אלא ע"כ לענין מותר לקיימה בשביעי' ל' ול' בעי' וכיון שכן הוי מתוקמא בהכי מהשתא דמוקמית לה ברייתא שפיר טפי אליבא דר' אליעזר דנימא דבין לענין ערלה בין לענין שביעית ל' ול' קתני והוה ניחא טפי בהכי מהשתא דמוקמינן לה כר"מ וצריכינן למספקא בסכינא חריפא דלענין ערלה בל' סגי דיום ל' עולה לכאן ולכאן ולענין שביעית בעי' ל' ול'.

לפיכך נראין דברי ר"ת ז"ל שפי' דקליטה ונטיעה בתוס' שביעית לא מתסרי משום דאין תוספת שביעית אסורה אלא בחרישה כדכתיב בחריש ובקציר אבל בנטיעה לא. וטעמא דמלתא משום דכל חור' ערב שביעית מועיל בחרישתו אפי' בשביעית אבל נוטע כל שהשריש לפני ר"ה סגי דאי משום דהולך וגדול אף בשביעית כל האילנות נמי מגדל גדל וא"כ לעולם יהא אסור ליטע אלא ודאי נטיעה בתוס' שביעית שריא והיינו נמי דלקמן גבי אורז ודוחן ופרגין ושומשמין מפלגי בין השרשה לפני ר"ה להשרשה לאחר ר"ה לענין שביעית דעלמא השרשה בתוס' שביעית משרא שריא וכי אמר הכי לדברי האומר ל' צריך ל' ול' הכי פירושא שלדברי האומ' ל' לקליטה בשביעית צריך ל' ול' לענין ערלה אבל לא חיישי' שלא תקלוט בשביעית עצמה.

ומ"מ לפי מה שפרשתי אני למעלה הא מלתא השתא הוא דמחדשינן לה דמדאמרינן דכי קתני ל' לקליטה ממילא פשיטא לן דלא קפדינן אקליטה דתוספה שביעית דאי קפדינן היכי קתני דנוטע ל' יום לפני ר"ה מותר לקיימה בשביעית והרי היא נקלטת בתוס' שביעית אלא ודאי במה דאמרי' דאי קתני ל' לקליטה מגלינן דאקליטה דתוס' שביעית לא קפדינן אבל מעיקרא אי אמרינן לימא דלא כר' אליעזר הוי ס"ל דקליטה בתוס' שביעית אסירא אלא שלאחר היא נקלטת וכמו שפרשתי למעלה: אלא דקאי אתשרי וקאמר ליה בניסן.

ה"ק דרישא אר' יהושע אתיא דאינון דס"ל דבניסן נברא העולם היינו דכתיב אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת דקאי בתשרי וקרי ניסן שנה אחרת אבל לר"א דאמר בתשרי נברא העולם אי קאי בתשרי היכי קרי לניסן שנה אחרת אלא ע"כ ר"א ס"ל דבניסן קאי וקאמר ליה דבמועד אחר שכיוצא בזה בשנה האחרת תלד שרה והכי תניא במכילתין בט"ו בניסן כשדבר הקב"ה עם אברהם בט"ו בניסן באו מלאכי השרת לבשרו בט"ו בניסן נולד יצחק.

והיינו דאמרינן בהגדה למועד הזה סרטו לו סריט' בכותל ואמר לו כשתגיע חמה למקום הזה לשנה אחרת תלד לך שרה. וכן תרגם אונקלס כעת חיה כעזן דאתון קיימין.

ובבראשית רבה נמי אמרי' לושי ועשי עוגו' הדה אמרה שפסח היה: דף יא ע"ב ר"א אומר אותו היום י"ז במרחשון היה יום שמזל כימה שוקע ומעינות מתמעטין. כך היא הגרסא.

דכיון דבמרחשון עקרב עולה בתחילת היום נמצא כימה שהוא זנב טלה שקוע כל היום ועולה בתחלת הלילה. ובזיו שמזל שור עולה בתחלת היום נמצא כימה שהוא זנב טלה ותחלת שור עולה כל היום.

ורש"י ז"ל שינה הגרסה ודבריו תמוהין. ואע"ג דמרחשון זמן רביעית הוא אעפ"כ המעיינות מתמעטין לפי שנפשו כל השלגין בימות הקיץ.

וכדאמרינן בעלמא דאבוה דשמואל הוה עביד לבנתיה מקוואות ביומי ניסן ומפצי ביומא תשרי לפי שלא היה חושש בתשרי שמא ירבה נוטפין על הזוחלין שכבר כלו כל הנוטפין

בקיץ: דף יב ע"א תנא לירקות וא"ת כי היכי דבעי' בכל חד מהנך דמתני' דר"ה שלו תשרי מנ"ל אמאי לא בעינן נמי מנ"ל דמעשר ר"ה שלו תשרי.

ואפשר דסמכינן אמאי דאמרי' לעיל גבי שמיטין מנ"ל ומסקינן דגמר שנה שנה מתשרי ובמעשר נמי כתיב שנה דכתיב עשר תעשר כו' שנה שנה הלכך פשיטא ליה דגמרי' ביה שנה שנה מתשרי כי היכי דגמרי' בשמיטין ומשו"ה לא חש לפרושי: תנא דרבנן. מדתנא ירקות משום מעשר דרבנן ולא תנא פירות האילן משמע דמעשר פירות האילן דאורייתא וה"נ משמע בריש מס' מעשרות בירושלמי דדריש להו לכלהו מקרא בר מירקות ומסיק התם דמעשר ירקות מדבריהם.

וה"נ אתיא בירושלמי בסוף חלה. ומיהו אי אפשר דבפ' כיצד מברכין אמרי' גבי צלף דמעשר פירות האילן מדרבנן וה"נ אמרי' לקמן קאמינא לך מעשר חרובין דרבנן ובפ"ק דביצה נמי אמרי' דתרומת ליטרא קציעות מדרבנן.

ובדוכתי אחרינא נמי מוכח דפירות האילן מדרבנן בעלמא הוא דמחייבי. לפיכך נראה דהנהו סוגיי דירושלמי דמפקי פירות האילן למעשר מקראי אסמכתא בעלמא נינהו ומשום דלירקות לא אשכחן אסמכתא כלל מסיק התם דמעשרות לירקות מדבריהם ומשו"ה נמי קתני הכא ירקות במעשר דרבנן משום דירקו' דלית להו אסמכתא כלל מקראי חביבי ליה טפי.

ואע"ג דבתורת כהנים בפ' אם בחקותי תניא זרע הארץ לרבות שום ושחליים וגרגיר מניין לרבות הירקות ת"ל וכל מעש' דעלמא ירקות נמי אית להו אסמכתא מקראי ההיא לא חשבינן אסמכתא גמורה. אי נמי משום דבריית' בן עקביא פליגי עלה בירושלמי דתני דמעשר ירקות מדבריהם כלומר דליכא בהו אסמכתא כלל מדאורייתא: ולתני מעשר.

פירש"י ז"ל דברייתא פריך והכי קאמר אמאי תני מעשרות לשון רבים ליתני מעשר ומשני א' מעשר דגן וא' מעשר בהמה כלו' כדי שיהו בכלל שני מעשרות הללו. ולפי"ז אתיא ברייתא כר' בר"ש דס"ל דבא' בתשרי ר"ה למעשר בהמה.

והקשו בתוס' א"כ למה לן לאוקמא כיחידאה ודלא כהלכת' לישני לי א' מעשר ראשון וא' מע"ש וא' מעשר עני. וכדתנן בריש מעשרות כלל אמרו במעשרות.

ובבריתא נמי דלעיל קתני מעשרות גבי בל תאחר והיינו מעשר ראשון ושני ועני דהא בתר הכי קתני בכור ומעשר. לפיכך פירשו דאמתניתן קא מהדר והכי פריך אמאי תנא ירקות דהיינו מעשר דרבנן בלחוד ליתני מעשר שהוא כולל הכל בין דאורייתא בין דרבנן.

ומשני א' מעשר דגן וא' מעשר בהמה כלו' אי תנא הכי הוי אמינא דכל מעשר קאמ' ואפי' למעשר בהמה ודלא כסתמא קמא. והדר אקשי בין אמתני' בין אברייתא אמאי תני ירקות בלשון רבים לתני ירק.

ואע"ג דקתני שמיטין ויובלות לשון רבים ולא פרכי' אפי"ה כיון דהכי איכא טעמא פרכי' לגלויי ההו' טעמא אבל בשמיטין ויובלות דליכא טעמא לא פרכי' משום דלאו פרכא

גמורה היא ומשנינן תרי גווני ירק. כלומר דתנא ירקות בל' רבים לאשמועי' דאע"ג דלעו' המעשרות איכא תרי גווני ירק דירק הנאגד משיאגד ראוי לעשרו ואסור לאכול ממנו עראי ושאינו נאגד עונת מעשרו' שלו משימלא את הכלי אפי"ה לענין ר"ה אין חילוק בין ירק לירק שכל הירקות ר"ה שלהן תשרי: ע"ב בנדריים הלך אחר לשון בני אדם.

כדכתי' לבטא בשפתים. ותנא דמתני' דלא קתני לנדריים משום דבתחילה קא מיירי בהפסקה לא קא מיירי: דף יג ע"א משתצמח לזרעים.

פירש"י ז"ל משתצמח הזרע בתוכ' אבל בירושלמי משמע דהכי קאמר משתצמח כל כך שתהא ראויה לזריעה שאם זורעין אותה תהא צומחת דהכי גרסי' התם בפר"ק דמעשרו' עלה דהא מתני' מתניתא כדי שתזרע ותצמח כיצד בודק ר' יונתן נוטל מלא קומצא ומניח לתוך ספל של מים שקע רובה חייבת ואם לאו פטורה ר' יונה בנו מעסה מה ששקע יהא חייב ושלא שקע פטור אלא ברוב כל פרידה.

ומהאי טעמא נמי אזלינן בתבואה בתר שלישי משום דמכיון שהביאה שלישי היא נזרעת ומצמחת וה"נ איתא התם בירושלמי אמר ר' זעירא כתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך דבר זורע וצומח פרט לפחות משלישי שאינו צומח. והיינו טעמא דאמרי' לקמן אמרו רבנן אילן בתר חנטה תבואה וזתים בתר שלישי ירק בתר לקיטה הני כמאן שווינהו רבנן.

ואיכא למידק אמאי לא אמרי' בתלתא נמי כמאן שוינהו רבנן אלא ודאי כדאמרן דמשתצמח לזרעים היינו לומר שיהו זורעין אותו וצומח וכתבואה שוינהו רבנן שמה שהלכו בה אחר שלישי מהאי טעמא נמי הוא. וכי תימא א"כ אמאי לא תני בתלתן הבאת שלישי כמו ששנה בתבוא' וזתים.

איכא למימר שאין הבאת שלישי ניכרת בה כ"כ: התבואה פירש"י ז"ל דזגן ותירוש קרויין תבואה כדכתיב וכתבואת יקב. והקשו בתוספ' דבעצים בתר הבאשה אזלינן כדתנן בפר"ק דמעשרו' הענבי' והאובשים משיבאישו.

לכך פירשו דכי קתני תבואה מדגן לחודיה קאמר וכי תימא אמאי לא אזלינן נמי בענבי' בתר שלישי כדאזלינן בתבואה וזתים ואמאי לא אזלי' בהו בתר הבאשה שהיא קודם שלישי בשלמ' בתר אילנותדיהיב בכל חד וחד שיעור' בריש מס' מעשרות לא קשי' דכיון דמעשר דידהו מדרבנן בעלמ' הוא חכמים נתנו לכל או"א אותו זמן שנראה להם אבל ענבים דמעש' דידהו מדאוריית' קשי'.

וי"ל דהבאשה בענבים כהבאת שלישי בתבואה דמי וראוין הן מאותה שעה וכשהביאו שלישי אין חשיבותן ניכר יותר כל כך כמו שהוא ניכר בתבואה שנכרת הבאת שלישי שלה שראויה להצמיח אם יזרענה משם ואילך: משיבאישו שלישי מפורש בירושלמי שנשקלין מהן ג' גרעינן כנגד גרעין א' שהוא מבושל כ"צ.

מנא הני מילי. פירש"י ז"ל דאתבואה וזתים בעינן דמעשר דידהו דאוריית' דאילו ירק דאזול בה רבנן בתר לקיטה ואילן דאזול בתר חנטה מעשר דידהו מדרבנן ולא מיבעי לן בהו מנלן ולקמן מפרש בהו טעמא.

אינן מפני שגדל על מים של שנה שחונטין בה ע"י שרף כו' דעלמא ס"ל ז"ל דמאי דאזלינן באילן בתר חנטה מדרבנן הוא. וכן נמי משמע מדבריו בההיא דתני ר' יוסי הגלילי בסמוך באספך מגרנך ומיקבך כו'.

וק"ל דמאי דאזלינן באילן בתר חנטה מדאורייתא הוא מדאמר' לעיל ופירו' נטיעה זו אסורין עד ט"ו בשבט כו'. ומוכחינן לה מקראי דעלמא דמאי דאזלינן בתר חנטה באילן מדאוריית' הוא.

ועוד אכתוב בזה בסמוך בס"ד: וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש. פ"י שאע"פ שאפשר לכוין ע"י משקל וכמו שכתבתי הני מילי בתלושה אבל הכא במחוברת קא מתמהינן היאך אפשר לכוין שכל תבואה הנקצרת בחג שבידוע שהביאה שליש לפני ר"ה: מהיכן הקריבוהו וא"ת דלמא מעבר הירדן מחלק בני גד ובני ראובן שנטלו בראש.

י"ל דעומר מצותו להביאו מיהודה ואינו נראה לומר שעומר ראשון היה שלא כמצותו: ממחרת הפסח אכול מעיקר לא אכול דקריבו עומר והדר אכול הקשו בתוס' בשם ר' אברהם בן עזרא ז"ל והא מחרת הפסח מחרת שחיטת הפסח משמע דהיינו יום ט"ו בניסן כדכתיב בפ' אלה מסעי ממחרת הפסח יצאו בני י"ב ביד רמה ובודאי שבט"ו בניסן יצאו.

ותירץ לו ר"ת ז"ל דקרא תרתי קאמר ויאכלו מעבור הארץ דהיינו תבואה ישנה ממחרת הפסח דהיינו ט"ו שהוא מחרת שחיטת הפסח. ומצות וקלוי דהיינו תבוא' חדשה אכלו בעצם היום הזה דהיינו ט"ז וכדכתיב ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה.

ואחרים פירשו בלשון מחרת הפסח תרתי משמע משמע מחרת שחיטת הפסח ומשמע מחרת אכילת הפסח והוא דבפ' אלה מסעי היינו מחרת שחיטת הפסח והאי דהכא היינו מחרת אכילת הפסח ופלוגת' היא בירושלמי בפ"ב דחלה: הואיל ונעשין פרכין פרכין. וא"ת אכתי ניזל בהו בתר לקיטה דהא שאר ירקות נמי עשוין ללקטן מעט מעט ואפילו הכי אזלינן בהו בתר לקיטה וליכא למיחש לשמא יתרום מן החדש על הישן לפי שכל הנלקטין מתשרי לתשרי תורמין ומעשרין מזה על זה דהא תשרי ר"ה היא לירקות ובהכי נמי אעפ"י שעושין פרכין פרכין למה נחוש להם יותר משאר ירקות.

י"ל דהכי שנו לפי שעשוין פרכין פרכין ומצניעין אותן ואיכא למיחש שמא יתרום מהנלקט קודם ר"ה על הנלקט לאחר ר"ה משא"כ בשאר ירקות שזרען לאכלן על יד על יד וליכא למיחש להכי הלכך כיון דמעשר קטניות מדרבנן ויש יכולת ביד חכמים לקבוע להם איזה זמן שירצו קבעו להן השרש' כדי שלא יבא לעשר מן החדש על הישן וא"ת תינח מעשר דרבנן שביעית דאוריית' מאי איכ' למימר.

י"ל בשביעית בזמן הזה דרבנן ואליבא דר' דאית ליה הכי כדאיתא בפ' השולח: ר"ש שזורי קאמרת ר"ש שזורי סבר יש בילה ורבנן סברי אין בילה וא"ת כיון דס"ל לרש"ז דיש בילה תקשי לדידיה אמאי אזלינן בהו בתר השרשה ניזל בתר לקיטה כירק ויצבור גרנו לתוכו ותירץ הר"ז הלוי ז"ל לדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי בתר לקיטה אזלינא דהיינו גמר פרי והלכך פול המצרי שמקצתו השריש לפני ר"ה ומקצתו השריש לאחר ר"ה כיון שכולו נלקט בשנה אחת תורמין מזה על זה וכן נמי היכא שנלקט מקצתו לפני ר"ה ומקצתו לאחר ר"ה וצבר גרנו לתוכו אלא לדידכו דאזליתו בתר השרשה ואמרייתו

שאפי' השרישו מקצתו לפני ר"ה ומקצתו לאחר ר"ה שאין תורמין מזה על זה ואמאי לא והלא יש להם תקנה בצבירת גרנו לתוכו ובהאי פירושא ניחא הא דאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי דאיהו דאמר כרש"ז אבל אם איתא דר"ש שזורי גופא סביר' ליה דאזלי' בתר השרשה כרבנן ק' דשמואל דאמר כמאן: הואיל ויצאו רוב גשמי שנה.

פירש"י ז"ל מפנישכבר עלה השרף באילנות. ומשמע דס"ל ז"ל דחנטה באילן כשליש בתבואה שכשם שהתבואה עיקר גדילתה כשהביאה שלישי כך פירות האילן עיקר גדילתן כשהן חונטין לפי שכל גדילת הפירות על ידי שרף שעלה באילן לפני חנטה וכן כתב בההיא ברייתא דלעיל דתניא ר' יוסי הגלילי אומר באספך מגרנך ומיקבך וכו' שמשם סמכו חכמים לילך באילן אחר חנטה שהחנטה באילן כשליש בתבואה.

וקשיא לי ולהוי נמי הכי אכתי אמאי ראש השנה שלו שבט דכי היכי דאזלינן בתבואה בתר שלישי ואפי"ה אין ר"ה שלה בזמן שהיא מביאה שלישי אלא ר"ה שלה תשרי אילן נמי ניזל בתר חנטה ולהוי ר"ה שלו תשרי דנימא דאין תורמין ומעשרין מפירות שחנטו קודם תשרי לפירות שחנטו לאחר תשרי וכי תימא היינו טעמא משום דגלי רחמנא דאילן ר"ה שלו שבט כדדרשינן לעיל אמר קרא ובשנה הרביעית ובשנה החמישית הא כיצד פעמים שברביעית ועדיין אסורין משום ערלה כו' וכיון שכן ע"כ אין תשרי ר"ה דאם איתא היכי משכחת לה דברביעית יהו אסורין משו' ערלה אלא ודאי אחר תשרי ר"ה שלו ולפיכך כיון שאחר תשרי הוא אמרו חכמים דודאי ר"ה שלו שבט הואיל ויצאו רוב גשמי שנה.

אכתי לא נהיר' דאי הכי תיקשי לך זתים אמאי לא אזלינן בהו בתר חנטה ונימא דר"ה שלהם שבט ובודאי דליתא דכי אמרי' דשבט ר"ה לאילן הני מילי לאילן שמעשר שלו מדבריהם אבל זתים דמעשר דיזוהו מדאורייתא לאו בתר חנטה אזלינן בהו ור"ה שלהם תשרי וכדאמרי' לעיל אמר רבא אמור רבנן אילן בתר חנטה תבואה וזתים בתר שלישי.

ונ"ל דהיינו טעמא דמלתא דלא מצינן למגמר מדרשא דבשנה הרביעי' דלהוי אחד בשבט ר"ה לאילן מדאורייתא כי היכי דנימא דבזתי' נמי ניזל בתר שבט וחנטה משום דגבי ערלה גופא אע"ג דגלי לן קרא שאיסור נטיעה נמשך עד ט"ו בשבט אפי' הכי לענין ר"ה לא אזיל בה בתר שבט אלא ר"ה שלה תשרי כדגמרינן לעיל ומיהו בההוא איסורא דאסור פירות נטיעה זו עד ט"ו בשבט גלי לן שיש התחלה אחרת לצמיחת פירות האילן בר מתשרי ומסברא היינו שבט שהוא התחלת חנטת אילנות ולפי שלענין ערלה שהי' אסור אינו בדין שתהא מקצת שנה של התחלת שנה זו אסורה ומקצתה מותרת אמרה תורה שיהא איסורה נמשך עד ט"ו בשבט אבל למעשר כיון שאינו ענין של איסור אלא של חיוב לעשר פעם אחת בשנה אין לאיסור זה של שבט ענין בו אלא ר"ה של אילן מדאוריית' תשרי כערלה גופ' שר"ה שלהן כן ומשו"ה זתים דמעשר דיזוהו דאורייתא הלכו בהם בתר שלישי ור"ה שלה תשרי.

אבל בפירות האילן שחיובן מדבריהם לא הלכו חכמים אחר לקיט' נפי שקודם לקיטתן הן נגמרים שאף הם גדלין על רוב מים ולא הלכו בהן ג"כ אחר שלישי שרוב האילנות אין פירות אחד מהן מביאין שלישי כאחד ולפיכך הלכו בהן אחר חנטה שהיא ידועה ועוד דכיון דגלי לן קרא מדרשא דבשנה הרביעית ששבט התחלה לפירות האילן אף למעש'

פירותיו שהיא מדבריהם קבעו לו אותה התחלה עצמה כנ"ל: דף יד ע"ב אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים ולירק בדרך א' פי' דרכים דאזלינן ביה בתר חנטה ודאזלינן ביה בתר לקיטה קא מני דליכא למימר דכלהו גווני שהוא שוה לאילן קא מני דאי הכי בר מהני איכא דשוה לאילן דחייב בפאה כאילן ואינו כלאים בכרם כאילן אלא ודאי כדאמרן: ולשביעית כלומר דבתר שנת חנטתו שדינן ליה ובת ששית הנכנסת לשביעית אינו חייב בביעור ואי הווי כירק מחייב דאזלינן ביה בתר לקיט' וא"ת ואי נמי הווי כירק מי מחייב והא אנן תנן כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב והיינו ספיחין הנכנסין מששית לשביעית.

י"ל דהתם בשנגמר לגמרי בששית ומשו"ה שדינן להו בתר גמר פרי דהא דאזלינן בירק בתר לקיטה עיקר טעמא הוא משום דמסתמא בשעת לקיטתו נגמר הפרי והיינו נמי דשמאל דאמר לעיל גבי פול המצרי הכל הולך אחר גמר פרי ולומר דאזלינן ביה בתר לקיטה כירק אבל הכא באתרוג שלא נגמר בששית ומשום דדיינינן ביה כאילן שדינן ליה בתר ששית שאלו היה כירק בתר שביעית שדינן לי' כיון שלא נגמר בששית.

דף טו ע"א אתרוג בת ששית הנכנסת לשביעית פטורה מן המעשר ופטורה מן הביעור בת שביעית הנכנסת לשמינית פטורה מן המעשר וחייבת בביעור. כך היא עיקר הגרסא ואקשי' בשלמא סיפא לחומרא פי' בשלמא אי לא הוה אמרת ברישא פטורה מן הביעור אלא פטורה מן המעשר בלחוד הווי אמינ' דבביעור' מחייבת לה ואע"ג דהוה משמע דבתר לקיטה אזלינן מדקא פטורה לה מן המעשר ואי הכי הוה לן למימר בסיפא דפטורה מן הביעור וחייבת במעשר דבתר שנת לקיטה שדינן לה הא לא הוה קשיא לי דהוה אמינא דספוקי מספקא לך לענין שביעית אי בתר חנטה אזלינן אי בתר לקיטה אזלינן והכא לחומרא והכא לחומרא' ומשום הכי בת ששית הנכנסת לשביעית מספקא חייבת בביעור דדילמא בתר לקיטה אזלינן וכיון דחייבת בביעור ממילא פטור' מן המעשר דהפקר פטור מן המעש' וסיפא דהיינו בת שביעית הנכנסת לשמינית חייבת ג"כ בביעור דדילמא בתר חנטה אזלינן וכיון דחייבת בביעור ממילא פטורה מן המעשר דאפילו לרבן גמליאל דאמר אתרוג לענין מעשר בתר לקיטה אזלינן ביה הני מילי לענין שניה הנכנסת לשלישית אבל הכא כיון דמחייבין לה בביעור והווי הפקר ע"כ הפקר פטור מן המעשר הלכך אלו לא הוה אמרת ברישא פטורה מן הביעור לא הוה קשיא לי דהוה אמינא ספוקי מספקא ובתרווייהו מחייבת בביעור ופטורה מן המעשר אבל השתא דאמרת ברישא פטורה מן הביעור הוא דקשיא לי אמאי פטורה מן המעשר דכיון דפטרת לה מן הביעור אלמא פשיטא לך דבתר חנטה אזלינן וסיפא ודאי ניחא אבל מאי דאמר' ברישא פטורה מן המעשר קשיא דכיון דבתר חנטה אזלינן תחייב במעשר אפילו לרבן גמליאל דאזיל בתר לקיטה דכי אזיל בתר לקיטה הני מילי בשניה נכנסת לשלישית אבל הכא לא לפי שלא פטורה תורה פירות שביעית ממעשר משום שביעית לא מתורת הפקר נגעה בהן כדדרשינן ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השד' מה חיה אוכלת ופטורה מן המעשר אף אביוני עמך אוכלין ופטורין וזו כיון שפטורה מן הביעור מחויבת במעשר.

ומשני דאין ה"נ דמדינא חייבת אלא מיהו כיון דיד הכל ממשמשינן בה לפי שכל השדות הפקר בשביעית אע"פ שאתרוג זה מה"ד אינו הפקר ס"ל לרבא דאפילו כי האי גוונא

כהפקר דמו לפטרו מן המעשר: אינהו דאמר כאבטולמס דאמר אתרוג אחר לקיטה למעשר ואחר חנטה לשביעית. והלכך כיון דבתר חנטה אזלינן לשביעית בת שביעית הנכנסת לשמינית פטורה מן המעשר וחייבת בביעור מדינא ובהא שוו רבה ורב המנונא.

אבל בבת ששית הנכנסת לשביעית פליגי רבה ורב המנונא אליבא דאבטולמס דרב המנונא סבר כיון דבתר חנטה אזלינן לשביעית וזו פטורה היא מן הביעור ממילא מחייבה במעשר ואע"ג דלענין מעשר אבטולמס בתר לקיטה אזיל הני מילי בשניה הנכנסת לשלישית אבל הכא לא לפי שלא פטרה תורה פירות שביעית ממעשר משום שביעית לא מתורת הפקר נגעה בהן וכמו שכתבתי למעלה וזו כיון שפטורה מן הביעור חייבת במעשר ואי משום דיד הכל ממשמשין בה גזל הוי ולא הפקר.

ורבה סבר דממילא הוי הפקר ואע"פ שהוא הפקר שלא מדעת אפי' הכי פטור מן המעשר וכאבטולמס: דאמר בתר לקיטה למעשר אפי' בבת ששית שנכנסת לשביעית הוא ומשום דיד הכל ממשמשין בה. ורבתי' נמנו באושה ואמרו אתרוג אחר לקיטה בין למעשר בין לשביעית ור' שמעון פליג בין לדרבתי' בין בדאבטולמס ומחלוקת ג' הוא דס"ל דלא מחייב בביעור אלא א"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית ומשו"ה קאמר דבת שביעית הנכנסת לשמינית פטורה מן הביעור.

ומיהו קשיא לי אמאי קאמר דפטורה מן המעשר דהא כיון דס"ל דפטור' מן הביעור הו"ל לחייבו במעשר ואפי' ס"ל כר"ג דאזיל בתר לקיטה למעשר לפי שאין פירות שביעית פטורין מן המעשר אלא מתורת הפקר וזו כיון שאינה חייבת בביעור הוה לן לחייבה במעשר. וניחא לי דכיון דבשביעי' היתה הפקר כשנכנסה שמינית בעליה מהפקירא קא זכו בה ומשו"ה פטורה מן המעשר: דף טז ע"א מתני' בארבעה פרקים העולם נידון.

תמהני בשלמא אדם נידון בר"ה מדברי קבלה למדו דכתיב מראשית השנה ועד אחרית השנה מר"ה נידון מה יהא בסופה וילפינן דתשרי הוא מדכתי' בחודש שופר בכסא ליום חגנו איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר שזה ר"ה וכתוב כי חק לישראל הוא אלא הני שלשה פרקים אחרים מבעי לי מנא להו לרבנן ומסתברא לי דילפי להו מדאמרה תורה הביאו לפני עומר בפסח ושתי הלחם בעצרת ונסכו לפני מים בחג אלמא בזמנים הללו העולם נידון בדברים אלו ולפיכך צוה הקב"ה להביאן כדי שיתברכו ותו קשיא לי כיון דאדם נידון בר"ה ודאי על כל המאורעות שלו דנין אותו על תבואתו ופירותיו ושאר עסקיו וכיון שכן הכל נידון בר"ה.

וניחא לי דשלשה דברים הללו לכלל העולם נידון בג' פרקים השנויים במשנתנו כיון שאנו רואין שצותה תורה לצבור להביא בזמנים הללו דברים שמראין עליהם אחד אחד בזמנו אבל בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו א' א' וגוזרין עליו חלקו מדברים הללו: בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון.

יש לשאול למה אדם נידון בר"ה יותר מבשאר ימי' דבשלמא שאר דברים דהיינו תבואה ופירות האילן ומים כל אחד בזמנו נדון כדאמרי' בגמרא אבל אדם למה נדון יותר בר"ה מבשאר ימים. ותירוץ דבר זה למדנו מדגרסי' בפסיקתא בשם ר' אלעזר בפ' דרשו את ה' בהמצאו בעשרים וחמשה באלול נברא העולם.

ולפי"ז הא דאמרי' בגמרא דר' אליעזר ס"ל בתשרי נברא העולם על גמר בריאתו קאמרינן דאדם הראשון שבו נגמר העולם נברא ביום ששי דהיינו באחד בתשרי. וגרסינן תו התם בפסיקתא נמצאת אומר בר"ה נברא אדם הראשון ראשונה עלה במחשבה בשניה נתייעץ עם מלאכי השרת בשלישית כנס עפרו ברביעית גבלו בחמישית רקמו בשבי' עשאו גולם בשביעית זרק בו נשמה בשמינית הכניסו לגן עדן בתשיעית נצטוה בעשירית סרח באחת עשרה נדון בשתים עשרה יצא בדימוס א"ל הקב"ה לאדה"ר זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך להיות עומדין לפני ביום הזה ויוצאין בדימוס וכ"ז אימתי בחדש השביעי באחד לחדש ומכאן סמך למה אדם נידון בר"ה יותר מבשאר ימים.

ואף בשמים יש אות שמזל החדש הזה מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לשם. ולפי"ז הא דאמרת בפ' ראוהו ב"ד כמאן מנינן האידינא זה היום תחלת מעשיך כמאן כר' אליעזר על יצירת אדם קאמר אבל תחלת בריאת העולם בכ"ה באלול היה.

ולפיכך נהגו בברצלונה ובכל גלילותיה להשכים באשמורת הבקר בכ"ה באלול. ומיהו הנ"מ כר' אליעזר אתיין דאלו לר' יהושע דאמר בניסן נברא העולם אין לזה ענין כלל ואע"ג דתניא לעיל דחכמי ישראל מונין למבול כר"א ולתקופה כר' יהושע ומדמונין לתקופה כר' יהושע אלמא ס"ל דבניסן נברא העולם.

איכא למימר דכי מונין לתקופה כר' יהושע לאו משום דס"ל כותיה במאי דאמר בניסן נברא העולם אלא לפי שבו התחלת צמיחת האילנות והפירות שכל זה נמשך החר מהלך החמה התחילו למנות ממנו. ומיהו אכתי תמיהא לי דתינח לר"א אבל לר' יהושע דאמר בניסן נברא העולם אכתי הדרא קושיין לדוכתא למה נדון בר"ה יותר מבשאר ימים.

ונ"ל שרצה המקום לזכות את ישראל בדינם ורצה לדון אותם בזמן שהוקבעו לכפר' וסליחה שלפי שנתרצה הקב"ה לישראל ביוה"כ הוקבע יום סליחה לדורות ולפיכך גזר השם שיהא אדם נידון בר"ה שצדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים ובינונים הרי גזר דין שלהם אינו נחתם אלא עד יוה"כ שהוא יום סליחה וכפרה והרי נתנה להם תורה זמן כדי שבו יפשפשו במעשיהם וישובו אל השם.

ואפשר עוד שמר"ה ועד יוה"כ התחיל השם להתרצות למשה וביוה"כ נתרצה לו לגמרי ולפיכך רצה השי"ת לדון בריותיו בזמן שהוקבע לכפרה וסליחה. ובהכי אתי שפיר טפי דנקטינן כר' יהושע דקיי"ל כוותיה לגבי ר"א.

ועוד דהיא דתניא ולתקופה כר' יהושע אתיא הכי כפשוטה דסבירא לן דבניסן נברא העולם. והא דאמרינן בפ' ראוהו ב"ד כמאן מצלינן האידינא זה היום תחילת מעשיך אכתוב עליה במקומה בס"ד.

ולפי"ז אין מקום לקום באשמורת בכ"ה באלול ולפיכך נהגו בגירונה וגלילותיה שלא לקום עד ר"ה. ומיהו יש מקומות שמקדימין באחד באלול ויש סמך למנהגם לפי שבו התחילו ארבעים יום האחרונים שבהם נתרצה הקב"ה למשה: גמרא הכל נדונין בר"ה וגזר דין שלהם נחתם ביוה"כ דברי ר' מאיר.

מסתברא דאליבא דר"מ אתי' הא דתניא בפ' מי שמתו דמעשה בחסיד א' שהקניטתו אשתו בער"ה והלך ולן בבית הקברות ושמע שהיו אומר' שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותה דאלמא אף על הרביעה דנין בר"ה: כמאן מצלינן האידנא אקצירי ואמריעי כמאן כר' יוסי. וא"ת ולרבנן מי לא מצלינן רפאנו וברכת השנים.

י"ל אין הכי נמי והיינו טעמא לפי שגזר דין דצבור נקרע כדאמרינן לקמן וכי אמרי' בגמ' כמאן מצלינן אקצירי ואמריעי ביחיד פרטי קאמרינן דגזר דין שלו אינו נקרע. ובהכי אתי שפיר הא דתניא בפ"ק דשבת דר' יהודא כשהיה מבקר את החולה בשבת הי' אומר לו המקום ירחם עליך ועל חולי עמו ישראל אע"ג דר' יהוד' ס"ל דאדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביוה"כ משום דכיון דאמר ליה ועל כל חולי עמו ישראל הו"ל גז"ד דצבו' דנקרע וא"צ לדחוק ולומר דבשבת שבין ר"ה ויום הכיפוי' דוקא עסקינן: למה תוקעין בשופר של איל.

וא"ת ומנא לן דבעינן שופר של איל דקאמר למה תוקעין בו. י"ל דאין ה"נ דבשום דוכתא לא תנן הכי אלא מנהגם היה לתקוע בשל איל ומשו"ה קאמר למה נהגו כן.

ודכוותיה דאמרינן בתענית למה מתכסין בשקים למה יוצאין בביה"ק ולא נשנית כלל אלא מנהגם היה לעשות כן: למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין. פ"י כיון שעתידין לתקוע כשהן עומדין דתקיעות שעל סדר ברכות עיקר למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ואמרינן כדי לערבב את השטן.

פ"י להכניע היצר כדכתיב אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו דשטן היינו יצ"ה וכדריש לקיש דאמר הוא השטן הוא היצה"ר הוא מה"מ. אבל בספר הערוך כתו' דבירושלמי גרסי' כתיב בלע המות לצצה וכתיב והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול כדשמע שטן קול שופר זימנא חדא בהיל ולא בהיל וכד תניין ליה אמר ודאי הוא האי שופרא דתקע שופר הגדול מטא זימנא להתבלע ומרתת ומתערבב ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא והקשו בתוס' והא קא עבר משום בל תוסיף וכי תימא כיון דכבר יצאו ידי חובתן כשהן יושבין הו"ל שלא בזמנן ואסיק רבא לקמן בפ' ראוהו ב"ד דשלא בזמנן לעבור בעי כוונה.

ליתא דהא אמרינן התם דכהן שהוסיף ברכה אחת עובר משום בל תוסיף דכיון דאי מתרמי ליה צבורא אחרינא הדר מברך להו כולי יומא זמני' הוא וה"נ כיון דאלו מתרמי ליה ציבורא אחרינא הדר תקע להו זמניה הוא וקא עבר משום בל תוסיף. ותירצו דלא שייך בל תוסיף בעשית המצוה שתי פעמים וברכת כהני' נמי אפילו מברכין כמה פעמים ביום לציבור אחד אין זה בל תוסיף אלא א"כ הוסיף ברכה אחרת משלו כגון ה' אלקי אבותיכם יוסיף עליכם וכיוצא בזה.

וכן אם נטל לולב וחזר ונטל פ' אחד או אכל מצה וחזר ואכל כמה פעמים ביום אחד אין זה בל תוסיף וכן הניתנין מתנה אחת אם נתן באותו קרן אפי' מאה פעמי' ליכא משום בל תוסיף והכא נמי אם תקע וחזר ותקע אפילו מאה פעמים באותו יום ואפי' מתכוין למצוה ליכא משום בל תוסיף.

ונראה בעיני שלכך הקביעו תקיעו' דמיושב אע"פ שהי' ראוי להקדי' אותן שעל סדר ברכות לפי שאלו היו מקדימין אותן אפשר שלא היו חוששין אח"כ לתקיעו' דמיושב

שאינן אלא לערבב את השטן בלבד ולפיכך הקדימו תקיעות דמיושב שבידוע שלא יזלזלו באותן שעל סדר ברכות: ע"ב שאין תוקעין בתחילתה.

כתיב בהלכות גדולו' לאי דאיכלע בשבת אלא דאתיליד אונסא: צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים. מדקאמר בינונים מכלל צדיקים דקאמר היינו שזכותיו מרובין מעונותיו ורשעים קרי למי שעונותיו מרובין מזכותיו.

ואי הכי קשיא טובא דהא כמה צדיקים שזכותיהן מרובין מעונותיהן נכתבין למית' וכמה רשעים שעונותיהן מרובין מזכותיהן נכתבין לחיים אלא עיקרן של דברים כמ"ש הרב ר' ישעיה הזקן ז"ל מטרונאי צדיקי' ורשעים בדין זה קאמר שאותן בני אדם שזוכין בדין מחמת איזה זכות מיקרי הכא צדיקים גמורי' שצדיקים גמורים הם בדין זה ואע"פ שעונותיהן מרובין מזכותיהן לפי שמדתו של הקב"ה נותנת לשלם להם בעוה"ז אי זה זכות שעשו וכן נמי שצדיקים שזכותיהן מרובין מעונותיהן כיון שהם מתחייבין בדין ואפי' מפני עבירה קלה שעשו לגבי דין זה רשעים גמורים מקרו וכדכתיב והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע דהיינו צדיק ורשע לאותו דבר ובינונים היינו אותן בני אדם שמשפט שלהם מעוין ושקול בר"ה שהן תלוין ועומדין עד שהם מכריעים עצמם לזכות או לחובה מר"ה ועד יוה"כ.

וכן כתב הרמב"ן ז"ל בשער הגמול דצדיקים ורשעים ובינונים דקאמרינן הכא בדין זה קאמרי' ומיהו הא דאמרו לקמן שלש כתות ליום הדין כו' הנהו צדיקים ורשעים כפי כל מעשיהם קאמרי': קרקפתא דלא מנחא תפילי כתב ר"ת ז"ל דדוקא קבשנמנע להניחם מחמת שהמצוה בזויה בעיניו אבל אם ירא להניחן מחמת שתפילין צריכין גוף נקי והוא ירא שמא לא יוכל להזהר בהם אין זה מכלל פושעי ישראל.

ותניא במכילתא העוסק בתורה פטור מן התפילין. ואפשר דטעמ' משום דכל העוסק במצו' פטור מן המצוה.

אי נמי שהעוסק בתורה אינו צריך אות שדברי תורה הן עליו לאות: דף ח"י ע"א רבה ואביי מדבית עלי קא קא אתו. משמע דרבה גרסי' דהוא רביה דאביי ולא גרסי' רבא דהא בפ' הזרוע מוכח בהדיא דרבא לאו כהן הוה דהוה א"ל לשמעיה זכי לך מתנתך.

וה"נ מוכח בפ' בתרא דמועד קטן דהכא אמרי' דרבה חייה ארבעין שנין והתם אמרי' אמר רבא בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא דהא רבה ורב חסדא תרוויהו רבנן צדיקי גמורי מר מצלי ואתי מטרא ומר מצלי ואתי מטרארבה חייה ארבעין שנין ורב חסדא חייא תשעין שנין וא"ת אי הכי קשיא הא דאמרי' הכא דרבה לא עסק אלא בתורה ואלו התם בפ' חלק אמרי' דאמר ליה אביי לרבה אמאי בכי מר הא תורה והא גמילות חסדים.

וי"ל דאפי' הכי אביי עסק בגמילות חסדים טפי: לחיילות של בית דוד. ובני מרון לשון מרות ורבנו': ע"ב רצו מתענין רצו אין מתענין פי' אפי' הורגלו להתענות לא אמרי' עלייהו חובה אלא ברצו תלי דהא מדאקשי' ולפקו נמי אתמוז וטבת משמע שהורגלו להתענות בהם ואפי"ה מסקינן דרצו אין מתענין וליכא למימר דכיון דמעיקרא ברצו תליא מלתא אע"ג דהשתא קבלינהו חובה לא החמירו כולי האי דליפקו שלוחים

מחמתייהו דאם איתא דחובה נינהו אמאי לא אלא ודאי כדאמרן ולפי"ז האידינא הנך צומות בר מט' באב ברצו תלו.

אלא שהרמב"ן ז"ל כתב בספר תורת האדם דרצו רוב ישראל והסכימו שלא להתענות קאמרי' שאין ב"ד מטריחין עליהן להתענות ועכשיו כבר רצו ונהגו להתענות וקבלו עליהן לפיכך אסור ליחיד לפרוץ גדרן וכש"כ בדורות הללו שהרי בעונותינו שרבו יש שמד בישראל ואין שלום הלכך חייבין הכל להתענות מדברי קבלה ותקנת נביאים ע"כ וכן ראיתי לרמב"ם ז"ל בפ' ה' מהלכות תענית שלא הזכיר בצומות הללו רצו כלל: שאני תשעה באב הואיל שהוכפלו בו צרות כלומר שנחרבה הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר.

אף ע"ג דבתמוז נמי הובקעה העיר בראשונה ובשניה אפי"ה לא הוכפלו ביום אחד שבראשונ' היה בתשעה בו ובשניה בי"ז בו. ואפי' למאי דאמרינן בירושלמי דבין בראשונה בין בשניה הובקעה בי"ז בו אפי"ה יום חורבן הבית חמיר טפי.

וכתב הרמב"ן ז"ל דמדינא כולהו ארבעה צומות אסורות ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ומפסיקין בהן מבעוד יום כתשעה באב דלא גרעה גזרת נביאים מגזרת ב"ד בתעניות אמצעיות ואחרונות דאסירי בכל הני כדאיתא במס' תענית ועוד דכל דתקון נביאים כעין דאורייתא תקון ועשו ארבעה צומות כיוה"כ לעינוי.

וכן לגבי צום אסתר אמרו במדרש תהלים וצומו עלי שלשת ימים לילה ויום וכי אפש' לאדם לעשות כן אלא היו מפסיקין מבעו' יו' ובתוספת' במס' תעני' תניא כל אלו שאמרו אוכלין ושותין מבעו' יום אסורין במלאכ' וברחיצה וכו' מניין שהיום הולך אחר הלילה שנאמ' לך כנוס את כל היהודים אלמא משמע שכל תענית שהוא נקבע על הצבור מפסיקין בו מבעו' יום והו' הבין שהוא שוה לשאר חומרי עינוי דט' באב.

והיינו נמי דאמרי' בפ"ק דמגלה רבי נטע נטיעה בפורים ורחץ בקרונה של צפורי בי"ז בתמוז ובקש לעקור תשעה באב כלו' שעקר י"ז בתמוז לפי שאין שלום ואין שמד הי' בימיו ומשו"ה רחץ. משמע דהא מעיקר דינא אסור ברחיצה למתענין בו וליכא לפרושי שרחץ והתענה בו דהא אפילו תשעה באב בקש לעקור אלא מאי דאמרינן התם ורחץ דמי למאי דאמרי' הכא בשמעתין מעשה וגזרו תענית בחנוכה וירד ר' אליעזר ורחץ כלומ' כדי לעקור התענית משמע דהא למתענין בו אסור ברחיצה.

והא דלא מדכר' בגמ' הני חומרי אלא בט' באב בלחוד משום דשאר ברצו תלו. והאידינא כיון שנהגו להתענות ולא נהגו חומרות הללו משמע דמעיקרא כך רצו להתענות בלבד אבל לא רצו לנהוג באותן חומרות וכיון דהני ברצו תלו הרשות בידן אבל מעיקר תקנה ודאי אסורין בכולן: זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר.

זו היא גרס' רוב הספרים וקרא נמי בט' לחדש כתי'. וכי תימא אם כן למה אין מתענין בתשעה לחדש דהא הוא ניהו צום הרביעי י"ל דכיון שמתחלה קבלו עליהן תשיעי לחדש על שם שבראשונה הובקעה העיר בו ובשניה הובקע' בי"ז בו נהגו להתענות בי"ז משום דחורבן שני חמיר לן טפי וה"נ מוכח בפ"ק דמגלה די"ז תענית הוא.

וכי תימא יתענו נמי בט' בו. איכא למימר דארבעה צומות בלחוד קבלו עלייהו ואין מטריחין על הצבור יותר מדאי.

ומיהו יש מקצת נוסחאות שכתוב בהן זה י"ז בתמוז ובירושלמי נמי הכי איתא. והקשו התם והא תשעה לחדש כתיב ומפרקי' קלקול חשבונות היה שם כלומ' דודאי בי"ז הי' בראשונה כמו שהיה בשניה דמגלגלין חובה ליום חוב אלא מפני רוב הצרה טעו בחשבון ונתקלקלו בו וחשבו שהיה בט' לחדש וקרא כי כתיב לחשבון העם כתיב: מתיב רב כהנא מעשה שהיה וגזרו תענית בחנוכה בלוד.

הוא הדין דהוי מצי למיפרך ממתני' דקתני ועל כסליו מפני חנוכה והא ודאי אפילו בזמן שאין בית המקדש קיים קאמר מדקתני סיפא וכשבהמ"ק קיים כו' אלא דהא אלימא ליה משום דמיפרשא טפי דקתני בהדיא צאו והתענו על מה שהתעניתם: דף י"ט ע"א ותיפוק ליה דהו"ל יום שלאחרר"ח. בדין הוא דהוי מצי למפרך תיפוק לי' דהוי ליה יום לפני יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם וכדפריך לקמן אלא דסבר לאלומי קושיא כי מקשי מראש חדש דהוי דאוריית' והיא דלא פריך תיפוק לי' דהו"ל יום שלאחר ר"ה משום דפשיט' לי' דר"ה לא בעיא חזוק אבל מר"ח מספקא ליה ולמפשט הכי בעי: ע"ב לא קשיא כאן בחנוכה ופורים.

ואי קשיא וכיון דבחנוכה לא בטלה מגילת תענית היאך מתענין בי"ג שהוא לפני הפורים. איכא למימר משום דהוי דבר קבלה ודברי קבלה כדברי תורה דמו והו"ל כשבתות וימים טובים שהן עצמן אסורין ולפניהם ולאחריהן מותרין: מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר.

משמע דבימי עזרא עברוהו וסמך יש לדבר מדכת' ויגע החדש השביעי ובני ישראל בעריהם וכתוב ויאמר נחמיהו התרשתא היום קדש הוא לשם אלקיכם. וכת' וביום השני נאספו כל ראשי האבות הכהנים וכל העם להשכיל אל דבר התורה.

אלמא אף ביום שני נאספו לקרות בתורה והיינו לפי שעברו אלול דליכא למימר דשני בשבת הוה וקראו בתורה בחול מתקנת עזרא שקורין בשני ובחמישי דשני בשבת לא אשכחן: הא איצטריך מעברין ליה. פירש"י ז"ל הא איצטריך משום ירקיא ומשום מתיא.

והקשו בתוספ' דא"כ מאי קאמר מוטב תקלקל ר"ה ואל יתקלקלו כל המועדות הניחא למ"ד משום ירקיא דשייך בכל המועדות אלא למ"ד משום מתיא הא ליכא קלקול אלא ביוה"כ לבד. ועוד דאי משום ירקיא ומתיא אפילו ר"ה לא מקלקלא דהא ידעי דכל היכא דמיקלע ר"ה באד"ו מעברי' ליה לאלול וקביעו' דאלול הא ידעי ליה.

ועוד היכי אמרי' לא מצינו דלא איצטריך וכי מימות עזרא לא אירע שהיה ר"ה ראוי לחול באד"ו. ועוד דלקמן בשמעתין משמע בתקנת ירקי' ומתיא בימי האמוראים נתקנה דקאמר עולא ידעין חברי' בבלאי מאי טיבותא עבדינן להו.

אלא הכי פירושא הא איצטריך כגון שלא באו עדים ביום ל' ובאו ביום שלשי' וא' מעברי' ליה משום דמצוה לקדש ע"פ ראייה: דיקא נמי דקתני ועל תשרי מפני תקנת המועדות. כלו' דמדקתני מפני תקנת המועדות ולא קתני מפני המועדות כדקתני באינך ש"מ דחשו לקלקולייהו ורצו בתקנתן אע"ג דמקלקלי בר"ה: והכא בעיבור שנה קא מיפלגי.

וא"ת אכתי לתנא דמתני' ליפקו להודיע שעברו ב"ד את השנה. איכא למימר דכיון דכל שתא נפקי אניסן והשתא לא נפקי מידע ידעי שנמנו עליה ועברוה: אלא אי אמרת לעולם חסר אמאי מחללינן.

וא"ת אמאי מהדרי אדיוקי לותיב מרישא דמתני' דקתני בהדי' ועל ניסן מפני הפסח. תירץ הרב בעל המאור ז"ל דאי מההיא איכא למימר דמשום שהשליחות צריכה לכל ואין הכל בקיאיין לידע שאדר הסמוך לניסן לעולם.

חסר ודלמא מקלקל להו פסח דאית ביה חיוב כרת התקינן שיהו שלוחין יוצאין שאע"פ שאין השלוחין יוצאין מפני הפור' וסמכו משום דמידע ידעי שעבור שנה שלשי' התם היינו טעמא משום דלא חמיר כולי האי אבל לאיסו' כרת חששו ומשו"ה לא מצי למיפרך מההיא ופריך מהא שכיון שהעדים מחללין את השבת כדי לבא לב"ד ש"מ דזמנין מלא וזמנין חסר דאי לעולם חסר ב"ד ודאי מידע ידעי ונמצאו עדים מחללין את השבת שלא לצורך: ואסיקנא כתיובתא מיהו הני מילי לדידהו שהיו מקדשין על פי הראיה אבל לדידן אדר הסמוך לניסן לעולם חסר.

דף ד' ע"ב עולא אמר משום ירקיא. פירש"י ז"ל להפריש שבת ויו"ט זה מזה כדי שלא יכמשו הירקות הנאכלות כשהן חייין בשבת שאחר י"ט או ביו"ט שאחר שבת ואיכא למידק אי הכי היכי אמרינן דאיכא בינייהו יוה"כ שחל להיות בא' בשבת דלמאן דאמר משום ירקיא לא מעברינן דהא כיון דיום הכפורים באחד בשבת חיילי ר"ה וסוכות בערב שבת וצריכין לעבורי אמטולתייהו משום ירקיא.

ולפיכך נראה דלאיכא בינייהו קמא סב"ל דמשום שבת ויו"ט הסמוכין זה לזה לא מעברינן משום ירקיא דלכולי עלמא אית להו תקנתא דחמימי בירקיא ביו"ט הסמוך לשבת וכדאמרינן ללישנא קמא דמעברינן משום ירקיא היינו משום יוה"כ שחל להיות בע"ש דליכא תקנתא לירקיא בחמימי ומשו"ה בעי בינייהו דבכי האי גוונא תרויהו איתנייהו ירק' ומתיא ואמרינן דאיכא בינייהו יוה"כ שחל להיות באחד בשבת דלמאן דאמר משום ירקיא לא מעברינן דלאורתא טרח ומייתי ומשו' שבת ויו"ט הסמוכין זה לזה לא מעברי' דלהאי איכא ביניהו קמא כולהו מודו בתקנתא דחמימי וללישנא בתרא הוא דמחדשינן דלמאן דאמר משום ירק' לית ליה תקנתא דחמימי ואפשר שאף רש"י ז"ל כשכתב דלמאן דלמאן דאמר משום ירקיא היינו כדי להפריש שבת ויו"ט זה מזה לפום מסקנא דסוגין כתב כן אבל ללישנא קמא כי אמרינן משום ירקיא היינו משום יוה"כ שחל להיות בערב שבת: אלא איכא בינייהו יו"ט שחל להיות סמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה.

כתב רמב"ם ז"ל דלא גרסי' מלפני' דאי הכי אפילו למאן דאמר משום מתיא מעברינן משום יוה"כ לאחר בשבת וליכא תקנתא בעממי. אבל ריב"ן והר"א הלוי ז"ל כתבו דאפשר דגרסי' ליה דנהי דביו"ט של ר"ה ושל סוכות לא נפקא מינה מידי וכדכתיבנ' נפקא מינה ביו"ט של עצרת דאית ביה תקנתא וחביל בי' נמי עלמא כי היכי דחביל בחדש תשרי וכל שכן בשנה מעוברת ולמאן דאמר משום ירקיא מעברינן אמטולתייהו חדש אדר דמקמיה ניסן דהא לא סבירא לן כמאן דאמר אדר הסמוך לניסן לעולם חסר דהא סלקא ליה בתיובתא אבל משום יו"ט של פסח דכולי עלמא אין מעברינן דשילהי

סתוא הוא ואכתי לא חביל ביה עלמא שאם הינו מעברין בשבילו אם היה חל בע"ש הינו צריכין לדחותו ג' ימים עד יום שני בשבת משום יו"ט האחרון ויו"ט הראשון וחל שבועות שלא יהו סמוכין לשבת והיינו צריכים להוסיף ג' עבורים בשנה מה שאין ראוי לעשות כן משום דקדים ואתי סיהרא תלתא יומי כמו שמפורש במס' ערכין אבל בע"כ משום יו"ט של פסח הסמוך לשבת אין מעברין כלל אפשר בחמימי.

וקיימ"ל כר' אחא בר' חנינא דס"ל דמשום ירקיא לא מעברין אבל משום מתיא מעברין ולפיכך דוחין ר"ה מאד"ו דבשביל שלא יחול יום הכפורים בע"ש ובא' בשבת דוחין אותו מד"ו ומא' נמי דוחין אותו כדי שלא יחול יום ערב' בשבת כדאמרי' בפ' לולב וערבה דמעול' לא איקלע כלומ' שהיו דוחין הקביעו' בשבילו.

וא"ת ומשום ערב' דמנהג נביאים היכי דחיין ר"ה דאורייתא כי מקלע בשבת לא דחיין ליה משום תקיע' שופר דאורייתא. איכא למימר אין ה"נ משום דמנהג נביאים צריך חזוק ושופר דאורייתא א"צ חזוק.

אי נמי דשופר איתיה מיהא ביום שני של ר"ה אבל ערבה דליכ' אלא יום אחד אי לא דחיין ליה מבטל לגמרי ולתקן שני ימים בערבה א"א דהא שמיני יו"ט לא דחיין טלטולא משום ספק: הא בניסן ותשרי הא בשאר ירחי. פירש"י ז"ל בניסן ותשרי שהמועדות תלויות בהן מקדשין לצורך אבל בשאר ירחי לא.

ואע"ג דהחדש הזה לכם דמניה דרשינן כזה ראה וקדש גבי ניסן ותשרי כתיב לאו אהחדש הזה קאי אלא אהחדשי השנה קאי. ואחרים פירשו בהיפך ומ"מ לכ"ע מאיימין על החדש שנראה בזמנו לעברו דאי לא תקשי לעולא.

והא דפריך אביי אההיא דר' יהודא נשיאה קאי דאמ' משמיה דר' יוחנן דמאיימין אפי' על החדש שלא נראה בזמנו כדי לקדשו: ע"ב צריך שיהא לילה ויום מן החדש וזהו שאמר אבא אבוה דר' שמאי לפני רבינו שמואל מחשבין מולדתו. א"ר זירא אמ' רב עשרים וארבע שעי מיכסי סיהר'.

הרוצה לעמוד על עקרי שמועות הללו כפי מה שנתבא' בשרשי חכמת התכונה יעיין כפי מה שנכתב בהן בספר המאור ולא רציתי להאריך ולכתבן שכבר נתפרשו שם בארוכה: אמר להו לא שמעיתו מפי ב"ד מקודש. פי' לוי יצא מארץ ישראל ביום שלשים ואחד שאלו יצא לוי ביום שלשים לא היה שום הפרש בין לוי ובני בבל אלא ודאי ביום ל' ואחד יצא ולפיכך היה יודע בבירור שבני' א"י יעברו את החדש ואפי' הכי כיון שלא שמע מפי ב"ד מקודש ובני בבל כבר קדשו יום ל' ועליו סמכו והתענו ביום עשירי שלהם אין להם לחזור ולהתענות ביום אחר ורשאיין הן לסמוך על מה שאמרה תורה אתם אפילו שוגגים אתם אפי' מוטעין אבל אלו העיד לוי ששמע ביום ל"א מפי ב"ד מקודש כיון דבני בבל בתר בני א"י גרירי טעותייהו הדרא ולוי דאיקלע בחזר סר סמוך לעיר לן בתוך התחום: דף כ"א ע"א כי חזית דמשכא תקופת טבת עד שתסר בניסן עברה לההוא שתא.

פירש"י ז"ל עד ולא עד בכלל כלו' דמשכה עד ט"ו בניסן ונופלת בשתסר וקיי"ל כר' יוסי דאמר בפ"ק דסנהדרין יום תקופה מתחיל ואפי' הכי כי נפלה בשיתס' מעברין לה לשתא דאפילו כי מעברת לה לאדר ונפלה היא בט"ו בניסן ויום תקופה מתחיל אכתי לא

הוא אביב של תקופה בחידוש הלבנה דמי"ד ואילך ישנה היא ואינה מחזור חדא דהא משמע בפ' היו בודקין בסנהדרין עד מתי מברכין על הלבנ' נהרדעי אמרי עד ששה עשר אלמ' יום ט"ו אכתי חדשה היא.

לפיכך פי' ר"ת ז"ל דהכי קאמר אי משכה עד שתסר ושתסר בכלל ונפלה בשבסרדאפילו כי מעברת לאדר נפלה ביום שבסר עברה להיא שתא משום דאפי' לר' יוסי דאמר יום תקופה מתחיל מ"מ שתסר ישנה הוא: ע"ב מתני' שבהן שלוחין יוצאין לסוריא. פירש"י ז"ל דטעמא קא יהיב למאי דקתני שעל ניסן ועל תשרי מחללין את השבת והיינו טעמא לפי שעל ניסן ועל תשרי יציאתן של שלוחין תלוי בהעדת העדים שעל ב' חדשים אלו אין יוצאין אפי' בשלא קדשו ביד את החדש ביום ל' עד שישמעו ביום ל"א מפי ב"ד מקודש ונמצא שאם לא יבאו עדים בשבת צריכין השלוחין להתאחר עד יום א' בשבת שיצאו לאחר שיקבעו בו ב"ד את החדש.

ואע"ג דליכא לספוקי שלא יקבעו ב"ד את החדש ביום ל"א כיון שלא הוקבע ביום ל' אפי"ה אין השלוחין יוצאין מבערב גזרה כשהוקבע ביום ל"א אטו היכא שראו הלבנה בליל כ"ט שאע"פ ששמעו מפי ב"ד שדעתן לקדש החדש למחר שאין יוצאין עד שישמעו מפי ב"ד מקודש משום דאיכא לספוקי שמא ימלכו ב"ד ויעברו את החדש ונמצא המועדים מקולקלין.

אבל בשאר חדשים כיון דלא שייך בהו קלקול מועדות לא חיישינן להכי ולפיכך כל שנראה הלבנה באלול כ"ט ושמעו מפי ב"ד. שדעתן לקדש את החדש למחר יוצאין ואצ"ל דהיכא שלא קדשו ב"ד את החדש ביום ל' שיוצאין מבערב שבידוע שיתקדש את החדש ביום ל"א ולפיכך כיון שאין השלוחין מתאחרין בשאר חדשים מפני איחור העדים לא התירו לעדים לחלל את השבת.

זהו תורף פרש"י ז"ל. והקשו בתוספות שאי אפשר לתלות טעם חלול העדים ביציאת השלוחים דהא כי מקלע יום ל' דאלול בשבת וראו עדים את החדש על כרחם צריכין לחלל ולבא כי היכי דלא ליקלע יום ערב' בשבת דהא אפי' כי אתי ממילא בשבת דחינן ליה כדאמרין בפ' החליל.

ולדידי לאו קושי' היא דכיון דהאי טעמא לא סגי אלא לתשרי בלחוד אבל לניסן לא סגי וההוא טעמא דסגי לניסן דהיינו איחור יציאת השלוחים סגי נמי לתשרי נקט תנא האי טעמא דסגי לתרוויהו ואע"ג דבתשרי נמי איכא טעמא אחרינא דהיינו כי היכי דלא ליקלע יום ערב בשבת אבל הרב בעל המאור ז"ל כתב דכי אמרי' שעל ניסן ועל תשרי אין יוצאין עד שישמעו מפי ב"ד מקודש היינו דוקא בשנראה החדש בזמנו ומפני הספק שמא יסכימו עליו לעברו ומפני תקנת מועדות צריכין השלוחין לשהות עד שישמעו מפי ב"ד מקודש אבל אם עברו אותו ולא קדשו ב"ד את החדש מה צורך לנו להשהותם עוד.

ולפי"ז פרש"י דמתני' דקתני שבהן שלוחין יוצאין אינו טעם לחלול העדים כלל דהא אע"פ שלא באו עדים ביום ל' שחל להיות בשבת אין השלוחין מתאחרין מחמתן שהרי רשאין הן לצאת במוצאי שבת מיד אלא מתני' מעלות ניסן ותשרי קתני לומ' שבהן

מחללין את השבת ובהן מתקנין את המועדות ובהן שלוחין יוצאין משישמעו מפי ב"ד מקודש משא"כ בשאר חדשים ואין הלשון השנוי במשנתנו נוח בכך: גמ'.

ועל כולן השלוחין יוצאין מבערב. לפי פירש ז"ל אתי שפיר דקתני שעל שאר חדשים כיון שלא נתקדש החדש ביום ל' יוצאין מבערב דהיינו ליל שמחרתו ל"א אבל לפי הרב בעל המאור ז"ל שפי' דליכא פלוגתא בין ניסן ותשרי לשאר חדשים אלא בשנראה החדש בזמנו תמהני מאי מבערב הו"ל למיתני על כולן שלוחין יוצאין משראו את החדש ושמעו מפי ב"ד שדעתן לקדשו בו ביום על ניסן ועל תשרי אין יוצאין עד שישמעו מפי ב"ד מקודש.

ואפשר לדחוק דה"ק על כולן שלוחין יוצאין מבערב כלומר דביום ל' בערב מיהת קודם שחשיכ' שהרי באותה שעה קים להו אדעתיהו דב"ד ששוב לא יקדשו את החדש ביום אבל על ניסן ועל תשרי אפילו בערב יום ל' אין יוצאין עד שישמעו מפי ב"ד מקודש. על ניסן ועל תשרי עד שישמעו מפי ב"ד מקודש.

אליבא דר' אלעזר בר' צדוק דאמ' לקמן בפ' אם אינן מכירין אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים הכא הכי קאמר' על ניסן ועל תשרי אין יוצאין ביום ל' עד שישמעו מפי ב"ד מקודש וכן נמי לאחר ל' אין יוצאין עד שעה הראויה לשמוע מפי ב"ד מקודש דהיינו ביום גזרה אטו ליל שלשים וזה לפי פירש"י ז"ל שפי' דעל ניסן ועל תשרי אפי' בליל שמחרתו שלשים ואחד אין יוצאין: אמר להם ר' יוחנן בן זכאי וכי יש קרבן.

לפי מה שכ' רש"י ז"ל במשנתנו שמן התורה על כל החדשים מחללין את השבת תמהני היכי אמר להו ר' יוחנן בן זכאי וכי יש קרבן דאינהו ודאי שפי' קא עבדי שהיו מחללין על כולן. ולישנא דמתני' נמי לא מחזור לי שפיר דקתני וכשהיה ביהמ"ק קיים מחללין אף על כולן.

מפני תקנת הקרבן שלדברי רש"י ז"ל לא מפני תקנת הקרבן היו מחללין אלא מדאורייתא וכשחרב בהמ"ק הוא שהתקינושלא יחללו מפני שאין קרבן. ועוד קשה לי אי מדאורייתא מחללין אפילו לאחר חורבן אעפ"י שאין קרבן למה התקין רבן יוחנן בן זכאי שלא היו מחללין.

לפיכך נראה לי דרבן יוחנן בן זכאי דרש טעמיה דקרא והכי קאמר מפני מה אמרה תורה לחלל שבת על קריאתן הרי ראש חדש אינו אסור בעשית מלאכה מה"ת ולמה יחלל שבת מפני שיקבע בזמנו והא אין לך לומר אלא או מפני תקנת הקרבנות או מפני תקנת המועדות ולפיכך התקינו לאחר חורבן שלא יהו מחללין אלא על ניסן ועל תשרי דאיכא למיחש לתיקון מועדות ומאי התקין דרש והתקין.

וכי תימא מפני תיקון מועדות נמי אמרה תורה לחלל שבת על קריאתן למה אין השלוחין מחללין על קיומן. איכא למימר שלא חששה תורה אלא לרוב ישראל הסמוכין למקום הועד אבל בשביל מיעוטן שבמקומות הרחוקים לא הותר לחלל שבת.

ובהכי אתו כלהו לישנא שפיר: דף כ"ב ע"א זאת אומרת גזלן דדבריהם כשר לעדות אשה. מהא משמע דכל הני דמתני' במתני' פסולין מדרבנן בעלמא נינהו דמשחק בקוביא

למאן דאמר התם בסנהדרין בפ' זה בורר לפי שאינו עוסק בישובה של עולם פשיטא דלא מיפסל אלא מדרבנן ואפילו למאן דאמר התם משום דאסמכתא היא ואסמכתא לא קניא כיון דמדעת בעלי' קא שקיל לאו גזלן דאורייתא הוא.

ומלוה ברבית נמי למאן דבעי רשע דחמס האי נמי לאו רשע דחמס הוא דמדעת בעלי' קא שקיל. ולדידן דקיימ"ל כאביי דאמר דכל היכא דאיכ' ארבעין בכתפי פסול הכא ברבית דרבנן קאמר.

ומפריחי יונים נמי היינו קוביא וסוחרי שביעית בשביעית בזמה"ז דרבנן. ומיהו איכא למידק היכי קתני עבדים דהא אינהו מדאורייתא מפסלי.

וניחא לי דתננהו למידק ממתני' דהא כל עדות שהאשה כשרה לה אף הן כשרין לה דהא עבדים תנן בהדיא במסכת יבמות דכשרין לעדות אשה וממילא כי היכי דעבדים אע"ג דפסולי' הכא כשרין לעדות אשה דכלהו אחריני נמי אע"ג דפסילי לעדות החדש כשרין לעדות אשה דמיתנו במתני' כי הדדי ניהו דמשום הכי תנא כל הפסולין בעדות החדש וכשרין לעדות אשה: הדרן עלך ארבעה ראשי שנים פרק שני וחד מי מהימן והתניא וכו'.

איכא נוסחי דגרסי תני עידו. ולומר דכיון דמדאורייתא אין צריכין להעיד עליו כלל ומדרבנן הוא דאצרוך מפני קלקול המיני' בעד אחד סגי.

והכי איתא בירושלמי דגרסי התם ועד אחד נאמן משלך נתנו לך בדין הוא שלא יהו צריכין עד' אומרין שיהא אחד נאמן כשנים: וחד לא מהימן והא תניא מעשה בר' נהוראי שהלך לאושא בשבת להעיד עליו. פי' להעיד על העד והכי איתא בהדיא בתוספתא דתניא התם מעשה ברבי נהוראי שבא עם העד בשבת לאושא והעיד בו: אי הכי מאי למימרא.

האי אי הכי קאי נמי אפירוקא קמא והכי קאמר בשלמא אי אמרת דר' נהוראי אזל לחודיה לאסוהדי ביה אצטריך לאשמועינן דאפי' חד מהימן דהם אמרו והם אמרו וכמו שכתבתי למעל' אלא אי אמרת באחרונא הוי בהדיא בין דאזל בהדיא בין דהוי באושא מאי קמ"ל. וכי תימא קמ"ל דמדאורייתא לא צריך אפ"ה מחללין את השבת להעיד עליו הא נמי פשיט' דהא תנן בפרקין קמא מי שראה את החדש ואינו יכול להלך מוליכין אותו על החמור ואפילו על המטה כו' אלמ' בשביל כל הדברים הצריכין לקדש את החדש מחללין את השבת וה"נ אע"ג דמדאורייתא לא צריך כיון דמדרבנן לא מקבלינן מניה אי אפשר שיתקדש החדש אם לא יחלל זה את השבת ופשיטא דמחללין.

ומפרקינן מהו דתימא כיון דלא ידע אי משכח לה ואי לא משכח לה כו' והאי מהו דתימא אתי כפשטיה לפירוקיה דרב אשי ולאידך פירוקא נמי סליק דכל שחלולו תלוי בדעת אחרים ספיק' הוא דדילמא אידך סהדיה כי קאי בפני ב"ד לא מסהיד ביה ומספיקא לא ניחול שבתא קמ"ל: דף כ"ג ע"א או דלמא מלא הוא והאי דלא קא עביד השתא אתנוסי הוא דאתנוס.

וא"ת השתא נמי כי עבדינן אחר ואלא עבדינן אמלא כי מקלע יום ל"א בשבת והוא מלא דלא עבדינן כלל אתי למטעי ואמרי דלמא האי חסר הוא והא דלא עביד בערב שבת משום דלא אפשר והאי דלא עביד נמי במוצאי שבת אתנוסי הוא דאתנוס או דלמא חדש

מלא הוא. י"ל כי עבדינן בין אמלא בין אחסר השתא דלא עבדינן הוה מלתא דלא שכיחא דלא ידעי לה כולי עלמאה לכך איכא למיחש דילמא תלו לה באונס אבל השתא דלא עבדינן אמלא כלל כיון דכולי עלמא ידעי דאמלא לא עבדינן לא שבקי מידי דשכיח וידעי ביה כולי עלמא ותלי בשכרות דלא שכיח: גזרה משום בטול מלאכה לעם.

פירש"י ז"ל אין לך ראש השנה שלא היו מתבטלין בני הגולה ממלאכ' שני ימים בין אמלא בין אחסר. והוצרך לפרש כן משום דבשאר ראשי חדשים ליכא ביטול מלאכה.

וא"צ דאפילו בשאר ראשי חדשים היו רגילין שלא לעשות מלאכ' לעם וכדאמרינן בפ' הקורא את המגלה עומד ושאין בו ביטול מלאכה לעם כגון ראשי חדשים וחולו של מועד קוראין ארבעה. אלמא לא היו נוהגין לעשות מלאכה בר"ח.

ובפרקי דר' אליעזר אמרו שהוסיף הקב"ה י"ט לנשים בר"ח על שלא נתרצו במעשי העגל כדכתיב ויתפרקו את נזמי הזהב אשר באזניהם אבל נשיהם לא הביאו שלא נתרצו בכך: עץ שמן אפרסמא. ואע"ג דכתיב ויעש את הכרובי' עץ שמן ומתרגמינן אעי דזיתא.

תרי גווני עץ שמן נינהו דכתיב בעזרא צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ובמסכתא תמיד שנינו שעץ זית פסול למערכה ועץ שמן כשר: מוליך ומביא מעלה ומוריד. ירושלמי א"ר זעירא דלא יהוון סברין דהוא סככא א"ר אסי חמינן כוכב דסליק ונחית חמינן כוכבא דאזיל ואתי: ע"ב מתני' בראשונה לא היו זזין משם כל היום.

פ"ל לפי שהיוצא חוץ לתחום אין לו אלא ארבע אמות וכל אותה חצר כארבע אמות דמיא. וא"ת ולמה לא היו מהלכין בכל העיר דהא אמרי' בעירובין גבי הנהו דכרי דאתו למברכתא דכולי מברכתא כארב' אמות דמיא.

י"ל הני מילי בעיר המוקפת מחיצה אבל כא לאחר שנפרצו פרצות בירושלם עסיקי' דחשבינן כר"ה כדאיתא בפ' המוציא תפילין: דף כד ע"א ומצטרפין לעדות אחרת. בפ' כל הנשבעין אפליגו רב הונא ורב חסדא בשני כתי עדים המכחישו' זו את זו דרב הונא אמר זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה ורב חסדא אמר בהדי סהדי שקרי למה לי ואלבא הונא דאמר זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפ"ע ומעידה הכא הכי קאמר שכל א' מעדים הללו מצטרף עם עד א' בעדות אחרת משום דבכל חד וחד אמרי' האי הוא דכשר אבל לב חסדא דאמר התם בהדי סהדי שקרי למה לי דסבירא ליה בכל חד וחד פסלינן ליה מספיקא כי קאמרינן הכא ומצטרפין לעדות אחרת הכי קאמרינן שאם יצטרף עד אחד עם אחד מהם הוי להו תרי לגבי חד ואין דבריו של אחד במקום שנים ואותו העד השני פסול בין לעדות זו בין לעדות אחרת דסהדא שקרא הוא: חציו במים וחציו ברקיע כגון שנגלה חציו וראוהו במים וכשנשא עיניהם למרום לראותו נכסה אותו החצי בעבים וראו חציו האחר שנתגלה: שפודין של ברזל היו.

להכי קרי להו שפודין משום דאינה באה גביעים כפתורים ופרחי אלא א"כ באה זהב כדאיתא בפרק הקומץ רבה ושאר השמוע' כולה פרשתיה בפ' כל הצלמים בס"ד: שאני ר"ג דאחרים עשו לו ואע"ג דכל מידי דמתסר לישראל למעבדיה אמירה לגוי אסירא ביה כדמוכח בפ' השוכר את הפועלים גבי בעיא דמהו לומר לגוי חסום פי פרתי ודוש בה.

הכא שאני דכיון דאיסו' אמירה לגוי מדרבנן בעלמא הוא במקום מצוה כי הכא לא גזור: ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב. פירש ז"ל בשם רבותיו ראינו הישנה בשחרית במזרח וזה החדשה ערבית במערב וקאמ' דעדי שקר הם משום דעשרים וארבעה שעי מיכסי סיהרא.

והוא ז"ל הקשה דא"כ היכי שייך בהא פעמים בא בקצרה דקאמר ר"ג בברייתא לפיכך פ"י דכולה בחדשה קאמרי כלומ' שראינוהו בשחרית במזרח ובערב במערב ומשום הכי קאמר דעדי שקר הם שאי אפשר שילך כל כך משחרית לערבית והיינו דקאמר ר"ג שפעמים בא בקצרה כלומר שפעמים שהוא ממהר הלכו.

ומיהו בירוש' משמע כפרו' הראשונים ז"ל דגרסי' התם אמ"ר שמלאי טעמא דר' יוחנן בן נורי כל חודש שנראה קודם חצות אין כח בעין לראות את הישן ותני כן נראה ישן שחרית לא נראה חדש בין הערבים נראה חדש בין הערבים לא נראה ישן שחרית א"ר חייא בר אשי ולמה קבלו ר"ג שכן מסורת היא מאבותיו פעמים שבא בארוכה פעמים שבא בקצרה.

זיל לעין טב וקדשיה. פ"י משום דבעין טב היה ב"ד קבוע לקדש את החדש כדגרסי' בירושלמי כן תוקעין ביבנה כן תוקעין בעין טב אלמא ב"ד קבוע ביבנה היה שם.

ואמרי' נמי בפסיקתא בפרש' תקעו שופר בציון למה ב"ד מקדשין בעין טב שהוא בית הוועד אמר הקב"ה הוא בית הוועד של כל העולם שנאמר כי מציון תצא תורה: הדרן עלך אם אינן מכירין: פרק שלישי ע"ב סד"א הואיל וראוהו ב"ד וכל ישראל איפרסמ' לה מילתא ולא לעברוהו קמ"ל. פ"י ואפ"י לרב דימי מנהרדעא דתני דאין מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו לעברו משום דמחזי כשקרא וכדאית' בפרקין קמא.

הכא אע"ג דאיפרסמא מילתא מעברינן ליה ולמחזי כשיקרא לא חיישינן שהכל יודעין שמפני שלא היה שהות לב"ד לומר מקודש הוא שמעברין אותו ובכי האי גונא לא מיחזי להו כשיקרא: חק אימת הוי בגמר דין וקרי ליה משפט. הקשה הרשב"א ז"ל טעמא דגמר דהכא הוי כתחיל' דין דעלמא ולא אפשר בלילה הוא דלא מקדשין בלילה הא לאו הכי מקדשין ליה למפרע אעפ"י שעבר יומו וא"כ אכתי אמאי מעברינן ליה לקדשוהו למחר דהוי התחלת דין וגמר דין ביום.

ותירץ דבשלמא אי הוי אפשר לקדושי בלילה ניחא דהא לא אפסקיה זמן שאינו ראוי לקדש בה הא ודאי מכיון דאפסקיה זמן שאינו ראוי אין ראוי לקדשו לאחר זמן אלו דבריו ז"ל. ולא ניחא לי בהאי פירוקא.

אבל לדידי לא קשיא מידי משום דאם איתא דדיינינן לקדוש החדש כדיני ממונות דדנין ביום וגומרין בלילה אלמא כולה מילתא בתר תחילת דין שדנין לה דאי לא כיון דיום בעינן היאך גומרין בלילה אלא ודאי היינו טעמא דכיון דהוי תחילתו ביום גמרו נמי בתר תחילתו שדינן ליה וכאלו נגמר ביום דמי וכיון שכן בדין הוא דנקדשיה למפרע אבל כי מסקינן דגמר נמי בעינן ביום אלמא לא שדינן ליה בתר תחילתו אלא אחר שעה שנגמ' בו וכיון שכן היאך נקדש אותו למפרע כנ"ל: אמאי לא תהא שמיעה גדולה מראיה.

פירש"י ז"ל דהא גבי עדות החדש לא כתיב עדות אלא כזה ראה וקדש. נראה מדבריו דלגבי דיני ממונו' ודיני נפשות דכתיב בהו עדות לא אמרינן לא תהא שמיעה גדולה מראיה אלא בעי' עדות ממש או הודאת בעל דין דהוי כקבלת עדות כי היכי דאמרינן בפ' יש נוחלין ג' שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין רצו עושין דין.

ולא נהיר' דהא בפרק החובל מוקמינן הא דתניא סנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש מקצתן נעשו עדים ומקצתן נעשו דיינים דאלמא אין יכולין לדון עפ"י ראייתן בלילה דוקא הא לאו הכי כולן נעשין דיינין ודנין על פי ראייתן דאמרי' לא תהא שמיעה גדולה מראי' אלמא אפילו בדני נפשות לר' טרפון דבדיני ממונות בין לר' טרפון בין לר' עקיבא אמרינן לא תהא שמיעה גדולה מראיה אלא ודאי כי אמרי' הכא לא תהא שמיעה גדולה מראי' לאו בעדות החדש אמרי' לה: אמר ר' זירא כגון שראוהו בלילה.

פ"י וכיון וההיא שעתא אין יכולים לדון הוו להו עדים וכשיקדשו את החדש למחר עפ"י ראייתן הוה ליה כאלו מעידין לעצמן ואין עד נעשה דיין. וטעמא דאין עד נעשה דיין פ"י רבינו שמואל ז"ל בפ' יש נוחלין גבי ההיא דשלשה שנכנסו לבקר את החולה דגזרת הכתוב היא דכתי' ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' ובעדים הכתוב מדבר אלמא צריכין שיהו אחרים מעידי' לפני ב"ד וכן השיב רב צמח ז"ל בתשובה.

ואחרים פרשו משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה ולא גרע ממי שעדים קרובים לדיינין שהן פסולין כדגרסינן בירושלמי שאם הוזמו מפיהם אינם נהרגין וכ"ש לעדות עצמן. ועוד כתבו בתוס' דאפילו תימא דקרובי הדיין כשרין לא דמו דעדות שאתה יכולה להזימה לפני ב"ד אחר הוא אבל הכא אי עד נעשה דיין אי אתה יכול להזימה אפילו בב"ד אחר שהרי לא נתקבל עדותן בב"ד כשר שהרי הם עצמם היו הדיינים ומאחר שהוזמו איגלאי מילתא למפרע דפסולין הם ואפי' למאן דאמר בעד זומם מכאן ולהבא הוא נפסל מאותו דבר עצמו מסתמא הוא נפסל למפרע.

ואחרים כתבו דנפק' לן מההיא דאמר רב יהודא התם בפ' יש נוחלין והי' ביום הנחילו את בניו ביום אתה מפיל נחלות ואי אתה מפיל נחלות בלילה משום דכיון דראה בלילה הו"ל עד וש"מ דאין עד נעשה דיין: עד דאיכא אהרן בהדך ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחר. והך סוגיא אתיא כרב אחא דאמר בשמעתא קמייתא דסנהדרין דבר תורה חד נמי כשרדכתיב בצדק תשפוט את עמיתך מדאיצטריך הכא עד דאיכא אהרן בהדך דלמאן דבעי שלשה מומחין מדאוריית' וכדי שלא תנעול בפני לוויין הכשירו שלשה הדיוטות גבי עדות החדש לא מצינן לאכשורי.

וכי תימא א"כ תקשי מתניתין לר' אבהו דאמר התם בפ"ק דסנהדרין דשנים שדנו אין דיניהם דין ואלו אנן קיימ"ל כר' אבהו. י"ל דנהי דודאי סוגיין כרב אחא רהטא ודלא כר' אבהו ואפ"ה ר' אבהו מצי לפרוקא למתני' דכיון דתנן היתר נדרים בשלשה ואם היה מומחה לרבים אפי' ביחיד סד"א תהוי קדוש החדש כהפרת נדרים קמ"ל דכתיב החדש הזה לכם וכדתניא בפ' יש נוחלין מועדי ה' נאמרו הפר' נדרים לא נאמרה.

וברייתא נמי דקתני ואם הי' מומח' לרבים דן אפי' יחידי לא קשיא לר' אבהו דאיהו מוקי לה לבתר תקנתא ומשום נעילת דלת ובסוגיין דהכא לא דייקא למנקט אליבא דהלכתא

אלא במאי דמחזי טפי לפשיטותא דמילתא: דף כ"ו ע"א דרחמנא אמר ושפטו העדה והצילו העדה. וא"ת והא במכות בפ' ואלו הן הגולין נפקא לן מקרא אחרין דאמרינן התם תניא ר' עקיבא אומר מניין לסנהדרין שראו באחד שהרג את הנפש שאין ממיתין אותו עד שיעמוד בב"ד אחר ת"ל עד עמדו לפני העדה למשפט עד שיעמוד בב"ד אחר.

י"ל דעיקר דרשה מההוא קרא נפקא וקרא דהכא אצטריך דלא תילוף מניה שאר דינין להצריך בב"ד אחר דשאני הכא משום דכתי' והצילו העדה: כל השופרות כשרין חוץ משל פרה מפני שהוא קרן כתבו בתוס' דהא דלא מפיק נמי של ראם מפני שהוא קרן משום דלא אצטרך למעוטי אלא אותן שהן חלולין אבל אותן שאינם חלולין כגון של ראם ושל צבי לא אצטריך ליה למעוטי דפשיטא דלא מיקרו שופר אלא אותן שהן חלולין מלשון שפופרת.

ותדע לך דהא קדחו בזכרותו נמי אי לאו דמין במינו אינו חוצץ הוה פסלי' לי' וזכרותו נמי ודאי אי אפקיה לבר וקדחו ותקע בו לא יצא דלאו שופר הוא: חדא ועוד קאמר. פי' משום דמיתחזי להו דטעמא דרבנן דמתני' לאו מעליא הוא דכיון דאשכחן כלהו דאקרו קרן ואקרו שופר ש"מ היינו קרן היינו שופר משום הכי מוספי ואמרי חדא ועוד קאמר: ולא שנים ושלושה שופרות.

ולא דמי להמניח שופ' שופר דאמרי' לקמן דאם קול פנימי שמע יצא משום דהכא אין הגלדין זה על גב זה אלא זה אחר זה והקול יוצא דרך כולן: היו קורין לנדה גלמודה מהני לפרושי כי עדת חנף גלמוד דאמרי' בפ' ואלו נאמרין בכל לשון כל עדה שיש בה חנופה מאוסה כנדה שנא' כי עדת חנף גלמוד: ע"ב מאי חלגלוגות נפקא מינה לפרושי מאי דאמרי' בפ"ק דיומא דכהן גדול אין מאכילין אותו דברים המביאין לידי טומאה כגון חלגלוגות.

שופר של ראש השנה של יובל פשוט. פירש"י ז"ל דיובל היינו חיה שנקראת בוקשטיאן. ושל זכרים היינו של איל כדמתרגמינן איל דיכרא ואי נמי יובל דאקרי דיכרא כדאמרי' לעיל בגמרא ומנלן דהאי יובלא לישנא דדיכרא הוא. אבל הרב בעל הארוך ז"ל פי' דיעל היינו כשבה נקבה.

ומשמע לי שהזקיקו לומר' כן מדתנן בסיפא ובתענית בשל זכרים כפופים מכלל דריש' דתנן יעל היינו כשבה נקבה. ונראין דברי רש"י ז"ל כמתרגמינן ואקו ודישון ויעלא ורימא.

וכתיב הרים הגבוהים ליעלים. אלמא יעל מין חיה הוא ועוד מדאמרי' בירושלמי עליה דר' יהודא דאמר בר"ה תוקעין בשל זכרים וביובל בשל יעלים דהיינו טעמא משום דתקנו את המצוי למצוי כלומ' זכרים שמצויין לר"ה שהוא מצוי ושאינו מצוי דהיינו יעל ליובל שאינו מצוי.

ואם איתא דיובל כשבה נקבה היא הרי הוא מצוי. ומיהו יעל פשוט וזכרים כפופים לאו דוקא דת"ק ור' יהודא לא פליגו אלא אי כל דאכיף אינש עדיף או כל מה דפשיט אינש טפי עדיף ולרבנן דאית להו דכמה דפשיט אינש טפי עדיף מה לי יעל פשוט מה לי שאר חיות שקרניהן פשוטים וכן נמי לר' יהודא דס"ל דכמה דאכיף אינש טפי עדי' מה לי

זכרים כפופים דהיינו אילים ומה לי שאר בהמות שקרניהן כפופים אלא ודאי לת"ק יעל
לאו דוקא ולר' יהודא נמי בשל זכרים נמי לאו דוקא אלא הוא הדין בכל שאר קרני
הבהמות הכפופין וכל חד וחד אורחא דמלתא נקט.

ואיפסקא הלכתא בגמרא בר"ה כר' יהודא וכדאמרינן א"ר לוי שופר של ר"ה ושל יוה"כ
בכפופים. מיהו איכא לעיוני אי בעינן כפופין לעכובין או למצוה בלחוד שיש מי שאומר
דכי היכי דת"ק דמתני' דלעיל ור' יוסי פליגי לעכובא דת"ק ס"ל דכל השופרות כשרין
חוץ משל פרה כל' דשל פרה אפילו בדיעבד פסול הכי נמיפליגי בהך מתני' ת"ק ור'
יהודא דת"ק ס"ל דשופר של ראש השנה דוקא פשוט אבל כפופין אפילו בדיעבד פסילי
ור' יהודא ס"ל דכפופין דוקא אבל פשוטין אפי' דיעבד פסילי ולפי"ז כיון דאיפסקא
הלכתא כר' יהודא נקיטי' דמצות ר"ה בכפופין אבל בפשוטין לא יצא: וזהו דעת הר"מ
במז"ל והוא מוסיף עוד לומר שלא כל הכפופים הוכשרו אלא של זכרים בלבד דהיינו
אילים כפשטי' שכן כתב בפ"א מהלכות שופר ושופר שתוקעין בו בין בר"ה בין ביובל
הוא קרן הכבשים הכפוף וכל השופרו' פסולין חוץ מקרן הכבש ע"כ.

ודבריו תמוהין חדא דהא כתיבנא לעיל דלר' יהודא זכרים כפופים לאו דוק' דהוא הדין
לשאר הכפופים. ועוד דכפופין נמי משמע דלאו לעכב קאמר אלא למצוה דאי לעכב
פליגי היכי מסתים ר' מתני' ותני של שופר של ר"ה של יעל פשוט דמשמע דר' יוסי
ות"ק דידיה מודו הו"ל למתניה בלישנ' דפלוגת' ולמימר ואחרים אומרים שופר של ר"ה
של יעל פשוט.

ועוד דעכובא מנא לן הא בקרא לא כתיב ביה פשוט ולא כפוף אלא תעבירו שופר הוא
דכתיב וכלהו אקרו שופר ור' יהודא נמי היכי אמר דשל ר"ה לא מכשרינן ביובל ושל
יובל לא מכשרינן בר"ה והא שופר בר"ה מיובל גמרינן ליה. אלא ודאי הא פלוגתא לא
שייכא כלל בפלוגתייהו דת"ק ור' יוסי דאינהו פליגי לעכב אבל הני תנאי למצוה הוא
דפליגי דת"ק סבר דשופר של ר"ה למצו' של יעל פשוט דכמה דפשיט אינש טפי עדיף
ובתעניות בשל זכרים כפופים למיעבד הכירא בין תעניות לר"ה.

ור' יהודא סבר דשל ר"ה מצוה בכפופין משום דכל מה דכאיף אינש טפי עדיף ושל
יובלות כיון דלחירות קא אתי בשל יעלים דכל כמה דפשיט טפי עדיף ותדע לך דלמצוה
קא אמרינן מדא"ר לוי בגמ' מצות שופר של ר"ה ושל יוה"כ בכפופים אלמא כולה מלתא
למצוה קא אמרי' ולא לעכובא: הלכך כיון דקיימ"ל כר' יהודא נקיטי' דשופר של ר"ה
מצותו בכפופין.

ונמצינו למדין שלשה דינין בשופר דדיעבד כל השופרות כשרין חוץ משל פרה דאפי'
דיעבד פסול וא"צ לומר אותן קרנים שכולן זכרות שהן פסולין דלאו שופר מיקרו אלא
קרן. ולמצוה בעינן כפופין והיינו דתנן בראש השנה תוקעין בשל זכרים.

ומיהו כל הכפופין כשרין וכמו שכתבנו למעלה. אבל למצוה מן המוכחר בעי' של איל
וכדאמר ר' אבהו לעיל למה תוקעין בשופר של איל וכמו שכתבתי שם בס"ד.

ולכא למימר דשל זכרים דקאמר ר' יהודא היינו של איל בלבד משום עקידת יצחק בן
אברהם דאי הכי כי קאמרי' בגמרא מר סבר דהיינו ר' יהודא כל דכאיף אינש טפי עדיף

טפי הוה לן למימר דר' יהודא סבר דשל איל טפי עדיף משום עקידת יצחק בן אברהם אלא ודאי כדאמרן: ומיהו אע"ג דמסקי' דכל השופרות כשרין חוץ משל פרה אפשר דדוקא בטהורין אבל בטמאין לא דהא אמרינן בפרק במה מדליקין לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של בהמה טהורה בלבד ושופר מלאכת שמים היא דהא אמרי' לעיל דכיון דלזכרון קא אתי כלפני' דמי.

ומיהו לאו ראייה גמורה היא דהתם בפ' במה מדליקין משמע דמשכן גופיה לא גמרי מההיא דלא הוכשרו למלאכת שמים דהא אמרי' בההיא שמעתא מאי הוי עלה דתחש וכדאיתא התם ולפיכך הדבר צריך עיון: משני צדדין דשלשה המהלכין בדרך גדול באמצע כדאיתא בפ' אמר להם הממונה: וביובל בשל יעלים.

משום כיון דלחירות תקעינן כל כמה דפשיט טפי עדיף. ואע"ג דגמרי' ג"כ ר"ה מיובל ס"ל לר' יהודא דהני מילי בדאורייתא: אבל הני מילי דלמצוה בעלמא ניהו ליכא למידק בהו ג"ש אלא כל חד וחד כי היכי דמיחזי דמעלו טפי ובתעניות דשתיק מניה ר' יהודה נ"ל דמודה בהו לת"ק דבשל זכרים כפופים משום דר' יהודא הא ס"ל דכמה דאכיף אינש טפי עדיף וכיון שכן בתעניות נמי כפופין עדיפי טפי מאי אמרת למיעבד הכירא בתעניות ליתא דבשלמא לת"ק דאמר שוה יובל לר"ה שפיר איכא למיעבד היכרא בתעניות אבל לר' יהודא דאמר בר"ה בשל זכרי' וביובל בשל יעלים בהי מינייהו דעבדת בתעניות הא דמי או לר"ה או ליובל הלכך לר' יהודא כיון דלא מצי למיעבד היכרא בתעניות שביק להו אדינייהו בכפופין דהא איהו ס"ל דכמה דאכיף אינש טפי עדיף.

ות"ק דאמר שוה היובל לר"ה איכא למימר דלאו משום ג"ש קאמר דהני מילי דלמצוה בעלמא ניהו ליכא למידק בהו ג"ש וכמו שפירשתי לר' יהודא אלא היינו טעמא משום דס"ל לת"ק דבר"ה כמה דפשיט אינש טפי עדיף כ"ש ביובל דכמה דפשיט אינש טפי עדיף. ומיהו לא משמע לי הכא דאם כן ר' לוי דאמר בגמ' מצוה של ר"ה ושל יוה"כ בכפופין דאמר כמאן וכמו שאכתוב עליה בגמ' בס"ד.

אלאודאי טעמיה דת"ק משום ג"ש דס"ל דכיון דגמרינן ג"ש בכל מילי נמי אית לן לדמויינהו. ור' יהודה סבר דג"ש לא מהניא אלא בדאורייתא אבל במילי דמדרבנן ניהו לסימנא בעלמא לא: אמר ר' לוי מצוה של ראש השנה ושל יוה"כ בכפופין וכו'.

יש מי שהקשה ר' לוי דאמר כמאן. ולדידי לא קשיא דר' לוי ס"ל כר' יהודא בר"ה דכמה דאכיף אינש טפי עדיף ומשום הכי אמר דמצוה של ר"ה בכפופין דמסתבר ליה טעמיה דר' יהודה בהא וס"ל כרבנן דאמרי' דאפילו במידי דמדרבנן בעלמא ניהו ולמצוה מדמי' יובל לר"ה דמסתבר ליה טעמייהו דרבנן בהא ומשו"ה אמר דכיון דשל ר"ה בכפופין של יובל נמי בכפופין.

וכי תימא כיון דודאי ביוה"כ דלחירות הוא כמה דפשיט טפי עדיף אדמקיש יוה"כ לר"ה לכפופים אדרבא ליקש ר"ה ליוה"כ לפשוטין דהכי מעלי טפי דהא שופר בר"ה מיובל הוא דגמרינן ליה איכא למימר דלהא מלתא דמו יובל לר"ה עדיף משום דתדיר. ועוד דטפי מעלי סמנא דמיכף ר"ה כדי שיכוף אדם לבו מסימנא דמיפשט ביובל דחירות

ממילא אתא הלכך מיגמר יוה"כ מר"ה עדיף טפי דיוה"כ נמי למנין תרועות מר"ה גמר כדאמרי' בפ' בתרא דמכילתין מנין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה.

ודקאמר ר' לוי דשל שאר ימות השנ' בפשוטין בין כר' יהודא בין כרבנן אתיא דתרווייהו ס"ל דאי אפשר למעבד היכרא בתעניות עבדינן דרבנן דמשוו יובל ור"ה לפשוטין הא עבדי היכרא בתעניות בפשוטין כר' יהודא דלא עביד היכרא בתעניות היינו משום דלא אפשר' ליה וכמו שכתבתי במשנתנו ומשו"ה ר' לוי דמשוה יום הכפורים לר"ה בכפופין עביד היכרא בשאר ימות השנה ועביד בפשוטין כנ"ל: לכך מאריך בשופר.

נ"ל דלא מפרשינן שופר מאריך השתא כדמפרשי' ליה בסיפא דשמעתין דכיון דהשתא אתינן לה משום דשמע סוף תקיעה בלא תחיל' תקיעה יצא על כרחין כי תנן שופר מאריך היינו שהיה מאריך בסוף כל קול וקול מקולות הסימן תקיעה ותרועה ותקיעה כשיעור דלא משמע ודאי דאפילו השתא הוה סבירא לן דמי שלא שמע מכל הסימן כלום אלא סוף פשוטה אחרונה שיצא ידי חובת כל הסימן אלא על כרחין כדאמרן.

אבל במסקנא דמסקי' דתרי קלי הכי משתמ' וכי תנן שופר מאריך היינו לידע שמצות היום בשופר ודאי שלא היה מאריך אלא בסוף הסימן דלידע שמצות היום בשופר בהכי סגי: דף כ"ז ע"א וממילא שמע תחילת תקיע' בלא סוף תקיעה יצא. כתב רש"י ז"ל דמשום דבעא לאותובי אתרווייהו דייק הך דוק' ותמהני דהא בלאו האי טעמא נמי צריכה ליה האי דיוק' דאם איתא דמעלי טפי סוף תקיעה מתחילת התקיע' לא פריך מידי דדלמא היינו טעמא דאין בידו אלא אחד משו' דנהי דשמע סוף תקיעה בלא תחילת תקיעה יצא שמע תחילת תקיעה בלא סוף תקיעה לא יצא ולפיכך איני מבין דבריו בזה.

אלא א"כ הוא מפרש אין בידו אלא אחת כדברי המפרשים דהיינו תקיעה שתקע לפני התרועה אבל אותה תקיעה שניה לא עלתה לו לכלו' משו' דאיהו סבר לאפסוקי דתסלק ליה בתרתי ולית לה הפסק הלכך לא רישא אית לה סופה ולא סופה אית לה רישא והביא ראיה לדין זה מן הירושלמי דגרסי' התם תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ר' אבא בר זמינא בשם ר' זעירא אפילו אחת אין בידו למה רישא גבי סיפא מצטרף וסיפא גבי רישא מצטרף לא רישא אית לה סופה ולא סיפא אית לה רישא.

והיינו נמי דקתני תקע בראשונה דאי לא למה ליה לאדכורי כלל הכא תקיעה ראשונה אלא ודאי לומר שאין בידו אלא אותה תקיעה שתקע בראשונה. והקשו על זה למאן דאמ' מצות אין צריכות כוונה למה לא תעלה לו אותה תקיע'.

משום אחת מיהת דהיינו שתעלה לפשוטה שלאחר הסימן דאטו מי גרע מן התוקע לשיר דיצא. ולמאן דאמר נמי מצות צריכות כוונה בדין הוא דיצא דהכא כונת מצוה איכא ועדיף טפי מתוקע לשיר.

ועוד דאם איתא דלא עלתה לו אותה התקיעה לכלום אפילו אותה התקיעה הראשונה לא תעלה לו דהא איפסקא לה אותה התקיע' פסולה בין תרועה לתקיעה שיחזור ויתקע עכשיו כדמשמ' בפרקין דלקמן גבי דר' אבהו דחיישינן להפסק שבין תרועה לתקיעה ושבין תקיעה לתרועה כדאמרי' וקא אתו שברים ומפסקי בין תקיעה לתרועה וקא אתיא תרועה ומפסקי בין שברים לתקיעה ומיהו בהא איכא למימר דהתם לכתחילה קא אמרינן

כלומר היכי אתקין ר' אבהו לכתחילה מלתא דאתי לאפסוקי בין שברים לתקיעה אי נמי בין תקיעה לשברים אבל פירכ' קמייתא מיהא קשיא.

לפיכך פרשו דכי קתני אין בידו אלא אחתהיינו תקיעה שלאחריה ולומר דלסוף הסימן עלתה לו ולא לתחילת סימן שני. וכי תימא א"כ למה ליה למתני תקע בראשונה ליתני האריך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת דבהכי סגי.

תירץ הרמבמז"ל דלפי שאין שיעור לתקיעות למעלה שאלו האריך הרבה אין הדבר ניכר כשהו' מאריך שיכוין לשתי תקיעות אלא מחמת שהוא כפלים בשיעור תקיעה ראשונה ומשו"ה קתני תקע בראשונה שבתחילת הסימן והאריך בשניה כשתים בראשונה סד"א דכיון שהאריך בראשונה שבראשונות דלהוי כאלו הפסי' בנתי' ואיכא שתי תקיעות קמ"ל וכך נראין דברי הרמבמז"ל בפ"ג מהלכות שופר.

והירושלמי שהביאו לראיה דחאו הרמבמז"ל וכתב דלא קאי אמתני' דתקע בראשונה אלא אהא דאמרינן התם גבי שופר מאריך וחצוצרות מקצרות א"ר יוסי הדא אמרת פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא. ועלה קאמר ר' אבא אפי' אחת אין בידו.

והכי גרסי' התם הדא אמרה פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא והדא אמרה דאי תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ר' אבא בר זעירא בשם ר' מונא אפי' אחת אין בידו למה וכו' וכך פירשו זאת אומרת תקיעה שהתחיל לתקוע להתעסק ולא לשם מצוה ובא אחר ואמר לו איכון ותקע לי והשלים התקיעה לשם מצוה והאריך בה כשיעורה או שהתחיל לתקוע לשם מצוה ואח"כ נמלך להתעסק יצא והיידא אמרה דא תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים דתנין אין בידו אלא אחת ואעפ"י שאין בידו אלא אחת ונמצא שאריכותו אינו אלא כמתעסק אפי"ה עולה לו מקצתה לאחת.

ואתא ר' בא לחלוק על ר' דוסא ולומר דלעולם תקיעה שהיתה מקצתה מן המתעסק אינה כלום כאלו היתה תחילתה מן המתעסק לא סופא אית לה רישא דכיון שראשה אינה כלום אף סיפא נמי אינה כלום ואלו היתה סיפא מן המתעסק כיון שסיפא אינה כלום אף סיפא נמי אינה כלום דלא רישא אית לה סיפא.

ולא דמי למשך בשניה כשתים שאעפ"י שנתכוין באריכותו לשתים ולא עלו לו אחת מיהא עלתה לו דהתם היינו טעמא משום שתחילת התקיעה וסופה לשם תקיעות מצוה היו והלכך לשתים הוא דאינה עולה דאפסוקי תקיעתה מהדדי לא מפסיקין משום אחת מיהא עולה דסופה ורישא תקיעות מצוה הן והא דקאמר אפילו אחת אין בידו דמשמע וא"צ לומר שתים לישנא בעלמא קאמר דפשיט' דלא תעל' לשתי' דר' יוסה נמי דאמר פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא ידי אחת קאמר אלא משום לתא דמתני' דמשך בשניה כשתים דקתני אין בידו אלא אחת קאמר הכא אפי' אחת אין בידו אלו דבריו ז"ל.

ותמהני עליהן דע"כ ר' יוסא דאמר הדא אמרה פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא ומוכח לה ממתני' על כרחין ס"ל דבסוף תקיעה זו שהאריך בה כשתים לא יצא אי משום דס"ל מצות צריכות כוונה אי משום דס"ל דאפי' למאן דאמר אין צריכות כוונה והתוקע לשיר יצא בכי הא לא יצא משו' דהוה ליה כמתעסק דגרע מתוקע לשיר כדמוכח בפרקי' דלקמן וכך נראה לי בטעמו של דבר דנהי דאמרינן דמצות אין צריכות כונה והתוקע

לשיר יצא דוקא תוקע לשיר שהוא חול ואין כוונתו בה כוונה של כלום ולפיכך אינה מעכבת מלחול מצוה באותה תקיעה אבל מי שמתכוין בתקיעתו למצוה אחת אינה עולה לה תקיעתו למצוה אחרת ומשום הכי תנן דהשומע מן המתעסק לא יצא ואפי' למאן דאית ליה מצות אין צריכות כוונה לפי ששמתעסק היה מכוין למצוה לחנך את התינוקת ולפיכך אין מצוה אחרת חלה עליה משא"כ בכוונת חול שאינה מעכבת מצוה דלאו בת מינה היא ודמיא האי מלתא למאי דאמרי' בריש זבחים דמינה מחריב בה דלאו מינה לא מחריב בה.

ומשך בשניה כשתים נמי כיון דלתקיעה אחרת היה מכוין אעפ"י שלא עלתה לו אפי' הכי כוונתו מעכבת שאינו יוצא ידי תקיעה בסוף הסימן וכיון דעל כרחין ר' דוסא הכי ס"ל דגרע הא מתוקע לשיר אמאי נימא דר' בא בר זמינא יחלוק עליו בזה ונצטרך לדחוק לשון הירוש' ולהוציאו ממשמעותו לגמרי אלא ודאי משמ' דר' בא בר זמינא מודה דמקצת תקיעה שמשך בה כשתי' כמתעסק דמיא ומשו"ה קאמר דאפי' אחת אין בידו.

ולפום גמרא דילן נמי אפשר דנקטי' הכי או אפשר שכוין שלא הזכירו כן נקטי' מתני' כפשטא דאחת מיהא יש בידו דנהי דאי מקצרה למתעסק דמיא איכא למיחש לטעמא דלא סופה אית לה רישא ולא רישא אית לה סופ' כיון דבגמ' מסקי' דשמע תחילת תקיעה בלא סופה וסופה בלא תחילתה יצא אפ"ה אפשר דלא דמי למתעסק דאלו מתעסק מתכוין לדבר מצוה ועשה מצוה ומשו' הכי אין מצות אחרת חלה בתקיעתו אבל האי מתכוין לעשות שתי מצות ולא עשה אלא מצוה אחת ולפיכך אין כוונתו מעכבת אותה מצוה שהיא ראויה לחול ורישא אית להסופה וסופה אית לה רישא: ואמאי ליפוק בתחילת תקיעה מקמי דליערבוב קלא פי' דקים להו דאיכא שיעור תקיעה מקמי דלעירבב קלא: מקום שיש חצוצרות אין שופר.

פירש"י ז"ל כגון תעניות. והקשה הראב"ד ז"ל מדאמרי' בפ"ק דתענית במה מתריעין בשופרות.

ותירץ דהכא בתקיעו' שבסוף כל ברכה וברכה מאותן שש ברכות שמוסיפין ומאי דאמרי' בפ"ק דתענית שמריעין בשופר היינו בשע' שמרבין בתפלה ובתחנונים והיינו דאיכא מאן דאמ' התם דאין מתריעין אלא בפה והכא תנן בהדיא בשל זכרים כפופים אבל הר"א הלוי ז"ל כתב שראה בתשוב' הגאונים שנהגו לתקוע בתענית בשופר.

וה"נ מוכח בירושלמי דגרסי' התם בשמעתין דהכא קומי ר' יהושע תקעון בתעניתא כלו' בשופרא ר' יוסי בעא ויתקעון קומי בחצוצרתא כלו' אף בחצוצרתא ולא שמיע דתני חצוצרות במקדש ואין חצוצרות בגבולין ולפי זה הא דתניא מקום שיש חצוצרות אין שופר היינו בשעת מלחמה שתוקעין בחצוצרות כדכתיב והרעותם בחצוצרות אבל בתעניות בגבולין בשופרות מתריעין ולא בחצוצרות והיינו טעמא משום דכיון דאמר רחמנא דבשעת מלחמה מתריעין ילפי' מינה נמי לכל צרה וצרה שלא תבא על הציבור דמתריעין ומיהו כיון דחצוצרות בכנופיא דכלהו ישראל הו' דאשכחן להו כדכתיב והיו לך למקרא העדה ותענית דגבולין לאו כנופיא דכלהו ישראל נינהו מתריעין בשופר בר"ה ולא בחצוצרות וכך נהגו בכ"מ בתעניות בשופר: כמאן מצלינן האידנא זה היום תחילת מעשיך.

כמאן כר' אליעזר דאמר בתשרי נברא העולם. וא"ת והיכי מצלינן לה והא קיימ"ל כר' יהושע דאמר בניסן נברא כדאמרינן בפרק קמא ולתקופה כר' יהושע.

תירץ ר"ת ז"ל דסמכינן אדרב עינא דפריך משוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות והכי קאמר והא איכא זה היום תחלת מעשיך דלדבריך איתא בר"ה וליתא ביובל אלא ודאי לאו משום דזה היום תחילת מעשה בראשית קאמרינן אלא תחילת דין קאמר שהיום הוא תחילת דין על כל המעשי' הוא מילתא ביובל נמי איתא שהרי הוקש לר"ה.

ולישנא בתרא נמי מוכח דלר' יהושע נמי מצלינן ליה מדאמרינן כמאן דלא כר' אליעזר דאי כר' אליעזר כיון דאמר בתשרי נברא העולם הא איכא זה היום תחלת מעשיך וכו' כלו' דבשלמא לר' יהושע משום דין אמרי' ליה אבל לר' אליעזר כיון דס"ל בתשרי נברא העולם משמעוטיה דהאי לישנא נמי לבריאת עולם משמע וביובל ליתא וכתבו בתוספות דר"א הקליר יסד בטל של פסח כר' יהושע ובגשם של סוכות כר"א ואומר ר"ת ז"ל דאלו ואלו דברי אלקים חיים דאיכא למימר דבתשרי עלה במחשבה להבראות ולא נברא עד ניסן דדכותיה אמרי' בפ' עושין פסין גבי בריאת אדם וחווה: שופר שנסדק ודבקו פסול.

פירש"י דהו"ל כשני שופרות. ונראה מדבריו שהוא מפרש שנסדק משני צדדיו לגמרי ונחלק לשתי חתיכות.

ולא נהיר דאי הכי היינו דבק שברי שופרות אלא נסדק היינו שהוא נסדק מצד אחד על פני כולו לארכה והיינו טעמ' משום דכיון שנסדק כולו אין שם שופר עליו אלא כחתיכ' שופר שתקנה ועשאה כעין שופר דמי. ומיהו לא מיפסל אלא בנסדק כלו אבל נסדק מקצתו ועדיין מקצתו קיים כשר והא דתניא בברייתא בגמ' נסדק לארכו פסול לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר ואם לאו פסול לאו למימר' דמדמפליג בלרחבה ולא מפליג בלארכה דלארכה לעולם פסול בין נשתייר בין לא נשתייר דאדרבא דוק מינה לאיזך גיסא דלרחבה הוא דכי לא נשתייר פסול אבל לארכה אפילו לא נשתייר כשר והיינו דתנן נסדק סתמא דלגמרי משמע.

זו היא שיטת הרשב"א ז"ל. אבל הרב ר' יהונתן ז"ל כתב דנסדק לארכה אפילו בכל שהו פסול לפי שכשהוא תקע בו מתבקע אעפ"י שדבקו.

ולפי שיטה זו אם הדקו הרבה בחוט או במשיחה כשר שהרי החוט מעמידו שלא יתבקע וכן דעת הראב"ד ז"ל בדרש' שלו. ולכלהו פירושו כי תנן ודבקו פסול כל שכן לא דבקו ודבקו לרבות' נקטיה לומר שעפ"י שדבקו בעצמו אפי"ה פסול דאין שם שופר עליו אלא כמו שחייבר חתיכה שופר ועשאה שופר דמי: ע"ב נקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול.

ירושלמי ניקב וסתמו ר' בא בר זעירא בשם ר' זעירא והוא שסתמו הא לא סתמו כשר שכל הקולות כשרין בשופר: ואם לאו כשר. פי' ואם לאו שאינו מעכב עכשיו את התקיעה אעפ"י שהיה הנקב מעכב מתחילתו כשר לפי שמה שסתמו בה בטל לגבי השופר אבל אם מעכב את התקיעה עכשיו אפילו סתמו במינו פסול דכיוןשמעכב את התקיעה נמצא שאינו בטל לגבי השופר' והו"ל קול שופר' ודבר אחר אבל לא מצינן לפרושי

דכל שמעכב את התקיעה קודם שנסתם פסול אעפ"י שאחר' שנסתם אינו מעכב את התקיעה דהא בפלוגתייהו דרבנן ור' נתן בגמרא אמרינן בלישנא בתרא דר' יוחנן דכי אמרינן שלא במינו פסול דוקא בשנפחת רובו אבל נשתייר רובו בין לרבנן בין לר' נתן בין במינו בין בשלא' במינו כשר דבהא פליגי.

ובודאי נקב גדול כל כך אי אפשר שלא היה מעכב את התקיעה מתחילה קודם שנסתם ואי הכי מתני' אמאן תרמיה אלא ודאי אעפ"י שמתחילתו היה מעכב כיון שעכשיו אינו מעכב כלומר שהסתימה מהודקת יפה הרי זה כשר לפי שהוא בטל לגבי השופר וכך הם דברי הרמבמז"ל בפ"א מהלכות שופר: נתן שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצאו.

פי' קול פנימי לבדו ומיירי כגון שהו' עודף על החיצון שאין כאן אלא קול פנימי אבל אם קול חיצון נמי שמע לא יצא דהו"ל קול שני שופרות לא תימא דהפכיה ככיתונתא. פי' לא' תימא דכי מיפסל דוקא היכא דהפכיה ככיתונתא אבל הא' לאו הכי לא מיפסל דליתא אלא אפילו הרחיב את הקצר וכ"ש דהפכיה ככיתונתא דמפסיל והכי איתא בירושלמי גרדו והעמידו על גלדו כשר לא אמרו אלא גרדו אבל הפכו פסול זה בטל חללו וזה לא בטל חללו: אלא שהרחיב את הקצר וקצר את הרחב.

בירושלמי משמע אפילו לא הרחיב את הקצר וקצר את הרחב אלא שתקע בצד הרחב לא יצא וקא יהיב סימנא מן המצר קראתי יה: ר' נתן אומר במינו כשר שלא במינו פסול. משמע ודאי דכי קא מכשר ר' נתן במינו דוקא בשאינו מעכב את התקיעה דהא מדשקיל וטרי ר' יוחנן אליביה משמע דכותיה ס"ל דכי האי גונא דייקינן במס' שבת ואם איתא דר' נתן מכשיר במינו אפילו בשמעכב את התקיעה היכי מצי סבר לה כותיה דהא ר' יוחנן הוא דאמר הלכה כסתם משנה ותנן אם מעכב את התקיעה פסול וסתמא קאמר אפילו היכא דסתמו במינו אלא ודאי כדאמרן: אמר ר' יוחנן והוא שנשתייר' רובה.

הלכך להאי לישנא ניקב וסתמו לא מתכשרי אלא היכי דאיכא תלת' למעליותא נשתייר רובו וסתמו במינו ואינו מעכב את התקיעה. אבל ללישנא בתרא דר' יוחנן בתרי למעליותא סגי סתמו במינו ואינו מעכב את התקיעה' אף על פי שנפחת רובו אי נמי נשתייר רובו ואינו מעכב את התקיעה ואעפ"י שסתמו שלא במינו.

ומיהו לעולם בעי' שלא יהא מעכב את התקיעה דמתני' מילתא פסיקתא' קא תני דאם מעכב את התקיעה פסול ואלו הוי מתכש' בשום גוונא הוה תני לה: ולענין הלכה בעל הלכות ורב חננאל והרב אלפסי ז"ל פסקו כלישנ' קמא דר' יוחנן ולחומרא וכן דעת הרמבמז"ל בפ"א מהלכות שופר וכן נהגו לעולם בשל תורה להחמיר באיסורי כגון גיטין וקדושין ובשאר האיסורין ואעפ"י שהוא לישנא קמא.

אלא שבדיני ממונו' ובשל סופרים פסקו כלישנ' בתרא וכן פוסקין בכל מקו' רבותינו הצרפתים בשל תורה כלישנא דמחמיר בתרי לישנא כתרין תנאי או תרין אמוראי דפליגי דבשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר המיקל. אבל ה"ר יצחק בן גיא ז"ל פסק אף הכא כלישנ' בתרא ולקול': אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר.

פי' דוק' שנשתיי' שיעור תקיעה לצד הפה הו' דמכשרינן משום דחזינן לכל שלמעלה ממנו כאלו ניטל משם וכך נראין דברי הר"ם במז"ל בפ"א מהלכות שופר אבל הרב בעל

העיטור ז"ל הכשיר אפילו לא נשתייר לצד הפה:.. כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן פ"י דהיינו טפח כדגרסי' בפ' המפלת תני אושיעא זעירא דמן חבריא חמשה שיעורין טפח שליא ושופר כו' שליא הא דאמרן שופר דתניא כמה שיעור תקיעה כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן.

וכי תימא לימא טפח בהדיא י"ל דטעמא אתא לאשמועינן דמשום הכי הוי שיעוריה טפח כדי שיאחזנו בידו וירא' לכאן ולכאן דשיעור' דטפח ארבע בגודל ושית בקטניא אתא כדאיתא במנחות וכשהו' אוחו אותו בד' אצבעות בינונים מה שנראה ממנו לכאן ולכאן משלים השיעור ולא כדי שיאחזנו התוקע קאי דא"כ הכל כפי מה שהו' אדם ואגרופו של בן בטיח ישנו כראש גדול שבכל אדם אלא כדי שיאחזנו אדם בינוני קתני והיינו טפח: מתני' היה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבהכ"נ ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא הקשו בתוס' מדאמר' בעירובין פ"ה כל גגות צבור בקטנה ושליח צבור בגדולה אין יוצאין ידיחובתן.

ותירצו דשאני התם דליכא עשרה עם שליח צבור. והקשו עוד מדאמר' בפ' כיצד צולין מן האגף ולחוץ כלחוץ ואמר רב וכן לתפלה ור' יהושע בן לוי אומר אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמי' ובהאי פלוגתא במאי עסקי' אי לענין צירוף וכהה"ל דפ' כל הגגות תקשי לר' יהושע בן לוי ואנן קיימ"ל כוותיה כדמוכח בסוטה בפ' ואלו הן נאמרין דמייתי מינה ראי' לברכת כהנים דאין מחיצה מפסקת ואי איירי לענין לצאת וכדמתני' דהכא תיקשי מתני' לרב שתירצו דההיא דפ' כיצד צולין מיירי לענין לענות דבר שבקדוש' עם הצבור דלרב מפסקת ואינו עונה עמהם משום דכל דבר שבקדושה אין פחות מעשרה והרי הוא כעומד לבדו בחוץ ולר' יהושע בן לוי אין מחיצה מפסקת והרי הוא כאלו עומד בתוך העשרה שבפנים ועונה עמהם וקיימ"ל כר' יהושע בן לוי.

וקשה להו דהא קול מגלה תנן ומגלה בעינן בעשרה בזמנה בין שלא בזמנה ואפ"ל לרב דאמר בזמנה ביחיד מ"מ הא אמרינן התם דחש לה רב להא דרב אסי דאמר בעשרה. ולא קושיא היא דהא דבעינן עשרה למגלה היינו משום פרסומי ניסא ובמקום קריאת' הוא דבעי פרסומי ניסא בעשרה והא איכא ואע"ג דהאי שמע לה במקום דליכא עשרה קריאתה מיהא בעשרה היא וממקום דאיכא פרסומא ניסא שמע לה ומשו' הכי יצא: ואם לאו לא יצא.

ירוש' א"ר יוסי בר חנינא לא אמרו אלא בעובר אבל בעומד חזקה כיון: אמר רב הונא לא שנו אלא לאותן העומדים על שפת הבור וכו' מסתברא דכי היכי דמפלגינן בבור ה"נ מפלגינן בפייטם דאותן העומדין בתוך הפייטם יצאו והרמבמז"ל כתב ב"פא מהלכות שופר חילק בבור ודות ובפייטם לא חילק אפש' שדעתו מפני שהפייטם גדולה אפ"ל אותן העומדין בתוכה אם קול הברה שמעו לא יצאו וכתב רבינו האי גאון ז"ל דברים הללו היו צריכין להם בימי השמד ובמלכויות שהיו מתיראין מהם מלתקוע בגלוי: דף כ"ח ע"א שלמים דלאו בני מעילה נינהו איסורא הוא דרכיב עלייהו.

פ"י והוי לה מצוה הבאה בעבירה. ומכאן נראה לי דשופר שגזלו מחבירו ותקע בו לא יצא כי היכי דאמר' בלולב משום מצוה הבאה בעבירה ולא מפלגינן בהו משום דבלולב

בגופו הוא יוצא ובשופר בקולו הוא יוצא דאי הכי נהי דסבירא לן השתא מצות לאו ליהנות ניתנו אמאי לא יצא אבל בירושלמי במס' סוכה הכשירו ובעינן התם מה בין שופר ללולב ופריך תמן בגופו הוא יוצא ברם הכא בקול ואין בקול דין גזל.

ולא נראה לי כן לפי גמרתינו וכן דעת הרא"ה ז"ל שאפילו בשופר לא יצא. והרמב"ם ז"ל סמך על הירוש' בפ"א מהלכות שופר: לאימת קא מעיל לבתר דתקע.

קשיא לי והיכי מעיל והא בפ' כל שעה אמרי' קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה. ואפשר דקול מצוה כי סבירא לן מצות ליהנות ניתנו חמיר טפי דהנאה מעליתה אית ביה ומשום הכי מעיל.

ולפי זה אפשר לומר דאמסקנא דפום גמרא דילן סברינן דאין בקול דין גזל וליכא משום מצוה הבאה בעבירה כדברי הירושלמי דמעקר' כי אמרי' אם תקע לא יצא היינו משום דמאי דסבירא לן מצות ליהנות נתנו ההוא קול חשיב טפי ואית ביה משום מצוה הבאה בעבירה: כפאוהו ואכל מצה יצא כלומר שאם כפאוהו פרסיי' ואכל מצה בליל פסח שלא לכונת מצה יוצא ידי חובתו וכ' הרא"ה ז"ל דדוקא כי האי גוונא יצא שיודע הוא שעכשיו פסח וזו מצה אלא שאינו מתכוין לצאת אבל קסבר חול הוא ואכל מצה או קסבר לאכול בשר ואכל מצה ודאי לא יצא דאם איתא למה לי למנקט כפאוהו פרסיים לנקוט חד מהני גוונא אלא ודאי כדאמרן וגרסינן עלה אמר רבה זאת אומרת התוקע לשיר יצא פשיטא היינו הך מהו דתימא התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל כלומר דכיון שנהנה באכילתו לא מיקרי מתעסק דהא אפילו לענין חטאת אמרינן המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכבר נהנה אבל הכא כלומר בתוקע לשיר אימא מתעסק בעלמא הוא קמ"ל ואקשי ליה אביי לרבא אלא מעתה כיון דמצות אין צריכות כונה הישן בשמיני בסוכ' ילקה משום בל תוסיף ואסקה רבא לשמעתה הכי אלא אימא לצאת לא בעי כונה לעבור כלומר על בל תוסיף בזמנו לא בעי כונה שלא בזמנו בעי כונה ומשו"ה הישן בשמיני בסוכה לא לקי דשלא בזמנו הוא ובתר הכי גרסי' א"ל ר' זירא לשמע' איכוין ותקע לי ואוקימנא בגמרא דר' זירא כר' יוסי דאמר דדוקא בשליח צבור דדעתיה אכולי עלמא אמרינן דמסתמא איכא כונת משמיע אבל באינש אחרנא בעינן עד שיתכוין שומע ומשמיע כך היא הצעה של שמועה בגמרא: והרב אלפסי ז"ל כתב הא דר' זירא ושבקה לדרבא דאסקא לשמעתא ואמר דלצאת לא בעי כונה ויש סבורין לומר דלא פליגי דר' זירא אדרבא דלא אמר ר' זירא איכוין ותקע לי למצוה אלא שצריך כונה לשמוע ולהשמיע לשם תקיעת שופר כל דהו אפילו שלא לשם מצו' ולעולם כונת מצוה לא בעינן אבל בעינן כונה לשמוע ולהשמיע ויש שדנין כן מלשון הרב אלפסי ז"ל בהלכותיו והר"ז הלוי ז"ל הקשה דודאי מדאוקימנא להא דר' זירא כר' יוסי דאמר דביחיד לא יצא עד.

שיתכוין שומע ומשמיע משמע דר' זירא בעי כונת מצוה כר' יוסי דהא בפרק ערבי פסחים משמע דר' יוסי מצות צריכות כונה ס"ל ופליגי רבנן עליה הלכך ליתא לא לדר' יוסי ולא לדר' זירא ואף רבינו שלמה ז"ל כן פי' איכוין ותקע לי להוציאני ידי חובתי משמע דס"ל לרב ז"ל דר' זירא פליג אדרבא: לפיכך כתב הרמב"ם בס' המלחמות דאין ה"ג דר' זירא סבר מצות צריכות כונה גמורה כלומר לצאת וכותיה נקטינן וכי תימא אמאי והא רבא דבתרא הוא ס"ל לצאת לא בעי כונה איכא למימר דאפשר דרבא לאו

אליבא דנפשיה הוא דקאמר הכי אלא לפרוקי' פירכא דאביי דאמר אלא מעתה הישן בשמיני בסוכה ילקה וקא משני דלא קשיא דאי נמי אמרינן מצות אין צריכות כונה הני מילי לצאת אי נמי לעבור בזמנו אבל שלא בזמנו לעבור בעי כונה ואכתי רבא אליבא דנפשיה אפשר דס"ל דמצות צריכות כונה ורבה נמי אע"ג דאמר זאת אומרת התוקע לשיר יצא דילמא זאת אומרת קאמר וליה לא הריא"ף.

וא"ת מאי אשמועינן דלמאן דלא בעי כונה באכילת מצה בתקיעת שופר נמי לא בעי ולא גרסי' כדכתיב במקצת נוסחי אלמא קסבר רבה מצות אין צריכו' כונה וכיון דמימרינהו דרבה ורבא לא מכריעי לדידהו מאי סבירא להו מנקט לחומרא דר' זירא טפי עדיף דס"ל דמצות צריכות כונה לצאת. וכן פסק הרמב"ם ב"ב מהלכות שופר דצריך שיתכוין משמיע להוציא ושומע לצאת הא לאו הכי לא יצא.

אלא שבפ' ו' מהלכות מצה פסק דכפאוהו ואכל מצה יצא. ולא פליגי דידיה אדידי' דס"ל דתקיעת שופר כיון דחזינן דר' זירא אמר ליה לשמע' איכוין ותקע לי נקיטיה דצריך כוונה אבל בכפאוהו ואכל מצה כיון דלא חזינן בגמ' מאן דפליג עלה בהדיא לא דחי' לה דאע"ג דבתקיעת שופר לא יצא הכא יצא שכן נהנה כדאמר' בעלמ' המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה ובגמ' נמי עבדינן צריכותא ממצה לשופ' הלכך אע"ג דשופר מדחי דקיימ"ל דצריך כונה בכפאוהו ואכל מצה נקטינן דיצא: אבל דעת הרבה מהגאונים דקיימ"ל מצות אין צריכו' כונה וכן דעת הרשב"א ז"ל.

ומ"מ כתב רבינו שמואל ז"ל דאע"ג דאמר' אין צריכות כוונה הני מילי בסתם אבל במתכוין שלא לצאת אינו יוצא דאי לא תימא הכי תקשי לך הא דאיבעיא לן בפ"ק דברכות היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא ופירש"י ז"ל אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא מאי בתר פתיחה אזלי' או בתר חתימה ולא איפשיטא ואמאי לא איפשטא ניפשוט דיצא דמצות אין צריכות כונה אלא ש"מ דאע"ג דמצות אין צריכות כונה במתכוין שלא לצאת לא יצא והתם הרי נתכוין שלא לצאת בשכר אלא ביין.

וזה סיוע לדברי במה שכתבתי למעלה בההיא דתקע בראשונ' ומשך בשניה כשתים. ולפי"ז כתב הרב ז"ל שזה הוא שנהגו להבדיל בבית אעפ"י ששמעו כל בני הבית הבדל' בביהכ"נ לפי שנתכונו שלא לצאת שם.

ואני אומר דאי בעי מיהא כונת משמיע להשמיע מטעמא אחרינא מצי למעבד הכי משום דהא איצטרכינן למימר בהיה עובר אחורי בית הכנסת דבשליח צבור עסקינן דדעתיה אכולי עלמא ובודאי שאין דעתו להשמיע אלא מי שרוצה לשמוע אבל להשמיעם כדי להוציאם בעל כרחם לא נתכוין שהרי אינו אלא שלוחם: דף כ"ט ע"ב דתנן לכהנים והלויים מקדשין לעולם וגואלין לעולם כך היה עיקר הגירסא ומגואלין לעולם מוכח דליתנהו במצות יובל כישראל לפי שהמקדיש שדה אחוזה ומכרה גיזבר כשהיא יוצאה מיד הלוקח ביובל מתחלקת לכהנים ביובל.

ונוסחי דגרסי' מוכרין לעולם וגואלין לעולם משתבשי ואע"פ דמתני' הוא נמי בערכין הכי פירושא שאע"פ שישראל המוכר שדה אחוזה אינו רשאי לגאול בפחות משתי שנים

כדכתיב במספר שני תבואות ימכר לך אפ"ה הלויים גואלים מיד ואינו שייך יובל בהך גוונא דנוכח מיהא דבמצות יובל ליתנהו אלא ודאי מקדשין לעולם וגואלין לעולם גרסי': נהי דליתנהו בהשמטת קרקעות בהשמטת כספים ובשילוח מיהא איתנייהו.

כך כתוב במקצת נוסחאות. ורש"י ז"ל כתב דלא גרסי' ליה וכמו שכתוב בפירושו.

ועוד הקשו בתוספות דהיכי לימא דהשמטת כספים מיהו איתנהו דמה ענין שמיטת כספים ביובל דהא בהדיא תניא בספרי בפר' ראה אנכי דשביעית משמטת כספים ואין יובל משמט כספים וממעט לי' מוזה דבר השמטה שמטה משמטות כספים ולא יובל: הדרן עלך פרק ראווה ב"ד פרק רביעי ע"ב יו"ט של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה.

פי' מדינה אפילו בירושלם. והא דקתני עוד זאת היתה ירושלם יתירה על יבנה לאחר תקנה נשנית: וא"ת ומאי שנא מלולב שהיה ניטל אף בגבולין בזמן בית המקדש כדתנן בפרק לולב וערבה שהיו מוליכין לולביהן לבית הכנסת ומוכח התם דבזמן בית המקדש אפי' בגבולין היו עושין כן.

וי"ל דלולב שני משום דטפי בקיאי בלולב מבשופר ומשו"ה לא שייך ביה כולי האי שמא יוליכנו אצל בקי וא"ת אי הכי מאי שנא דבשופר התקינו לאחר חורבן ומאי שנא בלולב שאסרוהו בכל מקום. י"ל משום דשופר זכרון בישראל לאביהן שבשמים לא רצו לבטלו: כל מלאכת עבודה לא תעשו יצא תקיעת שופר.

וא"ת תינח י"ט דכתיב ביה כל מלאכת עבודה אבל שבת דלא כתיב ביה עבודה לא תעשו אלא לא תעשה כל מלאכ' מנלן דיצאת תקיעת שופר. ותירוץ קושיא זו כתבתיו בפרק כל כתבי: שהיא חכמה ואינה מלאכה.

ומיהו ברדית הפת איסורא דרבנן מיהא איכא והכי מוכח בפ"ק דשבת ובפרק כל כתבי. ובתקיעות שופר נמי איסורא דרבנן מיהא איכא כדמוכח לקמן גבי אין מעכבין את התינוקות מלתקוע בי"ט וא"ה כיון דאיסורא מדרבנן בעלמא הוא אי לאו משום גזירה שמא יעבירו לא מתסר שמא יעבירו ארבע אמות ברשות הרבים הא דלא נקט שמא יוציאנו מרשות היחיד לרשות הרבי' משום דהתם אית ליה הכירא טפי: אמרו לו היינו תנא קמא איכא בינייהו בי דינא דאקראי.

פי' דת"ק סבר בכל ב"ד של שלשה תוקעין דהיינו בי דינא דאקראי ור' אלעזר סבר שלא תקן רבן יוחנן בן זכאי אלא דומיא דבית המקדש דהיינו בית הועד שיודעין בקביעא דירחא ושם תוקעין בפני שלשה שקדשו את החדש דקידוש החדש בשלשה. ואמרו לו סברי דנהי דלא בעינן ב"ד ושל שבעים ואחד כיבנה ב"ד קבוע מיהא בעינן של עשרים ושלשה.

וקיימ"ל כת"ק הלכך בב"ד של שלשה נמי תוקעין ולפיכך כת' הרב אלפסי ז"ל בהלכותיו הא רב דאמר רב הונא ועם ב"ד לפני ב"ד ועל זה היה סומך לעשות מעשה בדבר שהיו תוקעין בבית דינו בר"ה שחל להיות בשבת. אבל הרמבמז"ל כת' בפ"ב מהלכות שופר ובזמן הזה שחרב בהמ"ק כל מקום שיש בו ב"ד קבוע והוא שיהיה סמוך בארץ ישראל תוקעין בו בשבת.

וכן דעת הר"ז הלוי ז"ל: אמר רב הונא ועם ב"ד מאי ועם ב"ד בזמן ב"ד. פירש"י ז"ל דליכא למימר בפני ב"ד דהא בכל ארצכם כתיב.

ותמהני דהא מאי דבעי בפני ב"ד מדרבנן בעלמא הוא ומשום גזרה שמא יעבירונו והיכי מפיק בכל ארצכם לגזרה דרבנן. ולפיכך נראה לי דהכי קאמרי' דיובל כיון דאחד בחמשים שנה הוא דקא אתי ליכא לאחמורי ביה כולי האי ומשו"ה מסתייא דבעי' ביה בזמן ב"ד: דף ל' ע"א אמר ר' חייא בר גמזא אין תוקעין אלא כל זמן שב"ד יושבין פי' רש"י ז"ל ביובל.

ולפי זה לא היה לרב אלפסי ז"ל להביאה בהלכות שהרי עכשיו אין היובל נוהג לפיכך נראה דאפי' בר"ה קאמר ואתא לאשמועינן דאפילו בפני ב"ד לא יתקע אלא כל זמן שיושבין: ונתקלקלו הלויים בשיר. וא"ת ולמה נתקלקלו ולא המתינו מלהביא נסכים עד למחר ולא יצטרכו לומר שירת היום עד למחר דהא קיימ"ל שאין אומרין שירה אלא על היין כדאיתא בפ"ב דערכין ויכולין הן להביא תמיד ולהמתין מלהביא נסכים עד למחר כדאמרינן במנחות בפ' הקומץ זוטא מביא אדם זבחו היום ונסכים מכאן ועד עשרה ימים. ובפ"ב דתמורה נמי אמרי' מנחתם ונסכיהם אפילו בלילה מנחת' ונסכיה' אפילו למחר. י"ל דלכתחילה צריך להביא נסכים עם הזבח דאם הביא בלילה אינו יכול לומר שירה כדאמרי' בפ"ב דערכין מה כפרה ביום אף שירה ביום.

ולמחר נמי מבעיא לן התם נסכים הבאין בפני עצמן טעונין שירה או אין טעונין שירה ולא איפשטא ואפילו תמצא לומר דנסכים הבאין מחמת עצמן טעונין שירה אפי' הכילכתחילה צריך שיביאם עם הזבח כדי שיאמר שירה על אכילה ושתיה דמזבח כדאמרינן התם על אכילה לחודה לא אמרינן וההיא דמביא אדם זבחו היום ונסכו עד עשרה ימים דמשמע אפילו לכתחילה הני מילי בקרבן יחיד ואין אומרין שירה אלא בקרבן צבור הקבוע לו זמן כדמוכח בערכין.

וא"ת כי היכי דחשיב קלקול שיר אמאי לא חשיב נמי קלקול מוסף שהרי לאחר שהקריבו תמיד של בין הערבים לא היו יכולין להקריב במוסף כדדרשי' מוהקריב עליה חלבי השלמים עליה השלם כל קרבנות כלו' שעל תמיד של שחר היו משלימין כל הקרבנות ולא היו מקריבין שום קרבן אחר תמיד של בין הערבים.

י"ל אפי' לאחר שבאו העדים הקריבהו דאתי עשה דמוסף דהוי עשה דרבים ודחי עשה דהשלמה וכדאמרי' בפרק השולח דר' אליעזר הלך לבהכ"נ ולא מצא שם עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה ואמרינן עלה דהמשחרר עבדו עובר בעשה אפ"ה מצוה דרבים שאני: דף ל"א ע"א הזיו לך. פירש"י ז"ל האזינו.

זכור ימות עולם. ירכבהו.

וירא.

לולא.

כי ידין.

אבל במסכת סופרים כתי' וירא לו. ור"ח ז"ל פי' וישמן.

לו: ע"ב שלא יהו העדים הולכים אלא למקום הועד ירושלמי ביני מתניתא למקום הועד של חדש: ובקש ר' אליעזר להפקירו לעניים וא"ת בפ' ידיעות הטומאה מספק' לן בר' אליעזר אי סבירא ליה קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא או לא. אמאי לא פשיט מהכא דקדשה לעתיד ס"ל דאי לא תימא הכי כי אפקרה לעניים מאי קא מהני להו לעניים והלא אינן יכולים לאכלן לפנים מחומות ירושל' שהרי בטלה קדושתה.

וי"ל דנפקא מינה שהיו יכולין לחלל כל הפירות על שוה פרוטה וכדשמואל דאמ' הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל. ואע"ג דבפרק הזהב פליגי בשחללו אי דוקא חיללו דיעבד או אפילו לכתחילה הא אסיקנ' בערכין פרק המקדש שדהו דבזמן הזה אפילו לכתחלה נמי: דף ל"ב ע"א סדר ברכות אומר אבות וגבורו' וקדושת השם.

משמע דלא משנינן בהו מידי ועכשיו נהגו לומר בברכת אבות זכרנו ובגבורות מי כמוך ובקדושת השם ובכן ובכן ובהודא' וכתוב לחיים ובשים שלום בספר חיים. והרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל כתב דאע"ג דאמרינן לא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות נהגו כן לפי שצורך רבים הוא וכן בחנוכה ופורים שאומרים כן עשה לנו פלא ונסים וכן בעבודה בכל יום רצה בעמך ישראל ובתפלתם וכן נהגו דורות הראשונים ע"כ.

והרמבמז"ל מצא סמך לדבר במסכת סופרים שכתוב בה כלשון הזה וכשם שחתימתן של ר"ה ושל יוה"כ משונה משאר ימים כך תחלתן משונה ואין אומרינן זכרנו בשלש ראשונות ובשלש אחרונות אלא בשני ימים של ובויה"כ ואף באלו בקושי התירו. ואם חל ר"ה להיות בשבת אינו אומר יום תרועה לפי שאין תקיעת שופר דוחה את השב' בגבולין משום גזירה ע"כ: למה הוא מזכיר רחמנא אמר אדכר.

פי' רחמנא אמר לאו דוקא דהא כל הני ברכות מדרבנן בעלמ' נינהו וכדאמרי' בסוף פרקי' גבי שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין ומקשי' התם פשיטא משום דתקיעות דאורייתא וברכות דרבנן. אלא ודאי כי אמרינן הכא דרחמנא אמר אדכר לאו משום דהוה מדאורייתא אלא משום דרבנן תקנוהו ואסמיכנהו אקראי כדאמרינן בסמוך ודכותה הא דאמרינן בפ"ק אמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות: הני עשרה כנגד מי כנגד עשרה הלולים שאמר דוד לפום גמרינן משמע דעשרה פסוקים דמלכיות וזכרונות ודשופרות כלהו אהני עשרה הלולין אסמיכנהו אבל בירושלמי מסמיך כל חד וחד לעניניה עשרה מלכיות כנגד עשרה קילוסין שאמר דוד בהללויה הללו אל בקדשו.

עשרה זכרונות כנגד עשרה ודויין שאמר ישעיה רחצו הזכו ומה כתיב בתריה למדו היטב ומה כתיב בתריה לכו נא ונוכחה יאמר ה'. עשרה שופרות כנגד שבעה כבשים ופר ואיל ושעיר: ת"ש דתניא אין פוחתין מעשרה מלכיות וכו' ואם אמר שבע מכולן יצא וכו' ר' יוחנן בן נורי אמר הפוחת לא יפחות משבע ואם אמר שלש מכולן יצא.

הך ברייתא פליגא אמתני' בתרייתא דלתנא דמתניתין לת"ק אפילו בדיעבד לא יצא בפחות מעשרה מדלא קתני ואם אמר שבע יצא כדקתני בבריית' וכדקתני נמי במתני

בדר' יוחנן בן נורי. ולתנא דמתני' נמי אליבא דר' יוחנן בן נורי לכתחילה לא יפחות מעשרה דהא לא פליג אלא בדיעבד אבל בלכתחלה לא.

ותנא דברייתא פליג בהני תרתי אפ"ה פשטינן מינה דשליש שלש דר' יוחנן בן נורי שלש מכולם קאמר משום דלית לן לשווי פלוגתא בין מתניתין וברייתא אלא במאי דחזינן בהדיא דפליגי: אמר רב המנונא אמר שמואל הלכה כר' יוחנן בן נורי. פי' כר' יוחנן בן נורי דמתני' דסבירא ליה דלכתחלה עשר בעי' ומיהו אם אמרן שלש יצא.

וכן דעת הרב אלפסי ז"ל שלא הביא בריית' זו בהלכותיו וכן דעת הרמב"מ ז"ל בפ"א מהלכות שופר וכן דעת הרמב"ן ז"ל ומדקתני במתני' ובברייתא אין פוחתין ולא קתני ולא מוסיפין כדקתני גבי הבדלות ש"מ דאין פוחתין מהם הא אלו בא להוסיף מוסיף כמו שירצה וכך אמרו הגאונים ז"ל.

ואע"ג דלכאורה משמע דמצוה מן המובחר בעשרה כנגד עשרת הדברות או כנגד עשרה מאמרות דעשרה הוו ולא יותר אפילו הכי מצינו כיוצא בה שאמרו אין פוחתין מעשרה פסוקים בבית הכנסת ואמרי' כנגד מי כנגד עשרה מאמרות ועשרת הדברות ואעפ"כ מוסיפין עליהן כמה שירצו: ע"ב תרועה שאין עמה ולא כלום אומרה עם השופרות כדברי ר' יוסי.

וקימ"ל הכי דר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי. ותמהני על הרב אלפסי ז"ל והרמב"מ ז"ל שלא כתבוה.

ומיהו דוקא תרועה סתם הא תרועה שנזכר בה חצוצרות כגון ותקעת' בחצוצרות אינו אומרו כל עיקר דאין שופרות בענין וביובל דמיניה גמרינן שופר תרועה כתיב ואותן שנהגו לומר בסוף השופרות ותקעתם בחצוצרות טעות הוא דאע"ג דכל מקום די ש חצוצרות במקדש יש שופר אפי"ה אנן קרא דמזכיר בו שופר בעי' והא ליכא אלא אומר לא הביט און ביעקב וגו' ואע"פ שאמרו עם המלכיות וכדאמרי' מלכות שיש עמו תרועה אומרו עם המלכיות ואמרו עם השופרות ואי נמי יום תרועה יהיה לכם וכן דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל אבל הרא"ה ז"ל כתב דבקרא דותקעתם בחצוצרות סגי דאע"ג דכתיב בחצוצרות מ"מ הא איכא שם תקיעה דעולה משום שופרות ועדיף טפי האי קרא משום דבספרי דרשי' מיניה מלכיות זכרונות ושופרות שופרות מותקעתם זכרונות מדכתיב בסופיה דקרא והיו לכם לזכרון מלכיות מדכתיב אני ה' אלהיכם והלכך לדידן דקיימ"ל כר' יוחנן בן נורי דבשליש סגי ואנן אמרינן אפי' טובא ליכא למידק בהאי קרא דותקעתם כולי האי ואי משום דבעי' שיהא משלים בתורה שפיר מקרי משלים בתורה ההוא קרא דותקעתם בחצוצרות' בהדי ההיא דרשה דספרי דדריש מהאי קרא שופרות.

השני מתקיע. מדקתני השני מתקיע ולא קתני תוקע דאיך מינה רבינו האי גאון ז"ל שאין שליח צבור תוקע אלא מצוה לאחר ותוקע שמא ישתבש בדעתו בשביל התקיעות ולא ידע לחזור לתפלתו דומיא דמאי דאמרינן בפ' אין עומדין העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמן מפני הטירוף ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הבטחתו שנושא את כפיו וחזור לתפלתו רשאי והכא נמי דכותיה והא דקתני ובשע' ההלל הראשון

מקרא את ההלל ולא קא תני קורא התם היינו טעמא לפי שהוא מקרא לצבור וכדאמרין הו' אומר הללויה והם אומרים הללויה: מאי שנא דהשני מתקיע.

וא"ת מאי קא מיבעי לן דהא תקיעות על סדר ברכות נינהו ובתפלת המוספין הוא דאיכא תשע לפי שמזכרין בהן מלכיו' זכרונו' ושופרות אבל בשחרית ליכא אלא שבע ברכות ומשו"ה לא תקעינן בהו. ומכאן משמע שכל תפלות היום תשע וכן דעת הרב בעל המאור ז"ל דמעיקר דינא אין בר"ה שבע ברכות אלא תשע הן לעולם בין בערבית בין בשחרית' בין במוסף בין במנחה וכדאמרין בפ' תפלת השחר הני שמנה עשרה כנגד מי הני שבעה דשבתא כנגד מי הני תשע ברכות דר"ה כנגד מי ומיהו משמע דכשם שאין לחלוק בשמונה עשרה של חול ובשבע של שבת כך אין לחלוק בתשע ברכות של ר"ה ומנהגן של ישראל אינו כן שאין מתפללין תשע בר"ה אלא בתפילת המוספין.

וכתב הרמב"ן ז"ל שכך הוא מפורש בירושלמי בפ"ק דשבועות דגרסינן התם ר' יעקב בשם ר' יסא העובר לפני התיבה בי"ט של ה' בשחרית ב"ש אומרים שמנה וב"ה אומרי' שבע במוסף בש"א עשר ובה"א תשע. פי' בי"ט של ר"ה שחל להיות בשבת קאמר דס"ל לב"ש דשבת ויו"ט כל אחד קובע ברכה לעצמו ואינו כוללן לשניהם בברכה אחת וב"ה סברי שאינו מברך אלא ברכה אחת לשניהם ובכי האי גווי נמי מייתינן להא בריית' בעירובין בסוף פרק בכל מערבין ומשו"ה בשחרית בש"א שמונה ובה"א שבע ובמוסף בש"א עשר ובה"א תשע ומ"מ הרי אתה למד מכאן מפורש שאינו מתפלל תשע אלא בתפלת המוספין של ר"ה אבל לא בשאר תפלות של יום.

וכי תימא אם כן מאי שיילינן הכא מאי שנא דהשני מתקיע איכא למימר דהכי קא אמרינן אמאי לא תיקון רבנן תשעה בשחרית כי היכי דנתקע בשחרית משום זריזין מקדימין למצות: ר' יוסי אומר משלים בתורה ואם השלים בנביא יצא משמע דלא פליג ר' יוסי אלא בהשלמה אבל בהתחלה מודה הוא דמתחיל בתורה והכי נמי תני' בתוספתא בדברי ר' יוסי מתחיל בשל תורה ומסיי' כשל תורה וקיימ"ל כר' יוסי מדאמר ר' אלעזר בריה ותיקין היו משלימין בתורה ואע"ג דסתם מתני' פליג עליה אפ"ה מעשה רב.

ומשמע נמי לכאורה דלת"ק כתובים באמצע מדקאמר מתחיל בתורה ומשלים בנביא ולר' יוסי נמי משמע הכי דבהא לא פליג וכן כתב רבינו האי גאון ז"ל שכך הוא מסורת בידם. והרמב"ן ז"ל הביא ראיה לדבר מדתניא במסכת סופרים בפ"ה גבי תשעה באב אומר ארבעה פסוקים משל ירמיה וכו' עד כי אתה עשית את כל אלה ושני מזמורים הללו אלקים באו גוים בנחלתך ועד על נהרות בבל ואעפ"י שבכל מקום דברי קדושה נקדמין לדברי קבלה בזה מקדימין דברי קבלה לדברי קדושה ש"מ שבכל מקום מקדימין דברי קדושה כמסורת רבותינו הגאונים ז"ל.

ומאי דאמרי' הכא תור' נביאים וכתובים סדר כתיבה נקיט ואזיל: אמ"ר יוחנן בשעת השמד שאני. מפורש בירושלמי ר' יעקב בר' אחא בשם ר' יוחנן מפני מעשה שאירע פעם אחת תקעו בראשונה והיו השונאין סבורין שמא עליהן הן הולכין עמדו עליהן והרגום מן גו דאינון חמיין לון קרו את שמע ומצלו וקרו באורייתא ומצלו ותוקעין אינון אמרין בנימוסיהון אינון עסקין: מאי טעמא שופר עשה הוא והו"ל י"ט עשה ולא תעשה קושטא דמלתא קאמר ומיהו לא צריכין להכי דאפי' הוי י"ט ל"ת גרידא לא אתו מכשירי

שופר ודחו דהא בעידנא דקא עקר לאו לא קא מקיים עשה: דף ל"ג ע"א משום שבות סכינא.

פי' לפי שכל מלאכה שהיא נעשי' בכלי שאין דרכן לעשות בו אותה מלאכה לא הוי מלאכה דאורייתא וכדאמרינן בסוף כירה גבי גרירת כסא וספסל כל היכי דכי קא מכוין איכא איסורא דרבנן כי לא מכוין שרי לכתחילה. כלומר וגרירת כסא וספסל אפי' במתכוין לעשות חריץ ליכא איסורא דאורייתא דכי אמרינן בפר' כלל גדול דחופר תולדה דחורש וחייב הני מילי במר וכיוצא בו אבל במטה כסא וספסל לא: ר' יוסי ור' שמעון אומר נשים סומכות רשות לענין הלכה נקיטי' כר' יוסי ור' שמעון דר' יוסי נמקו עמו.

ואע"ג דסתם מתני' מוכח דאין בנות ישראל סומכות מדקתני אין מעכבין את התינוקות מלתקוע. ומשמע דהא נשים מעכבין אפילו הכי כיון דאמר ר' בפרק בתרא דעירובין דמיכל בת שאול היתה מנחת תפלין ולא מיחו בידה חכמים ואשתו של יונה הית' עולה לרגל ולא מיחו בידה חכמים והיינו כמאן דאמר נשים סומכות רשות נקיטי' הכי דמעשה רב הלכך אם רצו נשים לעשות כל מצות עשה שהזמן גרמא הרשות בידן: ולענין ברכה כלו' אם מברכות על מצות הללו אם לאו כתב ר"ת ז"ל דאם רצו מברכות וליכא משום ברכה לבטלה.

והביא ראייה מדאמרינן בפ' החובל ובפ"ק דקדושין אמר רב יוסף מריש הוה אמינא מאן דא' לי הלכה כר' יהודא דאמר סומא פטור מן המצות עבידנ' יומא טבא לרבנן דאנא לא מפקידנא ועבידנא אלמ' סומא לר' יהודא אע"ג דפטור אם רצה עושה ומברך דאי לא הכי אמאי ליעבד רב יוסף יומא טבא שהרי היה מפסיד שכר הברכות ואמרי' האי מאן דבעי למיהוי חסיד' לקיים מילי דברכות אלא ודאי מי שהוא פטור מן המצות אם רצה לעשותן ולברך עליהן הרשות בידו וא"ת וכיון שהוא פטור היכי מברך דהא ברכה שאינה צריכ' הוא ואמרינן בפרק אין עומדין כל המברך ברכה שאינ' צריכה עובר משום לא תשא.

י"ל דברכה שאינה צריכ' מדרבנן היא ובכי הא לא אמור. וראיה לדבר מדאמרי' בפרק מי שמתו ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומ' משום דסבירא לן התם דאמת ויציב דאורייתא ואם איתא דברכה שאינה צריכה עובר עליה מה"ת נהי דאמת ויציב דאורייתא היאך חוזר ואומר מספק והרי אם אמרו קא עביד איסורא בידיה ומוטב שלא לאמרו שאפי' לא אמרו ממילא הוא דקא עבר אדאורייתא ושב ולא תעשה שאני אלא ש"מ דברכה שאינה צריכה מדרבנן בעלמא היא.

ומוציא שם שמים לבטל הדנפקא לן בפ"ק דתמורה מדכתיב את ה' אלקיך תירא הני מילי בלא ברכה אבל בברכה לא מתסר אלא מדרבנן ודוק' בברכה שאינה צריכה כלל אבל בברכת המצות למי שהוא פטורבהן לא הלכך אם רצו נשים לברך על מצות עשה שהזמן גרמא הרשות בידן אלו דברי ר"ת ז"ל. ומביאין עוד ראייה לדבריו מההיא דאמרי' בפרק בתרא דעירובין דמיכל בת שאול היתה מנחת תפלין ולא מיחו בידם חכמים ואמרינן התם דמאן דאמר הכי ס"ל דנשי' סומכו' רשות משמע דלמאן דאמר נשים אין סומכות מיחו ואמאי מיחו בשלמא סמיכה משום דהו"ל משתמש בקדשי' אבל בהנחת

תפילין מאי איסורא איכא אלא ודאי משום ברכה דלמאן דאמר סומכות רשות היו מברכות ולמאן.

דאמר אין נשים סומכות רשות מיחו משום דהוי ברכה לבטלה הלכך לדידן דקיימ"ל סומכות רשות מברכות. וכי תימא א"כ היכי קאמר לא מיחו הודו הוה ליה למימ' כיון דלכתחילה רשות לעשות כן וכדדייקינן כי האי גוונא בפרק מקום שנהגו גבי אנשי יריחו.

לאו קושיא' היא דאין ה"נ דהודו אלא משום דלמאן דאמ' סומכו' נקט למאן דאמר סומכות לא מיחו. תדע לך דלא מיחו לאו דוקא דהא מעיקרא הוה ס"ד לאוקמה כמאן דאמר לולב ושבת זמן תפילין הלכך הוי לה מצות עשה שלא הזמן גרמא ונשים חייבות ולכך אוקמתא ודאי לא מיחו לאו דוקא דאדרבא חייבות הן לעשות כן הלכך כי מוקמינן לה נמי כמאן דאמר נשים סומכות רשות לא מיחו לאו דוקא: ואין אלו ראיות דלעולם אין מברכות וכי תימא א"כ למאן דאמר אין סומכות למה מיחו.

איכ' למימר משום דקיימ"ל תפילין צריכין גוף נקי והנשים אינן נקיו' דעת ולא נקיות גוף הלכך מיחו כי היכי דמחיין בסמיכ' משום משתמש בקדשים ומאן דאמר נשים סומכות רשות סבר דלא מיחו דס"ל דכל מצוה שבאנשים חובה בנשים רשות ומ"מ מפני שאינן נקיות לא הודו לגמרי והיינו לשנא דלא מיחו.

והא דאמרינן נמי התם באשתו של יונה שהיתה עולה לרגל שלא מיחו בידה חכמים לישנא דלא מיחו דוקא הוא כלומר אבל לא הודו משום דאתי למטעי ולומר שהיא חייבת בעולת ראייה כיון שרואין שעול' לרגל ואתי לאתויי חולין לעזרה אבל לעולם אימא לך דאין מברכות. והא דסומא נמי לאו ראייה היא דאע"ג דסומא לר' יהודא פטור מן המצות הני מילי מדאורייתא אבל מדרבנן חיובי מיחייב הוי מצי רב יוסף לברוכי וראיה לדבר דמדרבנן מחייב מדתנן במגילה ר' יהודא אומר כל מי שלא ראה מאורות מימיו לא יפרס על שמע כלומר לפי שלא נהנה במאורות כדי שיברך עליהן טעמא דלא ראה הא ראה פורס ואם איתא דסומא לר' יהודא פטור אפילו מדרבנן ראה למה פורס הרי אינו מחוייב בדבר וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא' את הרבים ידי חובתן.

וכי תימא כי פטר ר' יהודא סומא הני מילי סומא מעיקרו אבל פתח ונסתמא לא ומשו"ה ראה פורס ליתא דהא לפום טעמא דר' יהודא דמפורש בפר' החובל אפילו פתח ונסתמא פטור. ועוד דהא רב יוסף פותח וסתמה הוה כדאמרינן בהגדה דאיהו סמי נפשיה משום דלא מצי קאי דלא לאסתכולי בר מארבע אמות דליה ואפילו הכי פטר נפשיה בדר' יהודא אלמא לר' יהודא אפילו פיתח ונסתמא פטור דאי אמרת פטור ואפילו מדרבנן ראה למה פורס אלא ודאי אפילו לר' יהוד' מחייב מדרבנן ומשו"ה מוציא את אחרים ידי חובתן דכיון דברכות ק"ש מדרבנן נינהו אתי דרבנן ומפיק דרבנן ואע"ג דבירושלמי דמגלה משמע דכי קאמר ר' יהודה כי שלא ראה מאורות דמשמע הא אם ראה פורס ביושב בבית אפל היא ומשו"ה ראה פורס דגברא בר חיובא הוא ולפי זה אין להביא ראייה מהתם דסומא חייב במצות מדרבנן אינו נראה כן לפי שיטת הגמרא שלנו.

דהא אמרינן עלה במגלה ורבנן הכא נמי אית ליה הנא' כדתני' א"ר יוסי כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה כאשר ימשש העור באפלה וכולו כדאיתא התם משמע שעל סומא נחלקו שליושב בבית אפל אינה ענין ושמעת מינה מדאמרי' דאם ראה פורס דמדרבנן מיחייב הלכך כיון דפריסת ק"ש דרבנן אתי דרבנן ומפיק דרבנן.

וא"ת ואפי' הכי היכי מפיק דהא אמרינן בפרק ערבי פסחים שאלתינהו לרבנן דבי רב ששת מאן אמר אגדתא בי רב ששת ואמרו לי רב יוסף כלומר שהיה עושה כל הסדר ומוציא את הרבים ידי חובתן בברכות ואוקימנא התם במצה בזמן הזה דרבנן כלומר דאי מדאורייתא לא מפיק דאפי' למאן דאמר דסומא חייב במצות גבי מצה מיעטיה קרא בהדי' כדאיתא התם ואקשינן והא כל דתיקון רבנן כעין דאוריית' תקון כלו' והיכי מפיק לאחריני אלמא כי היכי דבדאוריית' לא מפיק דרבנן נמי לא מפיק וכיון שכן במידי דרבנן פורס.

יש מי שתירץ דאין הכי נמי דאפילו במדי דרבנן כל היכא דאית ליה עיקר בדאוריית' לא מפיק והיינו ההיא דהתם אבל במידי דלי"ל עיק' בדאוריית' כגון פורס על שמ' כיון דסומא נמי מחייב במדרבנן אתי דרבנן ומפיק דרבנן ואיכא מאן דאמר דאפילו במידי דאי"ל עיקר בדאוריית' כיון דחויבא מדרבנן הוא אמרינן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן והתם ה"ק דכיון דבזמן הבית מיעטיה רחמנא לסומא מחויבא דמצה בזמן הזה נמי שהיא מדרבנן לא חייבו חכמים לסומא דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תקון אבל אין הכי נמי דכל המחויב בדבר מדרבנן מפיק דרבנן אפילו במידי דאית ליה עיקר מה"ת והכי מוכח בפרק מי שמתו דאמרי' דאי נשים בברכת המזון מדרבנן מוציאין אנשים ידי חובתן היכא דאכל שיעורא דרבנן אע"ג דאית ליה עיקר בדאוריית'.

וא"ת מ"מ בדלית לי' עיקר בדאורייתא דכולי עלמא אתי דרבנן ומפיק דרבנן וכיון שכן למה אמרו קטן לא יפרוס על שמע. י"ל דקטן אינו מחויב בדבר כלל דמצוה עליה דאבוה רמיא לחנכו במצות.

ולפי זה הא דתניא בפרק מי שמתו בן מברך לאביו ואשה מברכת לבעלה ואוקימנא בדאכל שיעורא דרבנן לאו בן קטן איירי דהא אפילו דרבנן לא מפיק כיון דלאו בר חיובא כלל וכדכתיבנא אלא אשה הוא דמתוקמא בהכי אבל בן בגדול איירי ואפילו בדאכל שיעורא דאורייתא וקמ"ל דסופר מברך ובור יוצא ומשום דבעי למתנא עלה תבא מארה לאדם אבל אשה היא שמוציאה למי שאכל שיעורא דרבנן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן ומשו"ה קאמר ר' יהודא כל שלא ראה לא יפרוס הא ראה פורס שהסומא מחויב בדבר הוא מדרבנן ולפיכך היה אפשר לו לרב יוסף לברך ואין להביא ראיה משם לנשים שכיון שהן פטורות אפילו מדרבנן לעולם אימא לך דאין מברכות.

ומ"מ אעפ"י שדחינו ראיות הללו כיון שכבר הורה ר"ת ז"ל נקיטי כוותיה ומברכות דכיון שנוטלות עליהן שכר דהא א"ר יוסי בר' חנינא גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה ומדקאמר גדול אלמא למי שאינו מצווה ועושה שכר יש לו הלכך בכלל מצוה הן ומברכות. ולא תימא כיון שלא נצטוו היאך יאמרו וצונו וכדייקי' גבי נר חנוכה בפרק במה מדליקין היכן צונו דלא קשיא דכיון שהאנשים נצטוו ואף הן נוטלות שכר שפיר מצי אמרי וצונו: הא גופא קשיא אמרת מתעסקין בהן עד שילמדו ואפילו בשבת

אלמא אמרינן להו תקעו והדר תני אין מעכבין עכובי לא מעכבין הא לכתחילה לא אמרינן להו תקעו לא קשיא כאן בקטן שהגיע לחנוך כאן בקטן שלא הגיע לחנוך כך היא עיקר הגירסא והיא גרס' רש"י ז"ל והכי פירושא דכיון שהגיע לחנוך אין מעכבין אותו מלתקוע ואפילו בשבת אבל אין אומרינן לו שיתקע דאיסור' דרבנן לא ספ' ליה בידיה אבל בקטן שלא הגיע לחנוך מתעסקין עמהן כדי שילמודו ולא שיתקע להם גדול שאין אומרינן לאדם עמוד וחטא כדי שיזכה הקטן אלא שמלמדין אותן בדבור ואומרינן להם תקעו בענין זה.

וא"ת ואפילו הגיע לחנוך נמי אמאי לא אמרי' להו תקעו דהא תקיעת שופר איסור' דרבנן היא ובפ' חרש משמע דאיסורא דרבנן ספינן ליה בידיה כדאמרי' התם הולך אצל אבי אמו ואין חוששין שמא יאכילנו תרומה ואוקימנא בתרומה דרבנן ואפילו בשהגיע לחנוך כדמוכח בפ' יוצא דופן גבי קטנה שנדרה בעלה מפיר לה.

תירץ הרשב"א ז"ל דל"א הכי אלא במה שהוא לצורכו של תינוק וכהיה שגזרו על שמאי להאכילו בשתי ידיו. ובהכי מתרצא ליה קושיא אחריתי דהא קשיא לי' מההי' דגרסינן פרק מי שאמר הריני נזיר דתנן התם האיש מדיר את בנו בנזיר כלומר שאומר לו נזיר אתה ואמרי' עלה בגמרא ר' יוחנן אמר הלכה היא בנזיר ר' יוסי בר' חנינא אמר כדי לחנכו במצות ואמרינן בשלמ' לר' יוחנן מגלח ועביד הקפה אלא לר' יוסי בר' חנינא הא עביד הקפה ומשני קסבר הקפת כל הראש דרבנן וחנוך דרבנן אתי דרבנן ודחי דרבנן אלמא אי לא חנוך לא דחינן הקפה דרבנן והיינו טעמא משום דשאני הקפה שאינו הנאה לתינוק אלא נוול הוא לו וה"נ בתקיעת שופר כיון שאינו צרכו של תינוק בקטן שהגיע לחנוך לא אמרי' ליה שיתקע.

ומיהו אכתי קשיא דכיון דתקיעת שופר אינה צרכו של תינוק אפילו בקטן שלא הגיע לחינוך נמי ליתסר דהא אמרי' התם בפרק חרש מניחו תולש מניחו זורק אבל לא יאמר לו הבא לי חותם הבא לי מפתח. י"ל דהכא בי"ט של ר"ה עסקינן דמדינא תוקעין אפילו בשבת אלא דרבנן הוא דגזר הילכך כיון שלא הגיע לחנוך אומרינן לו לתקוע כדי שילמוד ונמצ' פסקן של דברי' דקטן שלא הגיע לחנוך מתעסקין עמו ואומרינן לו שיתקע ואפילו בשבת ומיהו דוקא בשבת של ר"ה אבל בקטן שהגיע לחנוך אין מתעסקין עמו אבל אין מעכבין אותו ומשמע לי דכי אין מעכבין אותו דוקא בי"ט אבל בשבת מעכבין אותו דר"א דאמר אפי' אמתעסקין עמהן בשבת כדי שילמודו קאי והיינו בקטן שלא הגיע לחנוך אבל בקטן שהגיע לחנוך דתנן ביה אין מעכבין לא אשכחנביה דאפילו בשבת אין מעכבין.

ויש לראב"ד ז"ל דרך אחרת בזה בהשגות שכתב דקטן שהגיע לחנוך המצות אביו מתעסק עמו כדי שילמוד ואפילו בשבת הסמוכה לי"ט כמו שאמרו קטן היודע לנענע אביו לוקח לו לולב אבל קטן שלא הגיע לחנוך הן עצמן תוקעין בי"ט אבל בשבת לא וכ"ש שאין אביו מתעסק עמו. ודברי הר"ם במז"ל בפ"ב מהלכות שופר לא נתחוורו: וכתב רבינו אפרים ז"ל שעכשיו אסור לתקוע לכל קטן בשבת כלל ואפילו בשבת של ר"ה שלא נאמרו הדברים אלא בזמן שהיתה תקיעת שופר דוחה את השבת וכן דעת הר"א הלוי ז"ל.

וכן מוכיח בירושל' ואעפ"י שהרב אלפסי ז"ל כתבה בהלכות אפשר דלטעמי אזיל שהוא סובר שאפילו בזמא"ז תוקעין בכל מקום שיש בו ב"ד קבוע וכמו שכתבתי למעלה. אבל הרמבמז"ל כ' שכיון שהגאונים כולם כתבוה בחבוריהם מדבריהם יש ללמוד שהם סבורים שלא ביבנה בלבד נאמרה אלא בכל יום ראשון של ראש השנה שחל להיות בשבת בכל מקום לפי שאין בלימוד גזרה דרבה ואין בו אלא איסור שבות בתקיעה עצמה וכיון שהיא למצות מותרת שהם עתידים להתלמד כדי לתקוע למחר ולחנכם במצות ומתעסקין עמהם בשבת זו ומיהו בשבת אחרת אין מתעסקין עמהן וזהו שאמרו בירושלמי א"ר אלעזר מתני' בגדול ביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת ותני כן מתלמדין לתקוע בשב' פ"י בגדול קטן שהגיע לחינוך וזה כדברי הראב"ד ז"ל: ע"ב שיעור תרועה שלש יבבות זו היא גרסתו של רבינו חננאל ז"ל ובגמר' נמי גריס שיעור תרועה שלשה שברים ולא גרסינן כשלשה אלא שאפשר לקיים שלפי שיעור שברים ויבבות בפיו קאמר דשיעור תרועה כשלש יבבות או כשלשה שברים שאדם מילל או מגנח בפיו: תנא דידן קא חשב תקיעות דכלהו בבי כתרועות דכלהו בבי.

יש מי שפירש דתקיעות דכלהו בבי דהיינו שש תקיעות כשלש יבבות ותנא ברא קא חשיב דחד בבא שהם שתים וקאמר שהן כתרועה ולפי"ז שיעור תקיעה כחצי תרועה וכן דעת הרמבמז"ל בפ"ג מהלכות שופר. ולא נהירא דהא והעברת כתיב דמיניה דרשי' פשוטה לפניו ולאחריה ולשון העברה קול ארוך משמע ושלש יבבות אמרי' בירושלמי דהיינו שלש טרומיטן כלו' קולות קטנים ביותר ופלגא דידהו דהיינו טרומיט וחצי זוטר שיעוריה טפי בכי האי גונא לא מיקרי העברה.

לפיכך נראה דהכי קאמר תנא דידן קא חשיב תקיעות ראשונות דכלהו בבי כתרועות דכלהו בבי דשיעור תקיע' אחת כתרועה אחת ושיעורא דתקיעות אחרונות לא אצטריך ליה למתני דפשיטא ליה דשיעורן של אחרונות כשיעורן של ראשונות. ותנא ברא חשיב חד בבא כלומ' דשיעור תקיעה ראשונה דחד בבא כשיעור תרועה וממיל' תקיעה אחרונה נמי שיעורא כראשונה.

הלכך נקיטין דשיעור תקיעה כתרועה: אמר אביי בהא ודאי פליגי פי' אע"ג דשיעור תקיע' מצינן לשנויי דלא פליגי בשיעור תרועה ודאי פליגי דתנא דמתני' סבר ילולי הוא ותנא ברא קא חשיב חד בבא אפי' הכי בשיעור תקיעה נמי פליגי דשיעור תקיעה בשיעור תרועה תלי דהכי קים להו דשיעור' תקיע' כתרועה וקרא נמי אקשינהו דכתיב והעברת דהיינו פשוטה כדלקמן וסמך ליה שופר תרועה הלכך לתנא דידן דס"ל שיעור תקיעה שלש יבבות שיעור תקיעה נמי כשלש יבבות וכי קתני שיעור תקיעה כשלש תרועות קא חשיב תקיעות דכלהו בבי ותנא ברא דס"ל דשיעור שלשה שברים שיעור תקיעה נמי כשלשה שברים וכי קתני שיעור תקיעה כתרועה כתרועה דידה קאמר וכדתניא בברייתא דלקמן שיעור תקיעה כתרועה שיעור' תרועה כשלשה שברים: ולפי שיטה זו אמרו הגאונים ז"ל שצריך להאריך בתקיעות דתשר"ת כשיעור שלשה שברי ותרוע' דהא תרועה אחת הן שמפני ספק תרועה אחת התקינ' ר' אבהו.

ובשל תש"ת אינו צריך אלא להאריך כדי שיעור שלשה שברים. ובשל תר"ת כדי שיעור שלש יבבות: אבל הראב"ד ז"ל פי' דהכי קאמר בהא ודאי פליגי דמר סבר גנוחי גנח

ומ"ס ילולי יליל והלכך תו לא אצטרכינן לפרושי מתני' דתקיעות דכלהו בבי קא חשיב ולאפוקה מפשטה אלא זה הוא שיעורא לשנות בלשונותם דתנא דמתני' ס"ל דתרועה דאורייתא יבבות נינהו דהיינו ילול והם שלש יללות שהם קולות קטנים וקרי להו בירושלמי טרימוט ומשו"ה קתני דשיעור תקיעה כשלש תרועות שהן תשע טרימוטי ותנ' דבריית' סבר גנוחי גנח והיינו שברים גדולים ויש בכל שבר ושבר כדי שלש יבבות והני נמי שיעור תקיעת לדידיה דתשע טרימוטי ובשיעורא דתקיעה לא פליגי כלל אבל בשיעורתרועה עצמה הוא דפליגי: ונמצא עכשיו לפי שיטה זו שאין התקיעה תלויה בתרועה כלל דהא לתנא דמתני' שיעור תרועה שלש יבבות ושיעור תקיעה תשע יבבות אלא חכמים נתנו שיעור לתקיעה תשע טרימוטי דכי האי שיעורא משמע להו לישנא דוהעברת ולפי"ז אין לשנות בין תקיעות של תשר"ת ותש"ת ותר"ת כלל דתקיעה יש לה שיעור בפני עצמה ואינה תלויה בתרועה ויש לחוש ולהחמיר כדברי הגאונים ז"ל: דף ל"ד ע"א או אינו אלא תקיעה ותרוע' אחת היא.

פירש"י ז"ל דהכי קאמ' אנו תוקעין תרועה כאלו כתב והרעותם תרועה ואע"ג דבפ' החליל אמרינן כי האי לישנא ר' יהודא סבר תרוע' ותקיעה אחת היא והתם לאו למימרא דאחת היא שלא היא אלא קול אחד אלא לומר דמצוה אחת היא וצריך לעשותן בנשימה אחת. אפי"ה האי לישנא דהכא אפשר לפרושיה כדברי רש"י ז"ל דבסוגין דהכא כיון דאכתי לא קים לן דבעי' פשוטה לפני דייקנן דדלמא אחת היא כלומר שאינו אלא קול אחד והרי הוא כאלו אמר והרעותם תרועה אבל בסוגיא דהתם בתר דקים לן הכא דבעינן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה שקלינן וטרינן אי מצוה אחת הן או שתי מצות ואע"פ שהלשון שנוי כאן ושכפרק החליל אחד הוא לשני ענינים הו' משמ' ומצינו כיוצא בו הרשב"א ז"ל: שלש תרועות בר"ה שתי' מדברי תורה ואחת מדברי סופרים זכרון תרועה ויום תרועה מדברי תורה.

פי' משום דבר"ה גופא כתיבי והעברת שופר תרועה מדברי סופרים. פי' דגמרי לה מיובל באסמכת' בעלמא אבל לא נאמר' למשה אלא הך ג"ש דתרוע' דמדבר אלא רבנן אסמכי עלה אף הך ג"ש משום דתרוע' תרוע' נמי היא כהיא דמדבר שנאמרה לו למשה אבל תעבירו שופ' גמרינן כלל כיון דלא כתיב ביה תרועה.

ור' שמואל בר נחמני אמר אחת מד"ת ואחת מד"ס כלומר מג"ש דרבנן שבתון זכרון תרועה מד"ת והעברת שופר תרועה מדברי סופרים יום תרועה לתלמודו הוא בא ביום ולא בלילה ואעפ"כ כיון דבר"ה גופיה כתיב אסמכוה בי' רבנן ולא קרי מדברי סופרים אלא אותה של ג"ש שהיא אסמכתא דסופרים אבל הא פשטיה דקרא הוא וסופרי' דדרשי ליה למלתא אחריתי ביום ולא בלילה.

ואית דגרסי ושתים מד"ס והכל עולה לטעם אחד זו היא גרסתו ופירושו שלר"ח ז"ל: ואידך ביום ולא בלילה מנא ליה מביום הכפורים. וא"ת וכיון דמיוה"כ ילפינן נימא נמי דוהעבר' שופר תרועה מד"ת.

י"ל דס"ל דליכא למילף בג"ש ליתן את האמור של בזה אלא ללמד שיהו שוין בדינן: אתקין ר' אבהו בקסרי. נשאל רב האי גאון ז"ל וכי עד שבא ר' אבהו לא היו ישראל יוצאין ידי תקיעת שופר.

וכלשון הזה השיב אל תחשבו בלבבכם כי בימי ר' אבהו נפל ספק בדבר זה שהרי משניות קדומות אחת אומרת תרועה שלש יבבות ואחת אומרת תרועה שלש שברים והא אמרי' בהדיא אמר אביי בהא פליגי וכך היה הדבר מימים קדמונים מנהג בכל ישראל מהן עושין תרועה יבבות קלות ומהן עושין תרועות יבבות כבדות שהן שברים ואלו יוצאין ידי חובתן ואלו יוצאין ידי חובתן כי שברים כבדים תרועות הן ויבבות קלות תרועה הן והיה הדבר נראה כחלוקה אע"פ שאינו חלוקה והרי התנאים כמו שאמרנו למעלה הללו שונים שיעור תרועה שלש יבבות והללו שונים שיעור תרועה שלשה שברים אלו משנתן כמנהגם וקאמר אביי בהא פליגי ולא פלוגתא היא ולא היו אלו מטעים את אלו ואלו את אלו אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה קתני וחכמים של הללו מודים כי שברים תרועה היא וחכמים של הללו מודים כי יבבות תרועה הן וכשבא ר' אבהו ראה לתקן תקנה שיהו כל ישראל עושין מעשה אחד ולא יראה ביניהם דבר שההדיוטות רואין אותם כחלוקה: ודילמא ילולי הוא וקא מפסקי שברים בין תקיעה לתרועה.

וא"ת וכי מפסקי מאי הוי והתני בסמוך שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום ואפילו לר' אבהו דאמר לא יצא הני מילי בששהא כדי לגמור את כולה אבל הכא הא לא שהא. תרצו בשם ר"ת ז"ל דהכי פרכינן דכיון דר' אבהו חאיש לכלהו ומכניף לכלהו מנהגי וכדברי רבינו האי גאון ז"ל וכמו שכתבתי למעל" הוה ליה למיחש נמי לר' יהודא דאמר אין בין תקיעה ותרועה ולא כלום כדאיתא בפרק החליל.

ועוד דרבנן נמי נהי דשמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא הני מילי דיעבד אבל לכתחילה משמע ודאי דאינו רשאי להפסיק אבל הרמב"ם ז"ל כתב דלרבנן נמי אי מפסקי שברים בין תקיעה לתרועה לא יצא דנהי דאם הפסיק % (חסרים קצת דפים) % ואומר פסוק אחד של תורה והפסיק שוב אינו צריך כלום.

ותימא הוא לדבריו רבי חננאל אמר רב דאמר כמאן דלא כר' יוחנן בן נורי ודלא כת"ק אלא ודאי כמו שפרשנו עיקר: אלא משום דאושוי ברכות. פי' שהן תשע ברכות דכי אמרי' כר"ג בר"ה ויוה"כ היינו במוספי ר"ה ויוה"כ של יובל דאיכא תשע ברכות דבמלכיות זכרונות ושופרו' בלבד הוא שש"צ מוציאן והיינו דגרסי' בירושלמי ר' זעירא ורב חסדא הוו יתבן תמן באלין תקיעת מן דצלין אתא צלות' קם רב חסדא א"ל ר' זעירא א"ל כבר מצלי' א"ל מצלי' והדר מצלי דנחתן מערביא להכא אמרי בשם ר' יוחנן הלכה כרבן גמליאל באלין תקיעתא.

וכך פי' דר' זירא הקשה על רב חסדא כיון דכבר מצלי יוצר למה לי' לצלויי תו דבשלמא יוצר היה צריך להתפלל דכיון שאינו אלא שבע ברכות אין שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן אבל מוסף שהוא תשע כיון דאושוי ביה ברכות לא היה צריך להתפלל שהרי ש"צ מוציא בו את הרבים ידי חובתן ואהדר ליה דהלכה כרבן גמליאל באלין תקיעת' פי' לברכות של מלכיות זכרונות ושופרות קרי תקיעתא לפי שתוקעין בהן והנהו קיימ"ל כר"ג אבל שבע ברכות של מוסף עצמו צריך כל יחיד להתפלל ומשום הכי אע"ג דכבר צלי' יוצר הדר מצלי' למוספין שבע שבמלכיות זכרונות ושופרות בלבד הוא שש"צ מוציא את הרבי' י"ח: ולפיכך יש שהיו נוהגין להתפלל שבע ואח"כ שומעין תפלת

המוספין מש"צ מתחלה ועד סוף והיו יוצאין בה ידי מלכיות זכרונות ושופרות שש"צ מוציאן ועכשיו נהגו כולם להתפלל תשע: לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות דאניסי.

פי' לא פטר אותן שלא שמעו סדר ברכות מפי ש"צ אלא אותן שבשדות דאניסי אבל דעיר דלא אניסי ולא אתו לבי כנישתא אין ש"צ מוציאן אבל כל אותן שהן בבי' הכנסת ואפי' של עיר כיון שהן שומעין מפי ש"צ פטר ר"ג וכדאמרי ליה לדברך למה צבור מתפללין דאלמא לדברי ר"ג אין הצבור צריכין להתפלל אלא כדי שיסדר שליח צבור את תפילתו: תם ונשלם שבה לאל בורא עולם